

A SELYE JÁNOS EGYETEM
REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KARA ÉS A
CALVIN JÁNOS TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

1 / 2007

Theológiai Fórum

TARTALOM

- Kiss Jolán: Az ószövetségi tálió-formula
Tanító Péter: A végidők jelei
Pólya Katalin: A feminista mozgalom trinitástana
Somogyi Alfréd: Egyháztagság és választójog
Erdélyi Pál: A történelmi Komáromi egyházmegye
20. századi változásai
Nagy László: A dzsihad

Theológiai Fórum

I. évfolyam 1. szám

A Selye János Egyetem
Református Teológiai
Kara és a
Calvin János
Teológiai Akadémia
tudományos folyóirata

Főszerkesztő:
Doc. PhDr. Molnár János,
a SJE RTK dékánja

Szerkesztőség levélcíme:
P.O.Box 54.
945 01 Komárno 1.

Szerkesztés és
nyomdai előkészítés:
Somogyi Alfréd

Nyomja:
Silvester kft.,
Révkomárom

A Theológiai Fórum
I. évf. 1. számának meg-
jelenését a Magyar Köz-
társaság Oktatási Minisz-
tériuma támogatta

Egy szám ára: 50,- Sk

Bejegyzés:
MK SR 3804/2007
ISSN 1337-6519

„Istennek legyen hála, hogy a kényszer ideje az 1990-es évek elejére elmúlt, s szabadon – legalábbis akkor úgy gondoltuk, hogy szabadon – választhatjuk meg jövőnk tervezését” (5. oldal)

„A tálió-formula célja azonban itt nem önmagára a károkozásra irányul, hanem éppen az okozott kár mértékének meghatározását célozza meg. Arról van szó, hogy a károkozás által kiváltott vérbosszú-mechanizmus mértékét korlátozza, amely valójában az érintett csoportok túlélését tette lehetővé.” (9. oldal)

„Jézus rámutat arra, hogy az utolsó napokban lesznek egyházüldözések, hamis tanítók támadnak, végül pedig az evangélium lesz hirdetve az egész világon. Mindezek előjelek, amelyek által az egyház tudja, hogy az utolsó időben él. De ezek a jelek mégsem mutatnak egy eschatológiai időbeli tervet. A vég Jézus eljövételével kezdődik” (13. oldal)

„A feminista teológia szerint a női princípium megvan Istenben. A „lélek“ héber megfelelője, a „rúah“, nőnemű szó. Néhány helyen Isten bölcsessége, a „hokmáh“, úgy ábrázolódik ki, mint Isten „leánya“, nőnemű isteni „persona“ (37. oldal)

„a radikálisan megemelt segélyalapi befizetés miatt, az egyházközségek adminisztratív úton csökkentik a választójogú egyháztagok számát, és ezzel összefüggésben az egyháztagok számát is. Erre pedig a törvényi túlszabályozás és a SZRKE jogrendjében mutatkozó törvények, és szabályozások közötti összehangoltság hiánya miatt van – törvényes – lehetőség.” (53. oldal)

„a kalifátus intézményének megszűnése óta (1924) a dzsihad hirdetésének joga a különböző uralkodók jogkörébe tartozik, de magánember – pl. Oszama bin Láden – soha sem szólíthatja fel a muszlinokat dzsihadra” (74. oldal)

Theológiai Fórum 2007/1.

Számunk szerzői:

Erdélyi Pál, Vágfarkasd
Kiss Jolán, Kisújfalu
Doc. PhDr. Molnár János, Réte-Komárom
Nagy László, Szolnok-Ercsi
Pólya Katalin, Párkány
Somogyi Alfréd, Apácazakállas
Tanító Péter, Csallóközaranyos

ISSN 1337-6519

50,- Sk

Theológiai Fórum

2007 / 1.

reg.sz. / reg.č.: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

Theológiai Fórum

A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara
és a
Calvin János Teológiai Akadémia
tudományos folyóirata

I. évfolyam 1. szám

2007.

Tartalom:

Bevezető:

- Dr. Molnár János: Megvalósulni látszó álmok 3.

Ószövetség:

Hans Jochen Boecker: Recht und Gesetz im Alten Testament
und im Alten Orient

- Kiss Jolán: Az ószövetségi tálió-formula (fordítás) 7.

Újszövetség:

- Tanító Péter: A végidők jelei 11.

Rendszeres teológia:

- Pólya Kata: A feminista mozgalom trinitástana 31.

Gyakorlati teológia:

- Somogyi Alfréd: Egyháztagság és választójog 41.

Egyháztörténet:

- Erdélyi Pál: A történelmi Komáromi egyházmegye
20. századi változásai 61.

Vallástörténet:

- Nagy László: A dzsihad 65.

Dr. Molnár János:

Megvalósulni látszó álmok

Hazai magyar kisebbségünk hetven éven át, gondolni sem mert arra, hogy egyszer itt magyar egyetem is lesz. Ugyanez mondható el a Szlovákiai Református Keresztény Egyház saját lelkészképzéséről is. Teológusaink negyven éven át Prágában a Csehtestvér Egyház teológiáján tanultak, egy nem mindennapi múlttal rendelkező csábító világvárosban – ám messze az otthontól, gyülekezetektől, amelyekben majd szolgálniuk kellett. Itt „világot láttak”, tudományt is tanulhattak, megtanulhatták csodálni a cseheket, teológiai tudományukat nagyra tartani, a magyar teológiát pedig nem ismerni, talán még szégyelleni is. A cseh tanárok oktatásában kódolva ez is benne volt: ők a magyar teológiai munkákat egyrészt nem ismerték, másrészt pedig alapgondolkodásukból kiindulva – bár ki sosem mondva! – mindent, ami magyar, diszkréten lekicsinylettek, lenéztek. Minket, diákokat azért úgymond „szerettek”, „magyar testvéreknek”, vagy „református testvéreknek” neveztek – amiben volt egy jó adag pejoratív mondanivaló is... Az elmarasztaló érzést részben az a tény váltotta ki, hogy diákjaink idegen nyelven tanulván, többnyire gyöngébb tanulmányi eredményeket produkáltak, mint az anyanyelven tanuló csehek, részben pedig az, hogy cseheket mindig kellemetlenül érintette az a tény, hogy Csehszlovákiának még nem minden lakosa cseh, vagy szlovák.

Mondanivalómat megvilágítandó, álljon itt legalább két példa: 1958-ban a prágai fakultáson – talán 2 reformátussal több lévén – a diákok prefektusuknak a ma már néhai Lucskay Andrást választották meg. A csehek (diákok és tanárok) a döntést ugyan elfogadták, de nehezen viselték. Bandi bátyánk hiába igyekezett mindent a legjobban csinálni, mindig hibát kerestek benne. Miután cselekedeteiben kivetnivalót nehéz volt találni, abba kapaszkodtak bele, hogy hibásan beszél csehül. E véleményüket nem csak maguk között tárgyalták meg, hanem többször a kollégium faliújságján is megjelenítették. A következő választáson – 1958-ban – megint mi voltunk egyel többen, s megint Lucskay Bandit választottuk meg. Ez már nem volt olyan újdonság, könnyebben viselték. Én adjunktusi minőségben 1992-ben kerültem a prágai karra részben Bihary Mihály docens úr, részben pedig Jan Heller professzor úr helyére, akik nyugdíjba mentek. Az előbbi csak a magyarokat, ill. a reformátusokat tanította¹, az utóbbi viszont az ószövetség mellett valótudományt is, amit én vettem át – tehát nem csak a magyarokat, hanem a cseheket is tanítottam. Ilyen pedig, hogy magyar tanítson cseheket, a kar történetében még nem volt! Igaz, hogy Csémy professzor egy időben tanított latint a csehek részére is – de hát az csak egy nyelv volt, ami a teológiai fakultásokon „ki-

¹ Prágában a Csehtestvér Egyház teológiai fakultásán, ahol lelkészeinket képezték, Egyházunk részéről is jelen volt mindig két előadó, akik praktika teológiát, magyar egyháztörténetet és kálvinológiát tanítottak.

sebb súllyal bír”, mint a többi diszciplína. A csehek engem – a helyzet említett súlyának megfelelően – nehezen viseltek el. Áskálódtak is kellőképpen: elsőnek a régi nótát, a nyelvet vetették föl. Erre viszont az én esetemben nehéz volt hivatkozni, mert én 8 éves koromtól tudok csehül, a magyaron kívül minden nyelvet csehül tanultam, s életem egy harmadát cseh környezetben töltöttem. E sikertelen argumentum után a dékánnak arra panaszkodtak, hogy szigorú vagyok, rossz jegyeket adok, és ha valaki nem tud, akkor azt kidobom! Ez sem volt sikeres – talán azért, mert tevékenységemet szakmailag jónak és szükségesnek találták, sőt a kari gyűlésen a dékán esetemet követendő példaként hozta fel, mondván, hogy nem csak előadni kell, hanem az oktatott anyagot meg is kell követelni. Később hozzám is úgy viszonyultak, mint Lucskay Bandihoz: beletörődtek, s mivel a vallástudomány két éves anyaga igen nagy volt, már áprilistól jártak előterminusokra vizsgázni, hogy a vizsgaidőszak végére abszolválni tudják a diszciplínát.

Az igazsághoz viszont azt is el kell mondani, hogy mi 1949-ben a prágai tanulási lehetőségnek még örülhettünk is! Sőt, magunk kerestük. Egyházunk vezetéseinek nem kis erőfeszítésébe került, hogy diákjaink a csehtestvérek teológiájára és ne a pozsonyi evangélikus teológiára járjanak! Még hozzá azon megfontolásból, hogy a Prágában tanult lelkészek majd sosem fogják akarni – már a távolság miatt sem – egyházunkat a Csehtestvér Evangéliumi Egyházba beolvasztani. Viszont ha lelkészeink történetesen Pozsonyban tanultak volna, akkor a szlovák evangélikus egyházba való betagolódás gondolata könnyen megfordulhatott volna fejükben. Már csak ezért is, mert a lutheránusok és a reformátusok Cseh- és Morvaországban 1920-ban megtörtént egyesülését követendő (így jött létre az említett Csehtestvér Evangéliumi Egyház), Csehszlovákiában a reformátusok és evangélikusok egyesítésének a gondolata a szlovákiai régióra vonatkozóan sokáig aktuális volt!

A hazai református lelkészképzés gyökerei a bársonyos forradalomig, 1989-ig nyúlnak vissza. Az új rendszer engedélyezte az iskolákban a vallásoktatást, meg a szélesebb körű gyülekezeti munkát is. Így az új feladatok elvégzéséhez sürgősen szükség volt új vallástanár- és egyházi munkatársak képezésére. A hiányokat enyhítendő, egyházunk Zsinati Elnöksége úgy határozott, hogy Komáromban megalakít egy vallástanárokat és lévitákat képző intézetet. Az intézet feladatai rövidesen kiszélesedtek, mert az 1993. január elsején bekövetkezett Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság szétválása és a Szlovák Köztársaság megalakulása következtében, sejteni lehetett, hogy a közeljövőben az új államalakulatok közötti határok nem csak papíron lesznek meg, hanem valóságban is, ami pedig addigi lelkészképzésünket is érintheti. Ezért saját lelkészképzésben kellett gondolkodni.

Annál is inkább, hogy 1990. után Prágán kívül több teológusunk tanult Magyarországon, meg más európai egyetemeken is, ami következtében félő volt,

hogy jövődő lelkészeinknek nem lesz egységes arculata. Egyházunk vezetése arra a megfontolásra jutott, hogy a legjobb az lenne, ha a rendszerváltás adta új lehetőségeket kihasználván, megpróbálnánk lelkészeinket a saját környezetünkben képezni. Abból indultunk ki, hogy a teológiai tudományok bármelyik diszciplínája ugyan bárhol a világon elsajátítható, ahol arra megfelelő előadók vannak, ám itteni népünk pasztorálását – amely nagyon sok specifikus vonással bír – csak itthon és olyan professzoroktól lehet megtanulni, akiknek ebben a közegben élettapasztalatuk van. Népünk lelkében mély nyomokat hagytak a jogfosztottság évei, a kitelepítések, a kommunista rendszer kisémmizettsége, a javaktól való megfosztás, a több mint negyvenéves ateista nevelés és kényszer, meg a soha le nem vehető teher: a nemzeti identitás vállalása. Jövődő református lelképásztorainknak mindezekkel fel kell vértetnünk, ami viszont csak itthon, az itthoni közegben sajátítható el!

Áldatlan állapot volt évtizedeken át, hogy a lelkészi hivatásra készülő diákjainknak messze az otthontól, idegen közegben és idegen nyelven kellett elsajátítaniuk a szükséges ismereteket. A hazai közeg, a gyülekezetek közelségének a hiánya évtizedeken át markánsan megmutatkozott végzett teológusaink gondolkodásában és gyülekezeteinkhez való viszonyulásában. Hosszú időbe telt, amíg újra alkalmazkodni tudtak a hazai közeghez. Istennek legyen hála, hogy a kényszer ideje az 1990-es évek elejére elmúlt, s szabadon – legalábbis akkor úgy gondoltuk, hogy szabadon – választhatjuk meg jövőnk tervezését.

Zsinati Elnökségünk 1991. szeptember 11-én, Léván meghozott határozata értelmében 1994. szeptemberében létrehoztuk Komáromban a Calvin J. Teológiai Akadémiát. Az intézet kialakítását és létezését a 308/1991-es törvény 6. bekezdésének e) pontja teszi lehetővé, amelynek értelmében az egyháznak jogában áll az egyházi munkások és lelkészek képzése. Intézetünk létezését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma 1995. május 30-án keltezett, 275/1995-320 számú rendelete ismeri el. A Calvin J. Teológiai Akadémián lelkész- és vallás-tanárképzés folyt. Az 5 éves lelkészképzés nappali és levelező tagozaton, a vallás-tanárképzés csak levelező tagozaton előbb 3, majd 4 éves képzési időszakban folyt.

Az intézet 10 éven át működött, igaz állami elismeréssel, de akkreditáció és mindenféle állami támogatás nélkül. Fenntartását híveink adományaiából, egyházi segélyszervezetek és különböző alapítványok hozzájárulásából fedeztük. A Calvin J. Teológiai Akadémia azon felül, hogy a komáromi gyülekezet régi lelkészlakát a Ferencesek utcáján Péczely Kollégiummá, a gyülekezet utcafronti épületét a Jókai utcán tantermekké és a teológia irodáivá, valamint könyvesboltá alakította át, a templomkertben egy új teológiai könyvtárat, szolgálati lakást is épített. A könyvtárnak ma már 25.000 kötetes állománya, aktuális folyóiratai és újságjai, internettel rendelkező számítógépes hálózata van. Honlapja a „www.refteologia.sk”, amelyen az intézet működése, szabályzata és aktualitásai mellett egy digitális könyvtár is található.

A Calvin J. Teológiai Akadémia, amelyen a tíz év alatt 82 teológus és több mint 100 vallástanár végzett, a 2004-ben induló Selye János Egyetem Református Teológiai Karaként, az egyetem első magiszteri fokozatra akkreditált kara lett.

Vallástanárképzésünket a Selye János Egyetem Tanárképző Kara Katechetika Tanszékeként akkreditáltattuk. Amikor az egyetem kara lettünk az általunk adaptált és használt épületeket, a Péczely Kollégiumot és az említett Jókai utcai házat, átadtuk az eredeti tulajdonosnak, a Komáromi Református Egyházközségnek. Az egyetlen hazai református könyvesbolt pedig – sajnos – bezáratott.

A Selye János Egyetem Református Teológiai Karán eddig 126 abszolvens kapott magiszteri oklevelet.

Nagy örömünkre szolgál, és Istennek legyen érte hála, hogy 2006. szeptemberétől már vannak doktorandusz hallgatóink is, mert 2006. februárjában a Szlovák Akkreditációs Bizottság elfogadta és akkreditálta doktori programunkat is, tehát karunknak van doktoriskolája is, jelen pillanatban 4 nappali és 4 levelezős hallgatóval.

Ez a most induló folyóirat arra szolgál, hogy doktoranduszaink, tanáraink és más testvéreink publikálhassák tudományos igényű írásaikat. Adja Isten, hogy minél többen legyenek és minél színvonalasabb munkákat tegyenek közzé.

Hans Jochen Boecker: Recht und Gesetz im Alten Testament und im Alten Orient, Neuk Verlag, 149-153.

Fordította:

Kiss Jolán:

Az ószövetségi tálió-formula

Széles körben elterjedt nézet, miszerint a tálió-elv, azaz „az elkövetett sérelemmel azonos mértékű megtorlás elve” jelenti az ószövetségi jog lényegét.

Ezen túlmenően, a gyakran idézett „szemet szemért, fogat fogért” által kifejezésre jutó jogi alapelv sokak számára nemcsak az ószövetségi jog meghatározó princípiumát jelenti, hanem az ószövetségi vallását is, amit ezáltal, a megtorlás vallásaként értelmeznek.

A következő fejtegetések, néhány ószövetségi tálió-formula vizsgálata által arra akarnak rámutatni, hogy mennyire helytelenek ezek a végkövetkeztetések.

Mindenekelőtt azt kell leszögezni, hogy a tálió-elv egyáltalán nem ószövetségi specifikum. Említsük meg például a Hammurabi Codexet. Hammurabi törvénykönyvében a tálió-elv széles körben irányadó jelentőséggel bírt, ami azt jelenti, hogy jóval túllépett a testi sértés jogterületén.

Ha a tálió-elv nem is sajátosan ószövetségi, ennek ellenére az ószövetségi jog számára minőségi alapelvként szolgálhatott. Ennek azonban nem túl sok nyomát találjuk. Az ún. tálió-formula a kiterjedt ószövetségi irodalmon belül is csak három helyen bukkan fel, miközben a harmadik már egy nyelvi variáció, s más okokból kifolyólag is csak a periférián kerül említésre. Erről a három helyről van szó: Ex 21,23-25; Lev 24,18.20 és fenntartásokkal a Dt 19,21. Ám még e formulákból kiindulva sem általánosan meghatározó jellegű a tálió-elv az ószövetségi jog számára. Csak alkalomszerűen ér el eredményeket, így pl. az Ex 21,36-ban az öklelő marháról szóló jogi rendelkezésekkel összefüggésben.

Térjünk rá magára a tálió-formulára. Megfelelő szöveghelyet a Szövetség Könyvéből választhatunk, az Ex 21,23-25-öt. A tálió-formula itt egy szövegösszefüggésben áll, ami a 22. verssel tiszta kazuisztikus stílusban kezdődik, ám a 23. verstől a tálió megfogalmazása egy egészen más stílust vesz fel:

22. Ha férfiak veszekednek és meglöknek valamely terhes asszonyt, úgy hogy idő előtt szül, de egyéb veszedelem nem történik: bírságot fizessen a szerint, a mint az asszony férje azt reá kiveti, de bírák előtt fizessen.

23. De ha veszedelem történik: akkor életért életet adj.

24. Szemet szemért, fogat fogért, kezét kézért, lábat lábért;

25. Égetést égetésért, sebet sebért, kéket kékért.

(Revideált Károli-fordítás, 1970)

22. *Ha férfiak verekednek, és úgy meglöknek egy terhes asszonyt, hogy az idő előtt megszül, de nagyobb szerencsétlenség nem történik, akkor bírságot kell fizetni aszerint, ahogyan az asszony férje megszabja, és bírák előtt kell azt megadni.*

23. *Ha viszont nagyobb szerencsétlenség történt, akkor életet kell adni életért.*

24. *Szemét szemért, fogat fogért, kezét kézért, lábat lábért,*

25. *égetést égetésért, sebet sebért, kék foltot kék foltért.*

(Új fordítás, 2001)

A 23b versben bekövetkező stílusterés félreismerhetetlen. Ez már a kauzisztikus összefüggésben stílusidegen „te” révén felismerhetővé válik.

Az „adj” igealak a 23b versben azonban csak egy átmenet az azután következő tálió-formulához, amely tartalmilag is idegen testnek bizonyul, tehát épenséggel a sor első tagja az előzőekben leírt jogi esettel összekapcsolható. Ebből az következik, hogy a tálió-formula a maga nemében egyedi, s mint ilyen, magyarázatra szorul.

Két kisebb exegetikai észrevétellel kezdjük. Megfigyelhető, hogy a sor első öt tagja után egy tárgyi törés adódik (V. Wagner): amíg a címfelirat-jellegű első tag után a következő négy tagban sérült testrészeket sorolnak fel, a hatostól a nyolcas tagig egy sérüléseket tartalmazó felsorolás következik. Ennek az ókori keleti párhuzamok között nincs megfelelője (Wagner), és ezért közel állunk ahhoz a feltevéshez, hogy itt egy sajátosan ószövetségi bővítésről van szó. A második megjegyzés a tagok egyestől az ötösig tartó sorrendjét illeti. A sor elejére egy átfogóbb kijelentés került: „életért életet”. A héber szónak, amely ezen a helyen áll (nápāš) eredeti jelentése: torok, de itt ezt a szót általános jelentésében az „élet”-re alkalmazták. Így az első tag egy generalizáló feliratot képez a következő sorok fölött. A következő négy tag sorrendje nem a megnevezett testrészek értékelését hivatott kifejezni, hanem sokkal inkább – és ez is ókori keleti örökség – egy anatómiailag orientált sorrendről tanúskodik: a felsorolás fentről halad lefelé az emberi testen (Wagner).

Ezek után rá kell kérdeznünk az ószövetségi talió-formula származására és eredeti jelentésére. Alt ezt egy tézisben fejtette ki, amely elismerő egyetértéssel találkozott. Alt az ószövetségi talió-formulát összehasonlította egy ennek megfelelő formulával, amit az észak-afrikai latin feliratokkal összefüggésben találtak a mai Algéria területén. Ezek a feliratok kb. Kr.u. 200-ból származnak. Emellett kultikus szövegekről van szó. Ez a szöveg egy bárányáldozatról szól, ami egy másik áldozat-bemutatás helyébe lépett – amelyet az istenség követelt – mégpedig az elsőszülött gyermek feláldozásának helyébe. Ezzel összefüggésben merült fel a következő formula: anima pro anima, sanguis pro sanguine, vita pro vita.

A kétségtelenül meghökkenítő összhangzás az ószövetségi talió-formulával, arra ösztönözte Altot, hogy az ószövetségi talió-formulát a kultusz területéről magyarázza meg. Alt szerint ennél a formulánál is egy istenség „kár-

pótlásáról” van szó, mindazonáltal nem kegyes módon engedélyezve, amint arról a pun szövegek tanúskodnak, hanem szigorúan megkövetelve, „mivel egy ember megölése, vagy megsérülése révén az istenség – aki neki az életet és a testet adta – megkárosodott, ezért előjoga van mindkettőre.” (Alt)

A kételyek, melyek az ószövetségi tálió-formula ezen hagyománytörténeti eredeztetése ellen irányulnak, elsősorban nem azon a jelentős időbeli és helyszínbeli különbségeken alapulnak, amely az Alt által összehasonlított két szöveg között fennáll. Elvileg lehetséges messi, távol lokalizált kultuszi szövegeket is segítségként, az értelmezést elősegítően, igénybe venni. Ami azonban ebben az esetben leküzdhetetlen nehézségeket okoz, az maga a formula.

Az eltérések olyan jelentősek itt, hogy az egybevetés lehetetlenné válik. Az algériai fogadalmi sztélék szövege az áldozati állatot egészben veszi figyelembe. Anima, sanguis, vita – ezek nem testrészek, és nem is nyitják meg az utat ahhoz, hogy az egyes testrészek megnevezetessenek. Itt az élet egészéről van szó, amely egy állatáldozat által megváltatik. Az ószövetségi megfogalmazásban ez másként van. A sornak csak az első tagja céloz az élet egészére. Azután azonban rögtön az egyes testrészek megnevezése következik, és végül még bizonyos sérüléseké. Ha ezt figyelembe vesszük, és ebből kiindulva megfontoljuk azt, hogy nincs olyan ószövetségi szöveg, amely azt sugallná, hogy az istenség kárpótlása a tálió-jog tartalma, ahogy ezt Wagner helyesen meg is állapította, ezzel Alt értelmezésének minden valószínűségét elveszíti. A tálió-formulának bizonyára már a kezdetektől sokkal inkább ahhoz a szakterülethez kellett volna tartoznia, amelyhez a Szövetség Könyvének szövegében ma is hozzá van rendelve: a kárpótlás, a veszteség-kiegyenlítés területéhez, és ez nem egy kultikus, hanem egy jogi terület.

Hogyan is írható le az a jogi szándék, amely a tálió-szabályban megfogalmazódik? E jogot illetően arról van szó – és ez a jognak egyáltalán mindenkifelett, egy meghatározó célja – hogy az emberek viszonyát egyensúlyban tartsa. Jó megalapozottsággal indulhatunk ki abból, hogy a tálió-formula a nomád igazságszolgáltatásból származik. „Egy jogi normával lesz itt dolgunk, amely az egyes közösségek között volt érvényben, ezt nemzetség-jognak hívják.” (Wagner) Itt, ahol nem egy személyre vonatkozó, hanem sokkal erősebben egy csoportra vonatkozó jogi gondolkodás tényével találkozunk, a megnevezett jogi alapelv jelentős szerepet játszik. Amennyiben az egyik csoport tagjának kárt okoznak, úgy azzal a csoport ereje is kárt szenved; kiegyenlítést pedig csak abban találnak, ha a másik csoport is ennek megfelelően károsodik.

A tálió-formula célja azonban itt nem önmagára a károkozásra irányul, hanem éppen az okozott kár mértékének meghatározását célozza meg. Arról van szó, hogy a károkozás által kiváltott vérbosszú-mechanizmus mértékét korlátozza, amely valójában az érintett csoportok túlélését tette lehetővé. Másrészt, egy fékevesztett bosszúállás illusztrációjaként szolgálhat egy olyan szöveg, mint a Gen 4,23-ban az ún. Lámek-ének:

*„Egyszer azt mondta Lámek a feleségeinek:
Ádá és Cillá, hallgassatok szómra!
Lámek asszonyai, figyeljetek mondásomra!
Embert ölök, ha megsebez, gyermeket is, ha megüt.
Ha hétszeres a bosszú Káinéért, hetvenhétszeres az Lámekéért!”*

A megtorlás fokozatos kiterjesztését, ahogy azt a Lámek-ének oly plasztikusan leírja, a tálió-elv alkalmazása által akarták megakadályozni.

Ezért lehet a tálió-formulát parafrázisokban így visszaadni:

csak *egy* életet egy életért,
csak *egy* szemet egy szemért,
csak *egy* fogat egy fogért.

A tálió-formula tovább hagyományozódott még azután is, hogy a nomád állapot már véget ért. Megmaradt azonban a testi sértésekre vonatkozó jogi esetekben, tehát semmiképpen nem fejlődött az ószövetségi jogi gondolkodás alapelvevé. A tálió-formula – hangsúlyozzuk: ezekre a jogi esetekre vonatkozóan – egy olyan jogi alapelvevé vált, amely szerint a bírói döntést elő kellett készíteni. És mivel a formula oly sok félreértéstől terhelt, még ezt is szögezzük le: a tálió-elv semmi esetre sem szolgál az emberi kapcsolatok alapelveként, ezért nem felel meg az „ahogyan te nekem, úgy én neked” elvünknek.

A tálió-elv egy jogi közösség jogi nyelvének számít.

Tanító Péter:**Eschatológiai-végidők jelei**

Fontos az ember számára, hogy a mai világ sokféleségében el tudjon gondolkodni saját élete felett és azon, hogy Isten mit készített számunkra a titkatos jövőben. Isten nagy titkai közül valamit mégis elmond és kijelent az embernek Fia által. Szabad és kell ezekre a kijelentett titkokra odafigyelni! De nem szabad túllépni ezeken a titkokon, mert akkor már emberi spekulációkba ütközünk.

A harmadik évezred küszöbén sokan foglalkoznak a világ végével. Voltak, vannak és lesznek hamis tanítók, akik ámulatba ejtik az embereket, sőt félelemben tartják őket. Pedig Jézus Krisztusnak nem az volt a szándéka a végidők jeleit példázatokban magyarázva, hogy félelmet és nyugtalanságot idézzon ezekkel elő, hanem az, hogy az ember ne legyen tudatlanságban. Türelemmel, igyekezettel és ne tétlenséggel várja az utolsó napot.

Pál inti a tesszalónikaiakat: *„Ne vesítsétek el egyhamar józanságotokat és ne rémítsen meg benneteket sem valamely lélektől származó kijelentés sem a mi nevünkben elhangzó megnyilatkozás, sem valamiféle nekünk tulajdonított levél, mint ha az Úr napja már közvetlenül itt volna”* (2Tessz 2,2).

A világ végének apokaliptikus leírásai éppen úgy magyarázatra szorulnak, mint a világ teremtésének időpontjára vonatkozó adatok a Biblia első lapjain.

Az eschatológia kifejezés görög szóból ered: „eschatos”, azt jelenti utolsó, vagyis az utolsó dolgokról való tanítás. A bibliai iratok úgy értelmezik a történelmet, mint egy lineáris mozgást, amely a cél felé halad. Isten irányít minden történést, hogy beteljesedjen mindaz, amit a teremtés által elrendelt. Ezért a bibliai eschatológia nem korlátozódik az egyén sorsára, hanem illeti az egész világ történéseit, mert ehhez irányul minden megváltási tett a történelemben.

Többféle szempontból lehet kutatni a végső idők jeleit és a számunkra nyilvánvalóvá lett titkokat. Az újszövetségi könyvek és iratok szerzői nagyon sokféle képen ábrázolják és adják elénk a végidők leírásait. Meg kell különböztetnünk a szinoptikus hagyományokban leírt jeleket és példázatokot a Pál leveleiben előforduló jelektől. Egy külön fejezetet igényel a Jelenések könyve, mivel az tartalmazza a legtöbb szimbólumot és képet az utolsó nap eseményeiről. Végül pedig magyarázatra szorul a végső idők jeleinek hatása a mai ember számára.

Nagyon fontos ezekkel a dolgokkal foglalkozni és kutatni ezeket az eseményeket és titkokat, hogy minél többet megtudjunk és minél jobban megtapasztaljuk Isten szeretetét és könyörületét. Az Úr nem hagyta tudatlanságban az Ő egyházát a végső dolgokkal kapcsolatban! Felvetődnek olyan kérdések is, melyekre a felelet még a titkok közé tartozik, de amit nekünk ezzel kapcsolatban tudni kell, azt kijelentette számunkra Isten az Ő igéjében.

I. Az újszövetségi eschatológia főbb területei

Az újszövetségi irodalom szerinti osztás

A végső időkről szóló híradást megtaláljuk az Ó- és Újszövetségben egyaránt. Míg az Ószövetségben a próféták által nyilvánította ki Isten az akaratát és szándékát, vagy Ő maga is szólt az emberhez, addig az Újszövetségben Isten, Jézus által jelentette ki elgondolását és örök tervét ezzel a világgal kapcsolatban. Nagyon sokféle híradást kapunk Jézus tanításaiból, példázataiból, hogy miknek kell megtörténniük, amíg eljön a vég.

A szinoptikus hagyományokban, főleg Máténál, nagyon sok példázatot találunk, amelyekkel Jézus az Őt követőket tanította a végső időkről. A példázatokban Jézus rámutat Isten országának a képeire és arra, mik a feltételek, hogy Isten országába bemenetelt kapjunk. Rámutat arra, hogy az utolsó napon Jézus különválasztja az embereket, mint ahogy a búzát elválasztják a konkolytól. A búza a mennyek országának fiait jelenti, a konkoly pedig az ördög fiait. Jézus figyelmeztet, hogy a végső nap előtt lesznek látható jelek az égen és a földön. Ezek a jelek figyelmeztetik az embereket arra, hogy közel van a vég, közel van az utolsó óra.

Pál maga is foglalkozik az eschatológiával, de az ő tanítását az akkori idők felfogása szerint, és a zsidó apokaliptikus tradíciók szerint kell értelmezni. Pál apostol két eschatológikus időbeli korszakra mutat: a jelenre és a jövőre. Az egyik oldalon úgy értelmezi az eschatológiai üdvöt, mint jelenvalóságot, a másik oldalon úgy beszél róla, mint egy nagy várakozásról, amely a jövőben lesz teljes. Pál leveleiben, amelyeket az egyes gyülekezeteknek szánta, óvja a keresztyéneket a hamis tanítóktól, akik jönnek majd, hogy tanítsanak, és csodákat tegyenek az emberek előtt.

Eschatológiai témával találkozunk a katolikus levelekben is. Ezek a levelek is foglalkoznak az Úr napjával, vagyis Krisztus visszajövetelével. Hirdetik a végső ítéletet, főképpen az Antikrisztus megjelenésével foglalkoznak.

A Jelenések könyve, mint az Újszövetség egyetlen prófétai könyve, foglalkozik leginkább a végső időekkel. Ez az irat nyújt a legtöbb ismeretet az utolsó időkről. Ezeket az ismereteket János írja le, aki Patmosz szigetén volt száműzetésben, mintegy látomásként írja le az utolsó napot, vagyis Krisztus eljövetelét. János leírja nemcsak az utolsó nap bekövetkeztét, hanem Jézus uralmát, a halottak feltámadását, az ítéletet, sőt leírja azt is, hogy az Úr új eget és új földet ad.

Bármennyire is kutatjuk a végidők jeleit, amelyek bár sok mindent nyújtanak az ember számára, de azt az időt, amikor mindez bekövetkezik, senki sem tudja. Sem az angyalok, sem a Fiú, csak maga az Isten.

Teológiai tartalom szerinti felosztás

Az Újszövetség úgy beszél Krisztus eljövételéről, mint valóságról, amelynek mindenképpen be kell következnie. Ezt az időt várakozás előzi meg. Mindenek előtt vannak olyan események, amelyek még nem következtek be. Az utolsó nap nemcsak az ítéletvárással, hanem az Emberfia megjelenésével van összekapcsolva. Jézus, Isten megjelenésének időbeli közelségét hirdette. Jézus nagyon sok példázatot mond el az utolsó nap közelségéről. Ez a közelségről való híradás arra figyelmeztet, hogy éber várakozásban éljenek a hívő emberek. „Jézus kétségtelesen intenzív futurikus eschatológiát fejleszt ki: Isten királysága és Isten ítélete kiszámíthatatlanul közel jött, és ez mégis egy olyan napnak lesz az időbeli jövője, amely még nem ma van”.¹ Jézusnál az eljövendő nap tartalma elsősorban nem az ítélet, hanem Isten királyságának az üdve. Az ember már ebben a világban hordozza magán Isten királyságának az igáját.

Üdvtörténet szerinti felosztás

Az Újszövetség nagyon sok eseményt és folyamatot sorol fel, amelyeknek meg kell történniük Krisztus visszajövetele előtt. De ezekről úgy beszél, mint valóságról, amelyeknek mindenképp be kell következniük. Ezt az időt várakozás előzi meg. Mindenekelőtt még vannak olyan események, amelyek még nem következtek be. Ezt az időpontot azonban senki sem fogja előre megtudni. A keresztyén embernek minden nap várakozásban kellene élnie. A Biblia bármilyen spekulációt kizár! Az exegéták azon a véleményen vannak, hogy az Újszövetség nyújt bizonyos jeleket, amelyek figyelmeztetnek majd, hogy közel van a vég. A tanítványok is tudakolták, hogy mi lesz a jele a világ végének. Jézus tanítása során nagyon sok példázatban rámutat, mik azok, amiknek be kell következniük, mielőtt eljön a vég. Jézus beszél háborúkról, háborús hírekről, ahogy nemzet nemzet ellen tör. Természeti katasztrófákról, földrengésekről, de egyben figyelmezteti is tanítványait, hogy meg ne rémüljenek, mert ez még nem a vég, hanem ezeknek meg kell lenniük. Jézus rámutat arra, hogy az utolsó napokban lesznek egyházüldözések, hamis tanítók támadnak, végül pedig az evangélium lesz hirdetve az egész világon. Mindezek előjelek, amelyek által az egyház tudja, hogy az utolsó időben él. De ezek a jelek mégsem mutatnak egy eschatológiai időbeli tervet. A vég Jézus eljövételével kezdődik (Mt 24,30). Az egyház mégis várja az egyház bizonyágtételének korszakát, amelynek a kicsúcsosodása az Antikrisztus megjelenése lesz.² Mivel még Antikrisztus nem támadt, nincs itt a vég. Az Antikrisztus jelképezi a Sátán oppozícióját Isten uralmával szemben (pl. zsidóüldözés Antiochos Epifanes idejében). Jézus győz a gonosz felett, de ez a győzelem az idők végén lesz teljes. Az Antikrisztus, mint hamis messiás vagy próféta, hamis

¹ L. Goppelt: Az Újszövetség teológiája I., Budapest, 1992., 85. oldal

² R. J. Bauckham: Nový Biblický Slovník, Praha, 1996., 223. oldal

csodákat tesz majd. Az Újszövetség rámutat arra, hogy az Antikrisztus már jelen van a tanítóknak (1Jn 2,18). Krisztus eljövetele egyben apokalipszis lesz, amikor a világ előtt nyilvánvaló lesz az Ő hatalma és dicsősége, mivel Isten jobbán ül. A máig nem látott valóság, hogy Krisztus uralkodik az egész világon, nyilvánvaló lesz az Ő megjelenésekor.

II. A metaforikus beszéd jelentősége az eschatológiában

Eschatológiai metaforák nyelvezete az Ószövetségben

Izrael hitének jellemző vonása, vagyis a kezdete Ábrahám elhívásával kezdődik. Isten Ábrahámnak új hazát ígér és nemzetségének megsokasítását. Később pedig egy fiút ígér, aki örököse lesz. Az Ábrahámnak adott ígéret több, mint egy új hazának és több, mint egy fiú gyermeknek az ígérete. Éppen ez által nyer az ígéret eschatológikus karaktert. Túlmutat a látszólagos földi korlátokon. Isten egy nagy próba elé állítja Ábrahámot. E próba által látjuk, hogy nem szavaiban, hanem tetteiben volt próféta Ábrahám. Ábrahám hite külső formájában nem Krisztus hit, hanem az ígéretben való hit! A reformátorok ezt így magyarázzák: „Az ígéret hallgatói testi, földi ígéreteket kaptak és testi, földi megbízatást. Mégis ezekben az ígéreteknél benne van Istennek a Jézus Krisztusban való ígérete és megbízatása. Aki tehát az Ószövetségben hitte az ígéretet, vagyis elfogadta az ígéretet és a megbízatást engedelmesen teljesítette, az anélkül, hogy tudta volna, a Krisztusban Ámenné lett ígéretet hitte”.¹ Teljesen eschatológiai és Isten szándékának végső célja csak a prófétáknál mutatkozik. Próféta terminus az „Úr napja” vagy hasonló, pl. „ama nap”, összefügg a jövő eseményekkel, amikor az Isten megjelenik, mint ítélő bíró és mint Megváltó. Az az ítélet, amit a próféták jövendöltek, még nem feltétlenül a végső ítéletet jelentették. Később megerősödött az a koncepció, hogy az ítéletnap után következik az üdvösség örök ideje. A próféták többféle képen ecsetelik az eschatológikus üdvözlőt. Alapjában véve mind arról szól, hogy Isten akarata fog győzedelmeskedni. A kutatók nagy része emellett foglal állást, hogy már a fogság előtt is volt jövendővárakodás Izraelben. Izrael egész történetén végighúzódnak egy népies eschatológikus várakodás, és Messiás elgondolás. Kialakult a hit, hogy az eljövendő Messiás a Dávid nemzetségéből fog származni. A messiási reménység tehát a próféta igehirdetés magva. Ha el is halványul egyes prófétáknál a messiás képe, mégis él bennük, mint az eschatológikus gondolatok háttere. Az eschatológia ott kezdődik, ahol a próféta-ság. „Az ószövetségi eschatológia éppen mint várakodás: kijelentés, mint Messiás várakodás: Krisztus kijelentés”.² Dávid, a messiási trón királya, a felkenetésben nyert lélek által szólja próféta szavait. Isteni kijelentés mutatja meg neki a jövő messiási királyát, akinek uralkodása Isten félelmén és igazságosságán alap-

¹ Tussay János: Eschatológikus hit az Ószövetségben, Miskolc, 1943., 44. oldal

² Tussay János: Eschatológikus hit az Ószövetségben, Miskolc, 1943., 39. oldal

szik. Ez a megjelenés a Nap felkeltéhez hasonlít. A Messiás, Dávid nemzetségéből való. Már az Ószövetségben, és különösen a prófétáknál, találkozunk bizonyos jelekkel és ígéretekkel, pl. Ézsaiásnál, amikor a béke korszakáról beszél, azt mondja, hogy a nemzetek Izrael Istenének fognak szolgálni. „*Az utolsó napokban szilárdan fog állni az Úr házának hegye a hegyek tetején. Kimagaslik a halmok közül és özönlik hozzá valamennyi nép*” (Ézs 2,2). Ézsaiás tovább azt mondja, hogy a népek között Isten ítéletet fog tartani, a béke és a jog fog uralkodni. Isten népe békességben fog élni.

Az eschatológiai idővel összekapcsolják Dávid királyságát, aki mint Isten helytartója uralkodik Izraelen (v.ö. Ézs 9,6). Jellemző vonása ezeknek a próféciáknak az a tény, hogy a Messiás igazságosan fog uralkodni.

Az Ószövetségben, mint Krisztus előképe jelenik meg Jónás próféta. A szerző még nem gondolt Jézus Krisztusra, de ami Jónással történt, az Jézusban végérvényesen beteljesedett. Ahogy Jónás a cethal gyomrában tartózkodott, úgy Jézus három napig a halál birodalmában volt. A tenger mélysége az evangélium szerint az alvilág képe, mert aki onnan kijön, az olyan, mint aki a halottakból támadt fel. Ebben megtalálható az eschatológiai értelem.

A Deutero-Ézsaiás beszél az Ebed-Jahve énekéről. Ennek az éneknek az eschatológiai magyarázata azt mutatja, hogy az Ebed nem Izrael, hanem egy próféta papi király, aki törvényt tanít népének. Izrael nem volt, és nem lehet ilyen ártatlan és engedelmes szolgája Jahvenak. Izrael egész története és gyakori szövetségtörése egészen mást mutat. Sőt, Izrael bűnét is ez a szolga fogja hordani. „A perfektum prófétikumok egy bizonyosan bekövetkező próféta ígéretéről szólnak”¹. Ez az ének a Messiást hirdeti. Messiást, mint Jahve szenvedő és meghaló szolgáját, aki feláldozza életét, hogy megváltsa a világot.

Dániel könyvében egy látomást olvasunk, amint valaki az Emberfiához hasonló jött az ég felhőin (v.ö. Dán 7,13).

Izrael életében a sófárnak is nagyon fontos hely jutott, mivel a sófár hangja a szent háború kezdetét jelentette. Ismeretes számunkra, hogy az Ószövetségi liturgiában és kultuszokban, istentiszteleteken az éneklés mellett használtak különféle hangszereket. Pl. hárfát, citerát és köztük a trombitának is nemes helye volt. Izrael kultuszában ötféle eseménykor használták a sófárt: a Szövetség lédájának hordozásakor, istentiszteletekor, ún. speciális napok alkalmával, templomszenteléskor és koronázáskor. Ezek az események a legfőbbek Izrael vallásos eseményében. A trombita hangja jelentette az ún. teofániát, vagyis Isten megjelenését a kultuszban. Meg kell látnunk azt a tényt, hogy az Ószövetség történetei nyitva vannak az Újszövetség, vagyis Jézus felé. Az Ószövetség történeteinek vége és célja maga Krisztus, a megfeszített Messiás. Krisztus, mint eljövendő, jelen van az Ószövetség kijelentéseiben. Az Ószövetségben megígért Krisztus az Újszövetségben a beteljesedett Krisztust jelenti.

¹ Tussay János: Eschatológikus hit az Ószövetségben, Miskolc, 1943., 112. oldal

Eschatológiai metaforák nyelvezete az Újszövetségben

Jézus nagyon sokszor beszélt a tanítványokhoz és a körülötte állókhoz példázatokban. Ezek a példázatok mindig az elkövetkezendő időszakra utaltak, vagyis Isten országának a közeledését hirdették. Bultmann szerint, Jézus egy olyan próféta volt aki, hasonlóan Keresztelő Jánoshoz, a közeli véget hirdette. Jézus arra adott lehetőséget, hogy a szavára meghozott döntés az emberek végső döntése legyen Isten mellett és a világ ellen. Ennek a döntésnek az órája határidőhöz van kötve, mert a világ számára a döntés órája itt van¹. Isten országa Jézus számára olyan közel van, hogy árnyékát előre vetíti. Isten országa jövendölésének az a sajátossága, hogy az elkövetkező időszak, vagyis a vég, nem a jelentől való távolságban nyer elképzelést, hanem Jézus ezt a jövőt nagyon közelinek látja. A jövő nem a jelenen kívül áll, hanem belenyúlik ebbe az időbe. Ez akképpen lehetséges, mint ahogy Jézus szeretete már nyilvánvalóvá lett ebben a világban.

Jézus az eljövendő világról a fügefa példázatában beszél. Azt mondja Jézus a körülötte állóknak, hogy amikor látják, hogy rügyeznek az ágak, és a fa leveleket kezd hajtani, erről tudják, hogy közel van a nyár. Amikor pedig bekövetkeznek az előre kinyilatkoztatott jelek, azok azt jelentik, hogy közel van a végső idő. Közel van az az idő, amikor az Emberfia megjelenik, mert közel van Ő az ajtó előtt. Ez a képes beszéd, ébresztő kiáltás, mely az idők jeleire, mégpedig Jézus munkájára tesz figyelmessé². Jézus a példázatos beszéd által abban az értelemben beszél a tanítványok előtt, hogy Isten országának titkait megnyissa előttük³. Jézus munkásságában vetés megy végbe. Ezt a vetést a magvetőről szóló példázatban mondja el. Ez a vetés sikertelensége ellenére gyümölcsöt fog hozni. Jézus esetében a vetés nem csupán Jézus szava, hanem az Ő egész munkája. Ez a példázat áthatol a világias szemléleten, nemcsak magyarázat lesz, hanem ígélet is egyúttal. Jézus munkája után az ország olyan biztosan eljön, mint ahogy a vetés után eljön az aratás. Az, aki Isten országát elhozza hasonló a földműveshez, aki elválasztja a pelyvát a búzától. Jézus munkájában ebből a szétválasztásból semmi sem vehető észre. Jézus tanítványi körében is dolgozik a kísértő. A példázat azt mutatja, hogy Isten királysága a vetés által és a gyűjtés által jön. A szükséges szétválasztás mindkettőt követni fogja. Mindenki, aki egyszer Jézustól hallotta „*a hited megtartott téged*”, megérti, hogy csak ezen a módon jöhet és fog Isten országa eljönni. A tanítványoknak el kell viselni a búzának és a konkolynak egymás melletti létezését. Jézus az üdvöt hozza, melyet ítélet fog követni. Jézus láthatatlan munkáján keresztül jön el az Isten országa, amely által minden új lesz. A példázatok ma is változtatás nélkül érvényesek. A keresztyénség kétezer éves története után az új emberből és az új világból nem láthatunk semmi mást, mint a mustármag. Ha az Isten országa ilyen módon érkezik el, akkor az emberek által nem kényszeríthető sem a farizeusok teljesítése által, sem az esszénusok szigorúsága

¹ L. Goppelt: Az Újszövetség teológiája, Budapest, 1992., 79. oldal

² L. Goppelt: Az Újszövetség teológiája, Budapest, 1992., 81. oldal

³ J. D. Pentecost: Bibel und Zukunft, Wuppertal, 1993., 163. oldal

által, sem a zélóták aktivitása által. Isten országát csak megtalálni lehet, mint a kincset a szántóföldben és az értékes gyöngyöt. Aki megtalálta, az mindent elad azért az egyért, önként és örömmel. Isten országa a példázatok által nem úgy fog eljönni, mint azt Keresztelő János várta: láthatóan, hanem elrejtve a magvető emberi munkáján keresztül. Nem bírói szétválasztás által érkezik el, hanem vetés és gyűjtés által. Nem egyetemesen, hanem mustármagként.

Nagyon jó képet fest az Isten országáról és Jézus eljövételéről a tíz szűz példázata. Ez arra enged következtetni, hogy készenlétben kell élnie az embernek, mivel nem tudjuk, mikor érkezik meg a vőlegény. Kell, hogy a lámpásban mindig legyen elegendő olaj, nehogy amikor Jézus visszajön, az ember bezárt ajtó előtt találja magát, mint ahogy az öt balga szűzzel történt. A tízes számnak itt külön jelentősége van, mert ez a szám teljességet jelent, amit Isten Tízparancsolatához hasonlítanak. Tíz ujjat számolunk meg a kezünkön, a hárfának is tíz húrja van.¹ Ez a példázat rámutat arra, hogy mindig készenlétben és várakozásban kell lennünk életünk minden percében, mert nem tudjuk, melyik pillanatban jön el Krisztus. Vigyázni kell arra, hogy ne a balgák közé soroltassunk, hanem az okosak közé. Mert az Emberfia úgy fog eljönni, mint éjjel a tolvaj. A példázatok azt magyarázzák, amiknek Jézus által meg kell történniük. A hallgatókat meggyőzi a képek ereje, de ezeket a képeket csak akkor értik meg, ha Jézust követni fogják. Ezek a példázatok mindenkire szólhatnak. De csak a Jézus követésére indulók ragadják meg ezt. *„Mert nektek megadatott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait”* (Mt 13,11).

Egyetlen újszövetségi könyvben sem találunk annyi és annyféle képet, metaforát és szimbólumokat, mint János Apokalipszisében. A Jelenések könyve az üdvtörténet egészét próbálja megértetni és ezért Jézus megváltó művét és választottainak sorsát a végső idők szemszögéből vizsgálja. Stílusát a bibliai szimbólumok olyan fokú halmozása jellemzi, hogy az olvasó az utalások, álnevek, jelképek, jelképes számok útvesztőiben nem egyszer úgy érzi magát, hogy a könyvhöz nem annyira magyarázatra, mint inkább megfejtésre volna szüksége.² Az apokaliptikus könyv a múlt és a jövő eseményeit nem elbeszélő módon adják elő, hanem teológiai jelentésű képekkel magyarázzák. A végső időket a keresztyén kinyilatkoztatás keretein belül szemlélteti. A szimbólumok jó része ószövetségi eredetű, de a Jelenések könyvében már keresztyén értelmezésben szerepelnek. Csak a legfontosabb szimbólumokat említjük: a feláldozott bárány, akinek vére megváltást hoz; a szentek, akik minden népből és nemzetből vannak összegyűjtve; a földi Babilon és mennyei Jeruzsálem; a napba öltözött asszony alakja; a szüret és az aratás, mint az ítélet jelképei; valamint az Isten országának leírása számtalan képben (menyegző, lakoma, égi Jeruzsálem). Ezek a képek csak az evangéliumok és az apostoli hagyományok tükrében válnak érthetővé. János, mint látnok magyarázza az ő látomásait. Ezeket a képeket maga János sem tudja

¹ Fritz Rienecker: Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal, 1989., 327. oldal

² Farkasfalvy Dénes: Bevezetés az Újszövetségi Szentírás könyveihez, Budapest, 386. oldal

teljesen felfogni és megmagyarázni, mivel ezek meghaladják az emberi értelmet. Nagyon sokszor használja a „*mintha*” kifejezést az események és a tárgyak leírásánál. Ez a kifejezés azt jelenti, hogy János csak körvonalakban és hasonlatokban tudja elmondani mindazt, amiben része volt. A szimbólumoknak és metaforáknak az volt a feladatuk, hogy az eseményeknek és a dolgoknak a jellemvonásait kiemeljék¹. A metafora jelentősége az volt, hogy közelebb hozza és megértesse az egyes képek által az események sorozatát.

János, Krisztust bárányként nevezi meg. Ahogyan a bárányt levágják áldozatként és vére által megmenekült meg Izrael, úgy Jézus is áldozatként adta magát, hogy vére által megváltsa a világot. Ez a bárány áll majd az utolsó napon Isten királyi széke mellett. Azért szükséges éppen az apokaliptika esetében beszélni képekben, mivel ezeknek a dolgoknak a java része titok és nyelvezete ezért nehézkes.

János látomásai közt beszél egy hét pecsétet könyvről. A trónus amelyet lát, Istennek hatalmát és erejét ábrázolja. Ezt a könyvet Isten tartja kezében, aki a trónon ül. A látnok később lát egy angyalt, aki nagy hanggal szól, hogy ki méltó arra, hogy felnyissa ezt a könyvet. De nem találta senki sem, aki méltó lenne, hogy feltörje a pecsétet. János ekkor sírni kezdett, hogy nincs senki, sem az égből sem a földön, sőt még a föld alatt sem, aki méltó lenne, hogy felnyissa a könyvet. Ekkor Jánoshoz egy a vének közül szól, aki azt mondta, hogy győzött az oroszlán a Júda törzséből, Dávid utódjából, aki méltó arra, hogy ezt a hét pecsétet feltörje, ez pedig a Messiás, aki mint bárány ott állt Isten trónja előtt. Ő olyan volt, mint akit megöltek. Ő vette át az életnek könyvét. Jézus győzelme által a kereszten megadatott neki Istentől ez a tisztség, hogy ezt a könyvet átvegye.

A Jelenések könyvében fontos szerep jut a számszimbolikának is. Pl. a hetes szám, amely a teljességet szimbolizálja, mivel hét nap alatt teremtette meg Isten a földet és benne minden élőlényt. A hetedik napot, a szombatot / vasárnapot megünnepezték. A látnok hét nyitott levelet ír hét ázsiai egyház számára². Ezek a levelek tartalmazzák dicséretet, de fenyítést is. Kifejezik Isten haragját az egyes gyülekezetek felett. A tizenkettes szám Izrael népét jelentette, az egyházat a 144 (12 x 12) a teljességet. A képek és a szimbólumok arra készítetik az olvasót, hogy a prófétai látomások tükrében a dolgok értelmét maga is kutassa, mérlegelje és megítélje.

Eschatológiai metaforák nyelvezete az antik világban

A „végső” alatt, az időben a legutolsót kell érteni, vagyis a világ végét. Jézus igehirdetésében ennek a végsőnek van még további jelentése is. Vagyis Isten transcendenciájáról van szó. Mivel Isten nem ismerhető fel a jelenben, Isten

¹ Heins Giesen: *Metaphorik und Mythos im Neuen Testament*, Germany, 1990., 255. oldal

² Peter Trümmer: *Einige Aspekte zur Bildersprache der Johannesapokalypse*, Graz, 280. oldal

mindig eljövendő, amit eltakar az ismeretlen jövő. Az eschatológikus igehirdetés a jelen időt a jövő fényében látja és láttatja. Arra figyelmezteti az embert, hogy ez a mostani világ, amelyben élünk és terveket kovácsolunk, nem az egyetlen világ, hanem ez a világ időleges és átmeneti, végső soron hiábavaló. Üres, ha az örökévalóságához mérjük. A föld és vele minden lakója szerte foszlik¹. A görögöknél találjuk az ilyen értelmezést. Szofoklész pedig azt mondja, hogy csak üres képmások vagyunk, könnyű árny. Az emberi lét végének a hangsúlyozásával a költők óvják az embert a gögösségtől, és hogy az ember gondolkozzon el és szálljon magába. Az eschatológiai gondolkodásban az nyer megfogalmazást, hogy az ember általában teljes bizonytalannak érzi magát a jelenben, amikor szembesül a jövővel. A görögök a sorsban, a túli valóságot, és az istenek hatalmát ismerték fel. Ezzel összehasonlítva az emberi dolgok teljesen jelentéktelenné váltak. Nem egyeznek meg azzal a mitológiai nézettel, mely szerint az eschatológia egy, a világ végén bekövetkező kozmikus esemény. A görög gondolkodás közelebb áll a modern emberéhez, mint a bibliai nézetek, mivel a modern ember számára elmúlt a mitológikus eschatológia kora. Minden embernek szembe kell néznie azzal, hogy a világ véges. Rendszerint vakok vagyunk ennek meglátására, de a modern technika megvilágítja ezt számunkra. Épen ez a felismerés magyarázza, hogy Jézus az ószövetségi prófétákhoz hasonlóan, miért várta a világ végét a közvetlen közeli jövőben. Ő mélyen átérezte Isten felsőbbiségét és ítéletének elkerülhetlenségét, amely mellett a világ és az ember semminek tűnik.² Jézus érezte, hogy a világ a végét járja és ütött a krízis órája. Jézus, Isten akaratát és az ember felelősségét hirdeti, amikor az eschatológikus eseményekre utal. A próféták és Jézus gondolkodásában Isten lényé többet jelentett, mint az Ő mindenhatósága. Isten ítélete nemcsak azokat fogja sújtani, akik Őt megsértették. A próféták és Jézus számára Isten szent, aki jogot és igazságot követel. Ő minden ember gondolatának és tettének a bírója. A világ nem csak azért jelentéktelen mert mulandó, hanem azért, mert az ember olyanná tette, ahol terjed a gonoszság és a bűn. Ezért a világ vége Isten ítélete! Az eschatológiai igehirdetés arra szólít fel, hogy bűnbánatot kell tartani, és felelősségre figyelmeztet. Arra szólítja fel az embert, hogy teljesítse Isten akaratát! Az apokaliptikusoknál uralkodik a jövő boldogságának színes képekben való kiábrázolása. Ez Jézusnál egyáltalán nem fordul elő. Az eschatológiai igehirdetés a világ végét nem csak mint utolsó ítéletet hirdeti, hanem a megváltás és örök élet, vagy üdvösség korszakának kezdetét is. A világ végének nemcsak negatív, hanem pozitív jelentése is van. Platón szerint a filozófiára ez a magatartás jellemző: „meghalásra elszántan”. A halál elválasztja a testet a lélektől. Amíg az ember él, lelke a testhez van kötve. A filozófia szerint már az élet folyamán is ki lehet a lelket szabadítani a testből, mert a test zavarja a lelket, és hátráltatja abban, hogy elérje az igazságot. A filozófus a testtől való szabadulást keresi és gyakorolja a „meghalásra elszántan” életmódját.

¹ Rudolf Bultmann: Jézus Krisztus és a Mitológia, Budapest, 1996., 22. oldal

² Rudolf Bultmann: Jézus Krisztus és a Mitológia, Budapest, 1996., 25. oldal

A keresztyén gondolkodásban a szabadság nem a lélek szabadságát, hanem az ember szabadságát hirdeti, hogy önmaga lehessen. Szabadság a bűntől és szabadság a romlottságtól. Az üdvösséget kívánni azt jelenti, hogy Isten ítéletekor kegyelmet és megigazulást nyerni. Ezt az üdvösséget nem lehet képekben kimutatni, csak szimbolikus képekkel lehet próbálkozni. Pál szerint az Isten országa nem az evés és ivás, hanem igazság, békesség és a Szentlélekben való öröm. A halál utáni és a világon túli jövő, valami tökéletesen új jövő. Abban a jövőben „új ég és új föld lesz” a régi elmúlik, és vele együtt elmúlik a sötétség és fénylik az igazi világosság (v.ö. 1Jn 2,8). Az Úr azonban még nem látható, hanem el van rejtve. Bizonyos módon az ismeretlen jövő már most jelen van a szent életben és a szeretetben, amely jellemző a hívőkre. Készen kell lenni a jövőre, mert úgy jön el, mint a tolvaj. Készen kell lenni, mert ez a jövő ítélet lesz minden ember felett.

A mitológiátlanítás folyamatát már nagyon régen megkezdték. Részben Pál kezdte el, de a radikálisabb lépést János tette meg. A döntő lépést mégis Pál tette meg azzal, hogy a fordulópontot, amikor a régi világ az új világba átmegy, nem a jövőben látja, hanem Jézus Krisztus történelmi eljövételében (Gal 4,4). Pál még kozmikus dráma formájában várta a világ végét, amelyben végbe megy Krisztus parúziája az ég felhőin, feltámadnak a halottak, sor kerül az utolsó ítéletre. A döntő esemény már megtörtént Jézus feltámadásával. Azt mondja Pál, hogy a prófétai várakozások és az ígéretek akkor fognak beteljesedni, amikor hirdetni fogják az evangéliumot. A Szentlélek már kitöltetett. Itt már elébe vágta a jövőnek. A zsidó apokaliptikus váradalomban nagy szerepet játszott a messiási birodalom várása. A messiási birodalom valamiféle „interregnum”, amely szerint a világ végén Krisztus átadja az uralmat Istennek¹. János mitológiátlanítja az eschatológiát. János számára Jézus eljövetele és elmenetele eschatológiai esemény. A zsidó várakozásban ott találjuk az Antikrisztust teljes mitológiai alakban. Jánosnál a hamis tanítók töltik be ezt az alakot. A mitológiátlanítás már az Újszövetségben kezdetét vette.

III. Az eschatológiai végidők egyes jeleinek ismertetése

Nagyon sok eschatológiai elemet találunk már az Ószövetségben is. Egyrészt az izraeli kultuszi liturgiai élet, vagy némely mitológiai motívum részben meghatározzák az Újszövetségi eschatológia fejlődését. Nagyon nehéz ezeket az eschatológiai eseményeket besorakoztatni egy harmonikus egységbe. Egy részét ezeknek az eschatológiai fázisoknak a feltámadás, a parúzia képezi. Ezeket megelőzik, vagy kísérik jelek, amelyek érdekesek és titokzatosak. Nem lehet egy tökéletes képet nyújtani az eschatológiai eseményekről. A keresztyének a Krisztus második visszajövetelét várják, vagyis Jézus Krisztus napját. A hellenista világban a parúzia Isten látogatását jelenti. Krisztus parúziája viszont a názáreti Jézus eljövetele, aki felment a mennyekbe. Krisztus legyőzi az Antikrisztust, előállítja

¹ Rudolf Bultmann: Jézus Krisztus és a mitológia, Budapest, 1996., 32. oldal

az Ő népét: élőket és holtakat, és megítéli az egész földet. A keresztyének, akik meghaltak Krisztus eljövetelkor feltámadnak, azok pedig, akik még éltben lesznek, elválnak. Krisztus eljövetele egyen apokalipszis lesz, amikor a világ előtt nyilvánvaló lesz az Ő hatalma és dicsősége, mivel Isten jobbján ül. A máig nem látott valóság, hogy Krisztus uralkodik az egész világon, nyilvánvaló lesz az Ő megjelenésekor.

Az Újszövetségben többféle jelekről olvashatunk: a Nap és a Hold elsötétedik, a csillagok lehullanak az égből, az Emberfia eljövetele felhőkön, vér, tűz és füstfelhő a földön, vagy éppen Isten kürtje. Mindezek a titokzatos képek a parúzia kísérői és meg van a jelentésük a feltámadásnál is, egyúttal tartalmaznak mély kériumatikus jelentést az egyéni eschatológiai reménységre a ma élő hívő keresztyén számára¹.

Az Újszövetségben többféle hagyomány adja elénk a végidők jeleit, amit különféle módon jegyeztek fel az egyes könyvek szerzői. Mindenki a saját meggyőződése alapján és az akkori kor gondolkodását követve próbálta összefoglalni és megértetni az utolsó nap közelségét.

A végidők jelei a szinoptikus hagyományban

Krisztus visszajövetelének az idejét nemcsak, hogy nem jelentette ki számkra a Szentírás, hanem még figyelmeztet bennünket arra is, hogy annak titokban kell maradnia előttünk. Ez a nap váratlanul jön el, mint Nőé idejében az özönvíz, amikor a világ gondtalanul éli életét. A keresztyén embernek mindig készen kell lennie és vigyázni! Az utolsó napot eschatológikus napnak is szokták nevezni, amikor Jézus mint uralkodó, a jövőben elközelít. A szinoptikusok ezt a megjelenést futurikus eschatológiának is mondják². Amikor Jézus a földi tanítása során elküldte tanítványait, hogy hirdessék: elközelített Isten országa, azt mondta tanítványainak: ha valamelyik városban nem fogadják az ő tanításukat az Isten országáról, hagyják el azt a várost és még a város porától is tisztítsák meg lábukat. Erre azt mondja a Szentírás, hogy az ítéletnapkor Sodomának elviselhetőbb sorsa lesz, mint annak a városnak (v.ö. Lk 10,12). Ebben az esetben az apokaliptikai nyelv azt a napot ítéletnapnak nevezi. Itt nincs semmi kétség afelől, hogy Jézus az utolsó napon ítéletet tart³. A Szentírás több helyen beszél, és tudunkra adja visszajövetelének előjeleit, hogy amikor ezeket látjuk, tudjuk meg, hogy közel van a vég. A szinoptikus hagyományban is többféle előjelet találunk. Már a logionokban, és Jézus példázataiban is meghirdetésre kerül Isten országának, az ítéletnek és az Emberfiának a jövőben történő megérkezése.

¹ Teologický Zborník, Banská Bystrica, 1995. 70. oldal

² Werner Georg Kümmel: Verheißung und Erfüllung, Zürich, 1953. 29. oldal

³ Werner Georg Kümmel: Verheißung und Erfüllung, Zürich, 1953. 29. oldal

A szinoptikus hagyomány összefoglalja a jövőben bekövetkezendő dolgokat. A logionok egész sorában szó van titokzatosan „arról a napról”. A szinoptikusok közül csak Máténál található az ún. ítélet nap, de ez a nap nem csak az ítéletvárással, hanem az Emberfia megjelenésével van összekapcsolva. A szinoptikusoknál megtalálható az „*éngiken*”, ami azt jelenti, hogy jelen van, vagy egészen közel van már. Ennek a kifejezésnek kérügmatikus szándéka van. Jézus határozottan elutasítja az utolsó óra kiszámítását!

Jézus a templom lerombolása jövendölésekor is a világ végére utal: „*kő kövön nem marad*”. A tanítványok szerették volna megtudni, és kíváncsian tudakolták Jézustól, hogy mi lesz a jele az Ő eljövételének és a világ végének? Jézus figyelmeztette a tanítványokat, hogy lesznek olyanok, akik az Ő nevében fogják hirdetni a világ végét, de a vég nem akkor lesz. Ezek csak jelek a végső ítélet előtt. Nagyon sok esemény fog még végbemenni, nagyon sok mindenre sor kerül. Lesznek földrengések, éhínségek az emberek ilyenkor rögtön valami fordulatra gondolnak pl. amikor az öt császár váltotta fel egymást rövid időn belül, vagy amikor Claudius ideje alatt éhínség volt. Amikor Kr.u. 46-ban földrengés következében kis Ázsia néhány városát elnyelte a föld, vagy amikor Kr.u. 64-ben Róma fele leégett. Ezek a katasztrófák mind bekövetkeztek. De ezek még nem a végső időt jelképezték. Ahogyan ezek a katasztrófák következtek be, úgy fog bekövetkezni az, amit Jézus megjövendölt és megígért. Jézus inti a tanítványokat, hogy lesznek hamis próféták, sőt Antikrisztusoknak nevezi őket, akik hirdetik majd a nagy szavakat. Ígéreteket tesznek, sőt csodákat is, hogy megtéveszték a tömeget. Sokakat megtévesztenek, és sokakban meghidegül a szeretet. Itt kell az embernek állhatatosnak lenni és türelemmel várni. Aki mindvégig kitart, az megmenekül. Mert senkit sem koronáznak meg a futam elején, hanem a célnál, a végénél¹. Krisztus visszajövetelének közelségét jelzi majd az is, hogy az egész világnak szóló evangélium hirdetése eljut minden néphez. A visszajövetel előtt minden népnek hallani kell az Isten üdvösségre vezérlő kegyelméről. A hitetlenség növekedik és a hívők száma pedig csökken. A bűnnek embere pedig a pusztulás fia, az Atyát és Fiút tagadó Antikrisztus jut uralomra. Az egész nép nyomorúságban és félelemben fog élni. Jézus úgy fog eljönni, mint a villám, amelyik ellátszik nyugattól keletig az egész égbolton². Az Úr megjelenése előtt óriási nagy és borzalmas természeti jelenségekről beszél a Szentírás. Lesznek háborúk, nemzet nemzet ellen támad, lesznek éhségek, döghalálok és földindulások minden felé. De ez még nem a vég, hanem a nyomorúság idejének a kezdete. Az apokaliptikus szörnyűségek, a háborúk és a katasztrófák nem azért kerülnek sorra, hogy a vég előjeleit felsorolják, hanem azért, hogy a véget megelőző történelem lefolyásának a lényeges vonását ismerté tegyék³. A hívő embernek nem kell csak ezekre a szörnyűségekre figyelni, hanem tudni kell azt, hogy ezeknek a dolgoknak meg

¹ Fritz Rienecker: Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal, 1989., 317. oldal

² Kurt Erlemann: Naherwartung und Parusieversöderung im Neuen Testament, Basel, 1995., 134. oldal

³ L. Goppelt: Az Újszövetség teológiája, Budapest, 1992., 84. oldal

kell történniük! Mivel az idő nagyon közel van és Jézus az ajtó előtt áll, ezért éberségre figyelmeztet mindenkit¹.

Arról, hogy milyen lesz a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak a visszajövetele, ad némi felvilágosítást a Szentírás. Az Úr nagy erővel és dicsőségben fog megjelenni az ég angyalaival. A Szentírás azt tanítja, hogy Krisztus azért jön vissza, hogy megítélje az eleveneket és holtakat. Ebben áll az Ő visszajövetelének a célja. Máté, az Úr visszajövetelét szorosán összekapcsolja az ítélettel, amely megjelenését fogja követni. Jézus az ég felhőin fog eljönni. Ekkor a föld minden nemzetsége jajgat és sír, és az Úr megjelenik nagy harsonával és összegyűjti az Ő választottait a négy égtáj felől (v.ö. Mt 24,30-31). Egyik fontos jel az elragadtatás is. Azt mondja a Szentírás, hogy ahol ketten lesznek kint a mezőn, az egyik elragadtatik, a másik ott marad. Jézus királyi széken ül majd a szent angyalok seregével. Őelébe gyűlnek majd a népek, és Ő elválasztja a „juhokat a kecskéktől”. Akkor kimondja az ítéletet, amelyik örök érvényű lesz. Némelyeket az örök büntetésre, az igazakat az örök életre. Így írja le a szinoptikus hagyomány az utolsó ítéletet. Jézusnak a végítéletről szóló tanításában nincs utalás az utolsó feltámadásra. Úgy írja le, mint a választottak egybegyűjtését. Isten tetteink alapján, amelyek egy könyvben vannak felírva, fogja megtartani az ítéletet!

Végidők jelei a páli levelekben

Pál, más-más módon használja fel az apokaliptikus elemeket, mint a szinoptikus hagyomány. A kutatók egy része azt mondja, hogy Pál visszatekint az Ószövetségre, mert analógia van Pál és az Ószövetség között a próféta hirdetésben. A régi aion nem egyszerűen sötét idő, hanem az Úr szavának az ideje². Pál leveleiben a nagyon fontos elemek közé tartozik a halottak feltámadása. Erre a tényre Pál nagyon nagy hangsúlyt helyez! Először a halott keresztyének támadnak fel, majd ezt követően a mennybe vitetnek a még élőkkel együtt (v.ö. 1Thessz 4,16k). Később beszél az élők elváltozásáról és az ellenséges hatalmak legyőzéséről. Az Újszövetség semmiféle adatot nem közöl arról, hogy mikor következik be az idők vége. Azon, hogy a világ végén minden ember feltámad és lesz utolsó ítélet, azt kell értenünk, hogy a Krisztus által szerzett örök életnek van egy egyházi és kozmikus dimenziója³. Amíg mindenki nem részesül, vagy magát ki nem zárja a feltámadott dicsőségéből és az egész kozmosz újjá nem lesz, addig a halálból való feltámadás nem tökéletes. Az Újszövetség több részéből is kivillan annak reménye, hogy az ember a halál után a feltámadottal egy közösségbe kerül. Pál félreérthetetlenül fogalmaz a 2Kor 5,1-10-ben: „*tudjuk pedig, hogy ha földi sátorunk összeomlik, van Istentől készített hajlékunk, nem kézzel csinált, hanem örökkévaló*”. Tehát az a gondolat, hogy a világ vége előtt a halottak feltámadnak,

¹ Kurt Erlemann: *Naherwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel, 1995., 141. oldal

² Ulrich Luz: *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, München, 1968., 108. oldal

³ Jacob Kremer: *A halottak jövője*, Budapest, 1991., 31. oldal

Jézus és az apostolok korában nem volt annyira idegen. A keresztyén, mint „feltámadott” már most hálát adhat Istennek életéért, amely mint örök élet már itt a földön birtoka, a halálban pedig végérvényesen osztályrészévé válik. Pál apostol jól tudja, hogy ez így fog bekövetkezni az utolsó napon, de vannak titkok, amelyek el vannak rejtve előlünk. Pál apostol ezt már tudja, és valamit elárul: valakik meghalnak, valakik azonban nem! De mindenki belép az Isten eschatológiai történéseibe. A halottak és az élők elválnak, bekövetkezik a feltámadás. Minden egy pillanat műve lesz, amikor megszólal a harsona. Ez egy eschatológiai szignáljel, amikor bekövetkezik a győzelem a halál felett. A feltámadásba vetet hittel találkozunk már az Ószövetségben is. Jézus és Pál ebben az esetben a farizeusok oldalán áll, a szaduceusok ellen, akik a feltámadást elvetették. A feltámadás alapja a keresztyének számára Jézus feltámadása, mely szerint Isten feltámasztja a halottakat. Ő az, aki élő, halott volt, és íme él örökkön örökké, és nála van a halál kulcsa. Krisztus feltámadása nem csupán a test újraélesztése, hanem a feltámadás belépés az eschatológiai életbe! Jézus a kezdete ennek az eschatológiai feltámadásnak. Krisztus feltámadásának valósága garanciát ad a keresztyének feltámadására Jézus eljövetelekor¹. A keresztyének elváltozását a megdicsőült Krisztus képére a Szentlélek munkálja, de ez a mostani időben nem lehet teljes, mert még testünk halandó. Ez csak a feltámadáskor valósulhat meg! A feltámadott test nem hús és vér, hanem „lelki test”, amelyet Jézus feltámadott lelke éleszt újjá. Feltámadáskor nem veszítjük el „énünket”, csak független marad a fizikai identitástól. Az Újszövetség a halhatatlanságot Istennel kapcsolja össze, mivel minden ember Ádám által halandó. Az örök élet ajándék, amit Isten ad az embernek Krisztus feltámadása által. Csak Krisztus feltámadása miatt kapják az emberek az eschatológikus életet, amelyik halál nélküli. A keresztyén reménység a halál utáni életre nem abban áll, hogy az ember egy része átéli a halált. Minden ember Ádám esete óta halandó. A halhatatlanság Isten ajándéka, amit az ember feltámadásakor kap. Ezért a Biblia komolyan veszi a halált. Ez nem illúzió, hanem a bűn következménye. A halál Isten és ember ellensége, a feltámadás a halál feletti győzelmet jelenti. A halál az utolsó ellenség, amely le lesz győzve! A keresztyéneknek nem kell félni a haláltól. A halál olyan, mint az álom, amelyből felébredünk. Az Ószövetség úgy ábrázolja a halottak állapotát, mint a Seolban való létezést. A Seolban nincs élet, csak sötétség és Istenről senki meg sem emlékezik. Az Újszövetségben a Seol ekvivalense a Hadesz². A zsidó elképzelések szerint ez az a hely, ahol a bűnös a halála után szenved. Az Újszövetség reménysége szerint a keresztyének ezt az állapotot, „átmeneti” állapotnak fogják fel. A halottak Krisztussal vannak.

Pál apostol a Thesszalonika beliekhez írott levelében úgy beszél Krisztus második eljöveteléről, mint valóságról, amelyik nagyon közeli időben fog bekövetkezni, sőt még maga Pál is úgy számította, hogy ő maga is megéli. Pál szerint az a generáció parúzia-várásban élt. Úgy hitte, hogy azok, akik élnek, maga Pál

¹ R.J. Bauckham: *Nový Biblický slovník*, Praha, 1996., 223. oldal

² R.J. Bauckham: *Nový Biblický slovník*, Praha, 1996., 224. oldal

is, az Úr eljöveteleig, nem fogják megelőzni azokat, akik már meghaltak. Pál szerint először előállnak azok, akik halottak, amikor megszólal a fő angyal szava és az Isten harsonája. Azután azok, akik élnek elragadtatnak az Úr fogadására¹. Pál apostol, említést tesz az eschatológiai közösségről. A látható egyházzól, amelynek tagjai a hívők és hitetlenek egyaránt és a láthatatlan egyházzól, amelynek tagjai csak az igazán hívők gyülekezete. Arról beszél, hogy az egyház hogyan vesz részt az elragadtatásban. A Kol 1,18 arról beszél, hogy „*Ő a feje a testnek, az egyháznak is, Ő a kezdet, az elsőszülött a halottak közül, hogy minden tekintetben Ő legyen az első*”. Később az Efézusi levélben arról szól, hogy Krisztus a maga testébe fogja egyesíteni Isten új népét. A gyülekezet, vagyis Krisztus teste a zsidókból és pogányokból tevődik össze, tehát Isten két nemzetséget egygá tesz². Pál fontosnak látta foglalkozni a „bűn emberének, a kárhozat fiának” megjelenésével, aki meg fogja előzni Krisztus visszatérését. Ez magyarázatot ad arra, hogy a parúziát szenvedés és üldöztetés előzi meg. A bűn embere, mint Isten ellensége és az Antikrisztusnak az apokaliptikus irodalomból ismert képe jelzi a Krisztus ellenes hatalmak személyes sikerét és átmeneti győzelmét Krisztus népe felett. A szemfényvesztő csoda és hamis jel említése az evangéliumok eschatológikus beszédére emlékeztet. Pál az evangéliumi hagyományt tükrözte, de a végső idők katasztrófális és megtévesztő jellegzetességeit nem felejtette ki. Pál mindennek előtt imára buzdít, a parúzia-várók és nyugtalanok kerülésére int és buzdít nyugodt munkás életre. Pál a Filippi levélben is a parúzia elközelítéséről tesz említést. A közelség térbeli közelséget is jelenthet³. Az Úr közel van. A parúzia bekövetkezése előtt megromlanak az állapotok. Megváltoznak az emberek, lesznek majd ámítók, önzők, pénzsóvárgók, Istent káromlók, hálátlanok, szentségtelenek, árulók, vakmerők, de ezek a kegyesség látszatát megőrzik, ám annak erejét megtagadják. Pál apostol int, hogy az ilyen emberektől el kell fordulni és nem szabad engedni, hogy belopakodjanak a házukba. Mivel az idő nagyon közel van ezt az időt istenfélelemben, és várakozásban kell eltölteni felkészülve, hogy Krisztus visszajövele ne érjen váratlanul.

Isten ítélete a halál mellett egyik szükséges része az ember jövőjének. Minden ember egyszer meghal és aztán lesz az ítélet. Isten előtt kell megállni minden népnek és felelősséget vállalni tetteiért. Isten megítéli a népet, elválasztja a jókat a gonoszoktól. Isten ítél az Ő eschatológikus helyettese által, Jézus által. Jézus, Isten igazsága szerint megítéli az embert tettei által, de reményt nyújt azoknak, akik törekszenek. Az ember, aki Krisztusba vetette hitét, nem lesz elítélve. Az ítélet tehát az ember Krisztussal való kapcsolatán alapszik. A hívő ember számára van reménység, hogy az utolsó ítéletkor nemcsak megszabadul, ha-

¹ Kurt Erleman: *Nahenwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel, 1995., 193. oldal

² Arnod G. Fruchtenbaum: *Handbuch der biblischen Prophetie*, 1993., 129-130. oldal

³ Kurt Erleman: *Nahenwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel, 1995., 199. oldal

nem megkapja az igazság koronáját. Az Istennel való közös életről sokféle képet találunk az Újszövetségben: pl. lakodalmi vendégség, paradicsom, új Jeruzsálem.

A végidők jelei a katolikus levelekben

Úgy, mint a szinoptikusoknál és Pálnál, a katolikus levelekben is található jelek és képek, amelyek a végidőkre utalnak, vagy kiábrázolják az utolsó napok bekövetkeztét. Ezekben a levelekben legfőképpen az ítélet tényéről szólnak a szerzők.

Jakab levele a gazdagok ítéletét írja le. Azt hirdeti, hogy a gazdagokra nyomorúság és szenvedés vár: amiért dőzsöltek a földön elítéltetnek. Türelemmel kell várni az utolsó napot, mint ahogy a földművelő várja a föld drága gyümölcsét. Ez a türelmes várakozás Isten iránti hűséget is jelent. Ennek a türelemnek a végeredménye a „föld drága gyümölcse”.

Egyik jellegzetes esemény, amelyet nagyon felelősségteljesen tárgyalnak, azaz az Antikrisztus megjelenése. Az utolsó időkben hamis tanítók és Antikrisztusok lesznek. Amikor ezekről az Antikrisztusokról lesznek híradások, akkor lesz az „utolsó óra”. Ez az utolsó óra történelmi idő, amely egészen más, mint a fizikális idő¹. Ez az Antikrisztus a nép közül indul el, de a nép közül való. Ez az Antikrisztus még többet jelent, mint a hamis tanító, mivel az Antikrisztus megtagadja az Atyát és a Fiút, tehát egyenesen Krisztus ellensége és Krisztus tagadója. Óvakodni kell az ilyen Antikrisztusoktól, akiknek nagy lesz a hatalmuk az utolsó időkben, mert sokakat megtévesztenek. De Krisztusban mindvégig ki kell tartani, mert az ítéletnapkor megkapják a maguk büntetését.

Júdás arról szól, amikor a hamis tanítók tévelygéseit fejtegeti, hogy az utolsó napokban csúfolódók támadnak, akik istentelen dolgokra figyelnek és aszerint élnek. Azt mondja, ezek azok, akikben nincsen Szentlélek. Az ítélet után, amelyik be fog következni az utolsó napon a föld nem fog elpusztulni teljesen, hanem megújul. Amikor nemcsak az eget öröklék a boldogok, hanem a földet is.

Péter apostol azt írja, hogy „*új eget és új földet várunk az Ő ígérete szerint, amelyben igazság lakozik*” (2Pt 3,13). Hogy miképpen megy ez végbe, arról azt írja az apostol, hogy az egek ropogva elmúlnak, az elemek pedig megégve felbomlanak és a föld, és a rajta lévő dolgok megégnék, valamint az egek tűzbe borulva felbomlanak és az elemek égve megolvadnak (v.ö. 2Pt 3,10.12.). Az egész teremtés pedig hiábavalóság alá lesz vetve, megszabadul a rothadandóság rabságától az Isten fia dicsőségének szabadságára.

A végidők jelei a jánosi iratokban

Jánosi eschatológia problémájaként a Jn 5,20-30 példáját lehetne felmutatni. Itt olyan kijelentésekről van szó, amelyek szerint azt érthetjük meg, hogy az

¹ Werner de Boor: Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal, 1989., 64. oldal

üdvösséget a hívők már a jelen világban élvezhetik. Egyfelől azt olvassuk: „*bizony, bizony mondom néktek, hogy eljön az az óra és az most van, amikor a halottak hallják az Isten Fiának hangját, és akik meghallották, élni fognak*” (Jn 5,24). másfelől pedig ez hangzik: „*mer eljön az az óra, amikor mindazok, akik sírban vannak hallani fogják az Ő hangját és kijönnek. Akik a jót tették, azok életre támadnak fel. Akik pedig a rosszat cselekedték azok ítéletre támadnak fel*” (Jn 5,28). Ezek a versek nem az ítéletre való általános feltámadásról beszélnek, hanem egy másféle feltámadásról. Ennek az elképzelésnek az ószövetségi zsidó apokaliptikában van előzménye. Dániel beszél az igazak feltámadásáról az üdvösségre és a bűnösök eljövételéről az örök szenvedésre. Ezt a különbségtételt csak az őskeresztyén eschatológiában fejlesztik ki hangsúlyozottan. Pál megkülönböztet első és második feltámadást. Éppen ezt a különbségtételt rajzolja meg a Jelenések könyve az ezer éves birodalomról szóló képében, amelynek értelmét a Jel 20,5-ben mondja ki. „*Ez az első feltámadás, boldog és szent az, akinek része van az első feltámadásban. Ezeknek nincs hatalma a második halálnak*”. Ez a második halál a kárhozat. Az első feltámadás a hívők feltámadása az életre. Az őskeresztyén eschatológiának az alapvonalát nyilvánvalóan felveszi János, amikor különbséget tesz az életre való feltámadás és az ítéletre való feltámadás között. Ez a különbségtétel, minden esetre egy sajátos apostoli végvárásnak a kifejeződése. Most János meglepő módon az életre feltámadást nem a hittől, hanem a jó cselekedetektől teszi függővé. János itt apokaliptikus terminológiában beszél. A „jótevés” megfogalmazása az evangéliumban nem található. Az igazságot cselekedni azonban nem más, mint Jézusban hinni. A feltámadásnak itt különböző jellege van. Beszél a lelkileg halottakról, később pedig a sírban lévő halottakról szól. Az első szerint az eschatológikus óra jelenvaló, a második szerint az utolsó óra a világ számára is eljön. A János Jelenéseiben találjuk meg a legtöbb elemet, amelyek a végidők megértését szolgálják. János, mint egy látnok, élénk adja az utolsó nap történéseit. Nagyon sok képet, szimbólumot találunk ebben a könyvben. Jézusnak is különös név adatik: a „megdicsőült Bárány”. Az eschatológiai esemény kíséreteiben találkozunk több helyen is a zenével. A reformátorok ezt „*praeludim resurrectionis*”-nak nevezik. A görög eredetiben ismeretes a „*salpigus*” néven¹. Ez egy hangszert jelent, amely a kúrtól volt hasonló. A kürt fontossága az eschatológiai eseményeknél érdekes, mert a hang szorosan hozzátartozik az apokaliptikához és az Emberfia eljövételéhez. Eschatológiai zenének nevezik. Csak a trombita hangja felel meg legjobban erre a szerepre. A trombitaszóval jelezték az ellenség feletti győzelmet. Ebben az értelemben fognak az eschatológiai isteni trombiták fújni az utolsó győzelmi harc kezdetét a világtörténelemben és ez ad majd jelt Krisztus visszajövetelekor, amikor sorakoznak a népek a négy égtájról élők és a feltámadottak. A trombitáknak nemes eschatológiai funkciójuk van.

¹ Teologicý Zborník, Banská Bystrica, 1995., 70. oldal

IV. A végidők jeleinek újszövetségi sajátosságai

Az újszövetség eschatológia jellemző vonása, hogy Isten eschatológiai döntése alapján küldte Fiát a földre még akkor is, ha a kicsúcsosodás csak a jövőben fog befejeződni. Az újszövetségi eschatológia tartalmaz jelen és jövő aspektusokat. Az eschatológiai beteljesedés, amely most van folyamatban azt jelenti, hogy az ószövetségi eschatológia valamely mértékben jelenvaló realitás lett. A prófétai utolsó napok most vannak, mert Krisztus eljött az idők végén. *„Ő ugyan a világ teremtése előtt kiválasztott, de az idők végén jelent meg tiérettetek”* (1Pt 1,20). Isten az utolsó időben szólt hozzánk Fia által, beállt az utolsó óra. A másik oldalon az Újszövetség nem egyezik meg azzal az elképzeléssel, hogy a teljesség már eljött. *„Akik az igazság kérdésében eltévelyedtek, amikor azt mondják, hogy a feltámadás már megtörtént és ezzel feldőlnek egyesek hitét”* (2Tim 2,18). Az Újszövetség szerint az utolsó napok akkor következtek be, amikor Jézus magára vállalta a szolgálatot. Krisztus műve biztosít arról, hogy Isten országa bekövetkezik, és Ő ehhez vezet. Jelenvaló eschatológiát találunk Jézus híradásaiban az Isten országáról. Jézus azzal, hogy hirdette az Ő elközelítését, modifikálta a zsidó apokaliptikát, amely kizárólag a jövőre orientálódott¹. Ennek a hatalma megmutatkozott Jézus csodáiban: *„Ha viszont én Isten Lelkével űzöm ki az ördögöket, akkor bizony elérkezett hozzátok az Isten országa”* (Mt 12,28). Isten országa jelen van Jézus személyében és az Ő küldetésében. Eschatológiai jellemvonása Jézus küldetésének a feltámadás. A feltámadás eschatológiai esemény, amely az ószövetségi várakozáshoz tartozik, és amely minden ember végső sorsa. Jézus feltámadása, mivel ez hamarabb következett be, mint az egész nép feltámadása, elvezette az egyházat arra a felismerésre, hogy a vég már bekövetkezett. Jézus feltámadt a halottak közül, mint a halottak zsengeje (v.ö. 1Kor 15,20). Pál terminológiája szerint Jézus az utolsó Ádám, mint eschatológiai ember.

A keresztyén ember a „már” és „még nem” közti időben él, Jézus feltámadása és Jézus második eljövetele között. Ez egy különös struktúrát állít fel a keresztyén egzisztenciában, amely Jézus elvégzett művében, a múltban alapszik és élteni a reménységet a jövőben. A Szentlélek által él az egyház ebben a rossz időben, az elkövetkezendő idő életével. Bizonyos értelemben az új és a régi idők összeszövődnek. Nem csak az egyház, vagy a világ, hanem az egyéni ember is az ó és az új fordulója felé halad. Meg vagyunk váltva, és mégis a megváltást várjuk. Ebben az időben kell a keresztyén embernek hordozni Krisztus szenvedésének egy részét, hogy az elkövetkezendő időben részesedjen a dicsőségben. Tehát a dicsőség a „még meg nem történtekhez” tartozik. Ez azért van, mert még ebben a testben élünk és az egyház ezen a földön létezik a Sátán birodalmában.

¹ R.J. Bauckham: *Nový Biblický Slovník*, Praha 1996 (221. oldal.)

VI. Amire a végidők jelei tanítanak

A végidők jeleinek hatása a bibliai korban

Már maga Jézus Krisztus megszületése nagy hatást gyakorolt a Biblia népre. Sokakat érdekelt az Ő személye, jellemvonásai, sőt érdeklődtek az Ő bölcsességéről és tanítása felől. Jézus minden cselekedete és beszéde elcsodálkoztatta a körülötte állókat. Jézus tanítását nemcsak a jelen világra irányította, hanem mindig túlmutatott az eljövendő idősakra is. Jézus példázataiban mindig erre utalt. A példázatokot a jobb megértés érdekében mindig az emberi életből vette. De az emberek sokszor nem értették meg ezeket a képes beszédeket, és így magyarázatra szorultak. Jézus úgy beszél az utolsó napról, mint az Emberfia eljövételéről. Beszél mindenekelőtt arról, hogy mik lesznek azok az események, amelyek megelőzik ezt a napot. Ezeket a beszédeket az emberek mindig nagy érdeklődéssel fogadták és ki-ki saját hite mélysége szerint ezt elfogadta, vagy elutasította. Mivel minden embert érdekelt a sorsa, jövője, ezért Jézustól jeleket kívántak, amelyek jobban megmagyarázzák az Úr eljövételét. Sőt, mondja meg Jézus pontosan, hogy mikor fognak ezek bekövetkezni! Jézus példázataiból kitűnik az, hogy az utolsó napról egyben mint ítéletről is beszél, amikor összegyűjti népét és elválasztja az igazakat a gonoszoktól. Figyelmeztet arra, hogy minden órában készen kell lenni, mert az Emberfia abban az órában jön el, amikor senki nem gondol rá. Jézus tetteit és beszédeit mindig nagy figyelemmel kísérték. Valakik csak azért, hogy Ő ellene fel tudjanak hozni vádakot, valakik pedig azért, hogy hitük elmélyüljön és megerősödjön. Jézus mennybemenetele után, amikor tanítványok megkapták a Szentlélek erejét, elmentek a széles világra, hogy hirdessék az evangéliumot és tanítsák a népet, hogy megtartsák mindazt, amit Ő parancsolt nekik, mert Ő velük lesz minden napon a világ végezetéig. Amikor Péter pünkösdi beszéde után kezdnek megalakulni az első gyülekezetek, a tanítványok, sőt Pál maga is nagyon sokszor az idők beteljesedésére figyelmeztetett. Pál apostolnak nagyon sokszor meg kellett küzdeni a gnoszticizmus tanításával, amely félre magyarázta az Isten igéjét, és megtévesztette a népet.

A végidők jeleinek üzenete a mai nemzedéknek

Ma, általános az a vélemény, hogy a világot és főleg a történelmet nem lehet olyan közvetlenül megismerni, mint ahogy azt korábban nem egyszer feltételezték. Jézus koráról, szavairól és tetteiről, csak emberektől tudunk, akik a maguk szemszögéből, saját látókörök szerint és ismereteik szintjén, az általuk beszélt nyelven számolnak be róluk szóban, vagy írásban. „Mi kétségtelenül rá vagyunk utalva közléseikre, de ezekből valóban nem tudunk mindig olyan pontos képet alkotni a különféle eseményekről, mint ahogy a mai szempontból kívánatos

volna”.¹ A ma élő ember számára ugyan olyan fontos szem előtt tartani az utolsó idők jeleinek üzenetét, mint Jézus korában. A hitetlen emberek számára, akik nem akarják elfogadni azt sem, hogy Isten Ura az egész világnak, és azt sem, hogy igéje által figyelmezteti az embert, hogy miképpen éljen és cselekedjen, azok számára ezek a jelek csak pusztá beszédet, vagy balgaságot jelent. Ezeknek fontos, hogy higgyenek a technika fejlesztésében és előre menetelésben. Akik pedig Istenre figyelnek és ismerik az Ő tanítását Jézus által, nagyon sokat jelentenek ezek a jelek. A Szentírásból kitűnik az, hogy milyen események fogják megelőzni az utolsó napot. Lesznek háborúk, nemzet támad nemzet ellen, ország ország ellen, lesznek éhínségek, földrengések, de ez még nem maga a vég, hanem ahogyan a Biblia mondja: „a vajúdás kezdetének” ideje. Kell, hogy az ember tudjon ma is erőt meríteni Jézus példázataiból, hiszen Jézus él, Ővele ma is lehet találkozni! Nem kell minden hitető beszédre hallgatni és nem szabad hagyni, hogy a „mai hamis krisztusok” megtévesszék az embert! Nekünk egy Megváltónk van az Úr Jézus Krisztus, aki meghalt a mi bűneinkért, és harmadnapon feltámadott, hogy nekünk életünk legyen.

Már az Ószövetségben is találunk utalásokat a végidőre. A próféták is nagyon sokat foglalkoztak a végidővel. Jellemző vonása ezeknek a próféciáknak, hogy a Messiás uralkodása igazságos lesz. Ezek a próféciák az Újszövetségben lettek teljessé. Az Ószövetség beszél Jézusról, mint szenvedő szolgáról, vagy mint eschatológiai prófétáról. Jézus magára vette ezt a szerepet, amikor eljött erre a világra. Jézus hirdette Isten országának az eljövételét, amelyeket példázatokban mondott el. Ezeket azért mondta így el, hogy az emberek jobban megértsék. Keresztelő János így figyelmeztette a népet: „Térjete meg, mert elközelített az Isten országa”. Már Keresztelő János is a hangsúlyt a megtérésre helyezte, vagyis arra, hogy az ember teljesen adja át szívét az Úrnak. Forduljon el minden gonoszagtól, mert az idő rövid. Cselekedjünk jót. Az idő rövid, de ez nem azt jelenti, hogy ölbe tett kézzel kell várunk a véget. A tanítványok figyeltek mindig Jézusra, de amikor az utolsó napról, a végidőről szerettek volna valamit megtudni Jézustól, még jobban figyeltek. Jézus figyelmeztette a tanítványokat, hogy lesznek olyanok, akik az Ő nevében fogják hirdetni a világvégét. De a vég még nem akkor lesz, mert ezek csak „bevezetik az ítéletnapot.” Lesznek hamis tanítók, akik félrevezetik az embereket. Az idő nagyon rövid és ez az idő előrefelé halad. Jézus a közeli végre utal, amikor azt mondja: „Bizony mondom néktek, hogy nem múlik el ez a nemzedék, amíg mind ez végbe nem megy” (Mk 13,30). Azt mondja Jézus: „De mindez a vajúdás kínjainak a kezdete” (Mt 24,8). Aki Isten mellett kitart arra nehéz időszak vár, mert lesznek kínvallatások, és az Úr nevéért gyűlölni fogja a keresztyéneket a világ. Ilyenkor a keresztyén emberben felvetődik a zsoltáríró kérdése: „Uram meddig késel még?” Tudnunk kell, hogy Isten csak annyi terhet rak ránk, amennyit elbírnak. Adjunk hálát az Istennek, hogy a végidők jelei nem félelmet okoznak, hanem reménységet az örök életre.

¹ Jacob Kremer: A halottak jövője, Budapest 1991 (72.oldal.)

Pólya Katalin:

A feminista mozgalom trinitástana

1. A feminista mozgalom

A női egyenlőtlenség, egyenjogúság kérdése először a 19. században fogalmazódott meg, amikor egyre inkább előtérbe került a nők törvény előtti egyenlőségének és szavazójogának kérdése. Az első állam, ahol felmutatható sikereket értek el a feminizmus úttörői, Új-Zéland volt, ahol már 1893-ban szavazati jogot kaptak a nők. A 20. században ehhez aztán fokozatosan csatlakozott a nyugati világ szinte teljes egészében. Szűkebb hazánkban, Szlovákiában 1920-ban¹, míg Magyarországon, hivatalosan 1945-ben² érvényesíthették a nők ezen jogukat.

Idővel aztán jóval radikálisabb követelések is megfogalmazódtak, főként tőlünk nyugatra³, az igazságosság és egyenlőség zászlaja alatt. A 20. század 60-as éveiben az úgynevezett radikális, vagy kritikai feminizmus már különbséget tett a „biológiai nem“ (sex) és a „társadalmi nem“ (gender) között, hirdelve a társadalmi nemi szerepek azonosságát és felcserélhetőségét. A férfiközpontú társadalmi berendezkedést és tudományos világnézetet erős kritikával illették, szókimondó, éles fogalmazással vallották, hogy modern tudományos világnépeinket a nemek szerint elfogult stratégiáink és metaforáink alakították ki, melyek szerint a természet nem egyéb tudat nélküli, paszszív, feminin objektumnál, amelybe be kell hatolni, s amelyet irányítani, uralni, kizsákmányolni kell⁴. A maszkulin beállítottságú közélet és tudományosság ellenében minden területen – tudománytörténet (Carolyn Merchant, Evelyn Fox Keller), nyelvészet (Paula Treichler, Francine Wattman, Susan Wolfe), archeológia (Marija Gimbutas), vallástudomány (Rosemary Ruether, Mary Daly, Elaine Pagels), pszichológia (Carol Gilligan, Jean Baker Miller, Nancy Chodorov)... – felléptek a konvenciók ellen.

A keresztyén és nem keresztyén teológiát talán még ennél is erőteljesebb kihívás elé állította a feminizmus, illetve a feminista teológia megjelenése. Minden vallást, amely a nőket másodrendű emberi lényként kezeli, számukra a vallás gyakorlásában csak másodrendű szerepek betöltését engedélyezi, vagy akár az adott vallás istenfogalmában az isten férfi voltát női

1 MINÁRIČOVÁ, Katarína: *Slovenské korenie feminizmu*.

<http://www.inzine.sk/article.asp?art=5182>, 2001.05.16.

2 SÜKÖSD, Miklós és KRIZA, Borbála: *Feminizmus*. In. Magyar Virtuális Enciklopédia, MTA:

<http://www.enc.hu/lenciklopedia/mindennapi/feminizmus.htm>, 2005. 01. 31.

3 Ez abból adódik, hogy a volt szocialista országokban a kommunista nőideál miatt, mely inkább a propagandán és a hatalmon alapult, maga a feminista mozgalom 40 éves kényszerpihenőt tartott.

4 MERCHANT, Carolyn: *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*. Harper&Row, San Francisco, 1980.

vonásainak kárára túlhangsúlyozzák, határozottan bíráltak. Természetesen a mi szempontunkból a feminista teológiának a keresztyén teológiához való viszonyulása az érdekes, hiszen a keresztyénséget ugyanezzel a kritikával illették, sőt személyes érintettség okán még inkább kipellengérezték.

Némelyeket a feminista meggyőződés a keresztyén hit elutasítására ösztönzött. Közéjük tartozott a már említett Mary Daly is, aki munkássága elején még a keresztyén egyház kereteiben gondolkodva kereste a nők megtépzott jogainak orvoslását, de később belátta, hogy nem lehet a Bibliát a patriarchális hagyományból kiemelni, és nem lehet a Bibliából a férfiközpontú nézeteket kihagyni, hiszen „a menthető anyagból talán futná egy érdekes brosúrára”¹. Ezért csak ott és akkor utal érvelésében a Szentírásra, mikor azt saját nézetei alátámasztásra alkalmasnak találja². A kritikai feminista bibliatanulmányozás rámutat arra, hogy a bibliai szövegek kanonizálása, fordítása, interpretációja, minden időben androcentrikus volt, ezért a Szentírás nem szolgálhat a hit számára autentikus forrásként. Daphne Hampson úgy érvelt, hogy a keresztyénség Istenre alkalmazott férfiszimbólumai, férfi Megváltója, történelmének férfi gondolkodói és vezetői okán elfogult a nőkkel szemben, és képtelen a megváltó hit közlésére. A kritikai feminizmus tehát az ősi pogány természetvallásokhoz, az istennő, Földanya imádatához való visszatérésben, vagy egy, a saját kritériumai által felállított vallásban látja a probléma megoldását.

De távolról sem mondható a feminista teológia minden ága a keresztyén teológiával szemben ellenségesnek. Mind római katolikus (Rosemary Radford Ruether, Elisabeth Schüssler Fiorenza), mind protestáns (Elaine Storkey) oldalon működtek és működnek olyan feminista írók, akik úgymond keresztyén feminizmust szorgalmazznak, mely a keresztyén antifeminizmus és a bibliai tanítástól elszakadó feminizmus között helyezkedik el. Hangsúlyozzák a bibliai nőknek és a keresztyén egyháztörténelem nőalakjainak korszellemtől függetlenül meglévő szerepét, felhívják a figyelmet arra, hogy a keresztyén múltat újra kell értékelni, tiszteletet és elismerést kell adni azoknak a nőknek, akiknek bizonyoságátétele, állhatatossága felett elsiklott az egyház.

2. A feminizmus atyakaépe és annak bibliai kritikája

A feminista írók ellenségesen viszonyulnak Istennek férfiként való imáadásához, és ahhoz a tényhez, hogy a héber Ószövetség és a görög Újszövetség valamint a legtöbb ma is létező nyelv, az Istennel kapcsolatosan hímnemű személyes névmásokat használ. Szerintük a nőnemű alak éppoly logikus. Vallják továbbá, hogy a bibliai szövegek szabad teret biztosítanak a nők

1 DALY, Mary: *Beyond God the Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation*. Boston, Beacon Press, 1973.

2 A radikális feminizmus ekképpen viszonyul nemcsak a keresztyén egyház Bibliájához, hanem minden más vallás szent könyveihez és tanításaihoz is.

számára, hogy Istent ne csak atyaként, hanem anyaként is megszólíthassák imádságaikban, legyen szó akár kötetlen imáról, akár olyan kötött szövegről mint pl. a Miatyánk. Máté evangéliuma egyébként is olyan atyaképet kínál, mely inkább hasonlít egy gondoskodó, mindenek ellenére szerető anyához. Utalnak Joachim Jeremiasra, aki kifejti, hogy a korabeli zsidó ember számára az atya jelentette mindazt a gondoskodó törődést, amit a mi kultúránkban az anya testesít meg. Ezért, hogy helyesen értsük azt, amit a Miatyánkban mondunk, valahogyan így kellene imádkoznunk:

„Atyánk, Anyánk, Istenünk, aki vagy. A Te neved szent. A Te akaratod megtörténik. A te országod a menny és a föld. Te betöltöd minden szükségünket. Te tanítasz a tökéletes megbocsátásra, és megnyitod szemünket a Te világosságod előtt. Mert mi vagyunk a szeretet, az igazság, a világosság és az élet. Diadalmasak örökkön örökké. Veled egyek. Ámen.”¹

Hangsúlyozzák, hogy egy női isten sokkal inkább a földön mintsem a mennyben „uralkodik”, ha egyáltalán ez a szó helytálló, hogy kísértésekbe inkább a férfiak esnek, hogy a Miatyánkból hiányzik a szeretet fogalma, s egyébként is elavult, mert a kor, melyben megfogalmazódott, gondjaival, nézeteivel együtt, elmúlt.

Istennek nőként való önkijelentése kapcsán hivatkoznak olyan ószövetségi igehelyekre is, mint a Hós 11,8-9: „...mert Isten vagyok én, nem férfi...” (’is), vagy azokra a lókuszosokra, ahol Isten anyaként (’ém) ill. nőként (’issáh) mutatkozik be. (Ézs 49,15: „*Megfeledkezik-e csecsemőjéről az anya (’issáh), nem könyörül-e méhe gyermekén?...*”; Ézs 66,13: „*Ahogy az anya (’ém) vigasztalja fiát, úgy vigasztallak én titeket*”). Vallják, hogy a teremtés és gondoskodás sokkal inkább női attribútum, mintsem férfi jellemvonás. Kritizálják a Biblia istenképét, mint amely úrnak, ítélőnek, könyörtelennek, keménynek, harciasnak mutatja be Istent szemben azzal a képpel, mely akkor alakulhatott volna ki, ha a Szentírás matriarchális rendben, nők keze által hagyományozódott volna.

Ezzel szemben, ha ragaszkodunk a Biblia isteni ihletettségének elfogadásához, nem szabad elsiklanunk afelett a tény felett, hogy a Szentírás Atyaként tesz bizonyosságot Istenről, mint teremtőről (Dt 32,6; Zsolt 68,6; Mal 2,10; Lk 3,38); Atyaként, mint gondoskodó Istenről (Ex 4,22; Ézs 63,16; Mt 6,4.8.26.32). Látjuk továbbá azt, hogy Jézus Krisztus, aki egyedül nyújthat hiteles képet Istenről – hiszen egyedül ő látta (Jn 6,46) – Atyaként jelenti ki a mindenható Istent. Elsősorban a maga Mennyei Atyjaként (Mt 7,21; 12,50; Lk 22,29; 23,46; Jn 5,17; 8,54; Jn 17; Jel 3,5), kifejezve ezzel többek közt azt a szoros szeretet-kapcsolatot, amely a Szentháromságon belül fennáll, de kifejezve azt is, hogy ebből adódóan, nekünk embereknek is adatik az a lehetőség, hogy Istent atyánkként szólíthassuk meg, mivel a Szentháromság első és második személyének kapcsolatának analógiájára a mindenható Istennel

1 <http://members.aol.com/phmikas/infos/vateruns.htm>; Az interneten a „Miatyánk” számos variációban fellelhető, egységesen elfogadott formulája nem létezik.

mi is gyermeki kapcsolatot ápolhatunk (Mt 6,9; 11,27; 12,50; 18,19; Lk 22,29; Jn 14,21.23; Jn 17). Ez persze nem azt jelenti, hogy Istent egy adott nemiségben kellene értenünk, ami a patriarchális társadalmi háttér miatt férfúi, s egy másfajta korban akár nőiként is kialakulhatott volna, hanem azt kell meglátnunk, milyen jelentéstartalommal bír a Szentírás atyaképe!

Istennek atyaként való megvallása a szír-káananáni világban messzemenően bizonyított. Ugaritban pl. El-t „királynak és atyának“ vagy „az emberek atyjának“ nevezték. Ennek háttérében az istenség és az emberiség természeti-fizikai összetartozásának mítikus elképzelése áll. A káananai néphitben a fa és a kő az isteni nemzőerő reprezentánsai. Gyakori a fának és kőnek atyaként való megszólítása is (ennek átvételét veti népe szemére Jeremiás is 2,27-ben)¹. Izraelnek ebben a kultúrtörténeti háttérben is ki kell tartania amellet, hogy bármiféle természetes fizikai azonosság vagy rokonság Isten és ember között kizárt. Isten Atya volta sokkal inkább a világ, az ember felé kinyilvánított és megtapasztalt viszonyulásának szimbolikus kifejezése. Kifejezi mindenható voltát, akaratának érvényét, hűségét, gondviselését, szeretetét, kegyelmét; az ember felől szemlélve pedig az Istenre való teljes ráutaltságot. Erre utal az is, hogy valójában csak a fogság utáni korban jelenik meg JHWH-nak, a nép Atyjaként való megvallása. (Ennek útkészítője valószínűleg Deutero-Ézsaiás: Ézs 63,16; 64,7). Ha korábbi szövegekben van szó JHWH-ról, mint Atyáról (2Móz 4,22, 2Sám 7,14; Zsolt 2,7; 89,27), mindig inkább egyfajta adopcións elképzeléssel van dolgunk. A fizikai, eredet-teológiai vonatkozások szándékosan háttérbe szorulnak. A nép vezetője nem mítikus, természeti leszármazás okán „Isten fia“, hanem a prófétai kijelentés, Isten kiválasztása következtében. Ez jellemzi Isten és a választott nép kapcsolatát is (Jer 3,19; 31,9; Zsolt 68,6).

Az Újszövetségben, Istennek Atya volta még személyesebb kapcsolat kifejezője. Isten a minden további jelző nélküli abszolút atya (Mk 13,32; Mt 23,9; Jn 13,2k). Ez a fogalom magába foglalja a világra kiterjedő gondoskodását (Mt 5,45), gondviselő, imameghallgató, irgalmas voltát (Mt 10,29-31; Lk 11,11-13; Lk 6,36). De az Újszövetség központi üzenete mégis az, hogy Isten, Jézus Krisztus által, a tanítványok atyja lesz (Mt 11,25kk), akik az ő házába mehetnek (Jn 14,1-11), úgy szólíthatják, mint gyermek az apját (Róm 8,15; Gal 4,6).

Azokat a tulajdonságokat, melyeket a Szentírás az Atyáról elmond, a feminizmus általában az anyának tulajdonítja. Szembeállítja a teremtéssel és gondoskodással a tekintélyt, a védő szándékú „korlátozást“, az igazságos ítéletet. Isten atyai voltának elemeire azokat a tulajdonságait akarja ráerőltetni, melyeket Isten a bűnnel szemben nyilvánít ki. Azt az érvelést, miszerint az Atyaisten a zsidó vallás kitalációja, mely arra irányul, hogy elimertesse az elnyomó, férfiközpontú társadalmi berendezkedését, egészen bizonyosan

1 KRAUS, H.J.: *Vatename Gottes*. RGG 3 szócikke, Digitale Bibliothek Bd 12; 34209.o.

nem lehet a bibliai atyafogalomra alapozni! Isten, mint Atya, a bűnt megbünteti és bűnbánatot követel, de ez az igazság helyreállítását szolgálja, mely egy anyai istenfogalomtól sem lehetne idegen.

3. Jézus Krisztus személye

Jézus Krisztus személye, tanítása és viszonyulása kortársaihoz az a pont, ahol a feminista teológia a legkevesebb kritikával illeti a bibliai hagyományt és a keresztyén teológiát. Hiszen míg a Jézus-korabeli kegyes zsidó férfiak imájukban hálát adnak Istennek többek között azért is, hogy nem születtek nőnek, Jézus viszonyulása a nőkhöz szinte forradalmi. Nem veti meg őket, nem tekinti alacsonyabb rendűnek, elfogadja a nők szolgálatát (Lk 8,3) és tanítja őket (Lk 10,38kk). Sőt Jézus tanításaival sem nehéz azonosulniuk a feminista teológusoknak, hiszen hirdeti, hogy a fennálló társadalmi rend nem egyeztethető össze Isten ígéjével: a hatalom nem uralkodásra, hanem szolgálatra adatik (Mt 20,25-27); aki Isten országának részese akar lenni, olyanná kell lennie, mint a kisgyermek (Mt 18,3kk par.); a vámszedők és paráznák megelőzik a „kegyeseket“ Isten országában (Mt 21,31; Lk 18,9-14). Jézus Krisztus húsvéti feltámadásának első tanúi és bizonyágtevői ugyancsak asszonyok voltak (Jn 20,11kk; Mk 16,9; Mt 28,10), akiknek tanúságtétele az adott korban egyébként mit sem számított, hiszen semminemű ügyben nem fogadták el nők tanúvallomását. Jézus mégis rájuk bízta a legfontosabb evangéliumot. Rögtön szembetűnik azonban az is, hogy még Jézus tanítványai előtt is, akik három évig Mesterük közvetlen közelében éltek, csak feleslegesnek, pletykálkodásnak tűnik a feltámadásról szóló asszonyi tanúságtétel.

Az őskeresztyén gyülekezetben viszont továbbhagyományozódott a krisztusi egyenrangúság. Az ApCsel 1,14 szerint Mária, más asszonyokkal és az apostolokkal együtt imádkozik Jézus mennybemenetele után. Az özvegyek mellőzése a mindennapi, gyülekezeti szolgálatban hibának számít (ApCsel 6,1kk). Az ApCsel 9,36kk Tábita életét méltatja. Mária, a János Márk édesanyja, házáat a gyülekezet rendelkezésére bocsátja (ApCsel 12,12). Ugyanezt teszi Lídia, a gazdag bíboráros asszony (ApCsel 16,13kk). Priscilla különleges szolgálatot végez a gyülekezetekben (ApCsel 18,18k; Róm 6,3k; 1Kor 16,19; 2Tim 4,19), Fülöp evangélista négy lánya prófétál (ApCsel 21,9; vö. 1Kor 11,5). Az újszövetségi levelek többször megemlítik a nők gyülekezeti szolgálatát (Róm 16,1.12; Fil 4,2k; 1Tim 3,11; 5,10). Ebben a vonatkozásban, tehát a keresztyén feminizmus tanítása nem ütközik a keresztyén tanokkal¹. Sőt részben maga a feminizmus is hozzájárult ahhoz,

¹ Részletes leírást ad a férfi Jézusról WOLF, Hanna: *Jesus der Mann*. c. művében, Radius-Verlag, Stuttgart 1975.; Jóval radikálisabb DALY, Mary: *Jenseits von Gottvater Sohn & Co. Aufbruch zu einer Philosophie der Frauenbefreiung*. Verlag Frauenoffensive, München 1980., aki elutasítja Jézust, mint feminista példaképet

hogy Jézusnak ez a fajta viszonyulása az elnyomottakhoz újra a keresztyén egyház látókörébe kerüljön.

Méltán szembehelyezkedik azonban a keresztyénység története folyamán – Krisztus férfi voltának túlhangsúlyozása alapján – kialakult androcentrikus teológiával. Élesen bírálja, hogy a keresztyén teológia történetében Krisztus férfi voltát annak a nézetnek alátámasztására használták fel, hogy csak a férfi Isten képmása, csak a férfi tud megfelelő képet alkotni Istentől. Ez a folyamat felismerhető már az egyházatyák idején Hieronimusnál, Ambrosiusnál, vagy akár Augustinusnál, akik bibliai alapokra helyezve (2Móz 18,25; 1Kor 11,7) igyekeztek a nő másodrendű voltát bizonyítani. Ebben a korban elterjedt volt az a nézet, hogy a férfi lét a Krisztusban való felnőtté válás mértéke, s hogy a nő, a férfinak kizárólag a gyermekáldás céljából lehet a segítőtársa. A középkoron is ez az irányvonal húzódik végig. Bár érdekes módon a nőkhöz dualisztikusan viszonyulnak: egyrészt a nőket „korcs férfiaknak”¹, a bűneset egyedüli felelősének tartják, még rosszabb esetben boszorkánysággal vádolják meg (mindezek mellett a feminizmus természetesen nem mehet el szó nélkül), másrészt ennek ellenpólusaként felerősödik a Mária-kultusz, valamint megjelennek olyan nagyhatású női szerzetesrendek, mint a klarisszák. Ennek világi vetülete a lovagi eszmény, amely a női nem irányába kifejezett legnagyobb megbecsülést fejezi ki. A felvilágosodással kezdődően aztán folyamatosan, bár nagyon lassan változik a nők megítélése. Ez az átalakulás tart még napjainkban is, holott az egykori (vagy akár jelenkori) férfiúi túlkapásokkal szemben mintha most a nők is átlendülnének a ló túlsó oldalára, nem találva rá arra a teremtési rendre, amelyben férfi és nő együtt – nem egymással versengve – szolgálja Isten dicsőségét.

A feminsta írók válaszul arra, hogy a keresztyén teológiatörténetben Krisztus férfi voltára túl nagy hangsúlyt fektettek, hirdetik, hogy a Logosz testté lett, nem férfivá. Jézus Krisztus férfi volta pont annyira esetleges, mint az, hogy zsidó volt, vagy hogy a szeme valószínűleg barna volt. Ezért nem alapozhatja meg a férfiaknak a nők fölötti dominanciáját, mint ahogyan a zsidóknak a pogányokkal szembeni, a barna szeműeknek a kék szeműekkel szembeni, vagy az ácsoknak a vízvezeték-szerelőkkel szembeni elsőbbségét sem igazolja. Ha férfi voltának túl nagy jelentőséget tulajdonítanánk, annak következménye az lenne, hogy a nőket nem válthatta volna meg. „Jézus kizárólag úgy válthatta meg a nőket, hogy nem férfitermészetet, hanem emberi természetet vett föl. És ezek szerint az emberi természetet úgy kell definiálnunk, hogy az mind a férfi, mind a női mivoltot implikálja. Következésképpen Jézus férfi-mivolta emberi természetén belül csupán *akcidens*: férfiúsága az emberségével esetleges (azaz nem szükségszerű) kapcsolatban van. Pontosan úgy, ahogyan bőrszíne, szemszíne, vércsoportja vagy testmagassága.

1 Így nyilatkozik a nőkről többek közt AGUINOI, Tamás: *Summa Theologiae*. I, 92, 1, 1c

Tehát a megváltás szempontjából Jézus akcidentális férfivolta ugyanolyan érvénnyel lehet (azaz nem lehet) normatív, mint a többi esetleges tulajdonsága.¹

Ebben természetesen nem vitatom el a feminista teológia igazát. A Szentírás fényében azonban azt is el kel mondanunk, hogy a Biblia a Szentháromság második személyéről, mint az Atya Egyszülött Fiáról tesz bizonyosságot. Mindehhez látnunk kell, hogy az Ószövetség az „Isten fia” kifejezést tág értelemben használja, leginkább olyan jelentéstartalommal, hogy „Istenhez tartozó”. Így fordul elő általánosan Izrael népére (2Móz 4,22; Hós 11,1) vagy specifikusan a dávidi királyokra (2Sám 7,14). Az Újszövetségben ennek analógiájára vonatkozik a fiúság elsősorban természetesen Jézus Krisztusra (Róm 1,4; 8,32), de a keresztyénekre (Róm 8,32) is. Pál szerint a hívők – férfiak és nők – egyaránt Krisztus által „Isten fiai”. Talán úgy gondoljuk, az „Isten fiai” kifejezést minden esetben könnyen felcserélhetnénk „Isten gyermekei”-re², mégis ez egy csomó, döntő fontosságú különbségtételt elmosna. A fiúvá fogadás ugyanis kifejezi, hogy a hívő örökösödési jogot élvez. Olyan jogokat kap, ami a kor kulturális körülményei között csak a fiúgyermeket illette meg. Az Újszövetségben egyszerre jelenti ez Isten kegyelmes végzését a megváltottak felől (Ef 1,5), valamint ennek következményét a hívők életében (Gal 4,5-6). A fiúvá fogadás következménye a törvény átka alóli felszabadulás (Gal 4,5), az Isten háza népéhez tartozás (Ef 2,19), az örökségben való osztozás (Róm 8,17).

Az üdvtörténet következetessége okán megvált tehát az oka, miért öltött éppen férfiemberként testet a Krisztus, de ez egyáltalán nem a férfiak magasabbrendűségét hivatott alátámasztani, ahogyan az is joggal tűnik skolasztikus, meddő vitának hogy a Megváltó nőként (Jesa Christa) is megjelenhetett volna-e az idők teljességében.

4. Nőnemű-e a Szentlélek

A feminista teológia szerint a női princípium megvan Istenben. A „lélek” héber megfelelője, a „rúah”, nőnemű szó. Néhány helyen Isten bölcsesége, a „hokmáh”, úgy ábrázolódik ki, mint Isten „leánya”, nőnemű isteni „persona”³ (Péld 8). Az egyik klasszikus hivatkozási alap a Szentlélek női voltának bizonyításakor 1Móz 1,2: „...*az Isten Lelke lebegett a vizek felett*”. Az itt megjelenő héber kifejezés a „ráhaf” gyök nőnemű piél particípiumi alakja, mely ige jelentéstartalma magába foglalja azt is, ahogyan a kotlós a

1 BIRTALAN, Balázs: *Gondolatok a nők pappá szentelésének lehetőségéről*. Előadás a 43. Magyar Pax Romana Fórum 2001. április 18-21-ig rendezett siófoki kongresszusáról http://magyarpaxromana.hu/tevekenysege/kongressz/43/birtalan_balazs.html

2 A jánosi iratokban a „fiú” csak Jézusra vonatkozik, a hívők ellenben Isten „gyermekei”, ezzel fejezve ki, hogy a Jézus és az Atya közötti kapcsolat megelőzi a hívők és Isten közötti kapcsolatot.

3 RUEATHER Radford, Rosemary: *Isten női arca: napjaink egyik vallásos kihívása*. In: *Egyház és világ*, 1991/11, 6.o.

tojásokon kotlik. Mintha a Lélek „kötőként” költené ki a világot. A másik jelentése az anyamadar fészke fölötti repdesése (5Móz 32,11), amely szintén a női vonatkozásokat erősíti.¹ Mindebből a feminista teológusok messzemenő következtetéseket vonnak le. A héber „*ruah*” görög megfelelője, a „*pneuma*”, azonban már semleges nemű. A feminizmus ebben pedig a férfiasítás szándékát látja, mely aztán a latin hímnemű „*spiritus*” lélek-fogalmában teljesedik ki. De az Ószövetség nőnemű „*ruah*”-ja nem arra utal, hogy Isten Lelke női Lélek lenne, mint ahogyan a semleges nemű „*pneuma*” sem azt fejezi ki, mintha Isten Lelke személytelen erő lenne. A „*pneuma*”-ra vonatkozó jánosí utalás ugyanis hímnemű (Jn 16,8.13kk). Ennek konkrét oka van: mutatja, hogy János személyre gondolt, aki különbözik az Atyától és a Fiútól (14,16.26; 15,26; 16,7), és aki a megdicsőült Fiúval (14,18 kk) és az Atyával (17,21–23) együtt jelen van és munkálkodik a hívő keresztényekben. Pál leveleiben, ahol a „lélek” szó 146-szor szerepel, az ember vagy gyakrabban az Isten, Jézus Krisztus lelkeként, a Léleknek személyessége még világosabb, „*A Lélek maga tesz tanúságot lelkünkben*” (Róm 8,15), és így szólítja az Istent: „*Abba, Atya*” (Gal 4,6; vö. Róm 8,15); segítségünkre siet (8,26), benne él, lakik a keresztényekben (1Kor 3,16), mint Isten (14,25), vagy Krisztus (Róm 8,10) ...tehát, ha maga a görög kifejezés semleges nemű is, ebből nem következtethetünk arra, hogy a Szentlélek csak egy személytelen erő lenne. Ha tehát a feminizmus mindeddig támadta az Istennel kapcsolatosan a Benne meglévő nemiség lehetőségét – megjegyzem mindaddig helyesen, míg a férfi vonatkozású analógiák érvényességét és azok jelentését el nem vitatjuk, s mással felcserélni nem akarjuk – a Lélek fogalmánál miért esik ugyanabba a hibába, amivel a patriarchális rendet vádolja?

5. A Szentháromság fogalma

A feminista teológia nem csak a Szentháromságon belüli személyek férfiközpontú megítélésétől határolódik el, de azt is hangsúlyozza, hogy maga a szentháromságtan is olyan patriarchális kultúrában formálódott, amely a férfit tekintette a nemzés aktív princípiumának. Bírálja a klasszikus trinitárius teológiát, miszerint annak analógiájára, hogy az Atyát a Fiú forrásának tekintették, kimondták: a férfi a nő forrása, és amint a Fiú engedelmeskedett és alárendelte magát az Atya akaratának, úgy a nők is kötelesek engedelmeskedni férjüknek. Az úgynevezett komplementaritás teológiája² eleve meghatározott biológiai kivetítéseken alapuló társadalmi és nemi szerepekből indul ki – mondják. Felhívják a figyelmet, hogy a Szentháromságon belül nincs fölé- és alárendeltségi viszony, ember-ember kapcsolatban ugyanúgy. Az egyik személy rendeltetése a másik személlyel való

1 ZÁMBÓ, András: *Mondhat-e újat a feminista teológia?*. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1996; 39.o.

2 Annak is arisztotelianus modellje, mely szerint a valóságot egy felsőbbrendű, aktív, maskulin jellegű és egy alsóbbrendű, passzív, feminin jellegű elem határozza meg.

közösség. Ez a közösség akkor hiteles és „Istentől való”, ha faji, nemi, osztálybeli előítéletektől mentes nyitottságot biztosít¹. Hivatkoznak az apostoli időkben lezajlott, ugyanilyen jellegű problémára a zsidó-pogány vitában (ApCsel 15,1-35). A korai keresztyénség egyik legsúlyosabb krízisét jelentette a megtért pogányoknak a keresztyénségen belül betöltött helye. A zsidókeresztyéneknek be kellett látniuk, hogy nem az ő útjuk – a zsidó vallás külsőségeinek, mint pl. a körülmetélkedés, tisztasági törvények betartása – az egyetlen igaz út Jézus követésében, s hogy a megtért pogánykeresztyéneké nem kevésbé helyes irány. A zsidók és a pogányok együtt váltak valami mássá, nevezetesen keresztyénekké. Ebben az újraértelmezett közösségben a pogányok nem voltak a zsidók alárendeltjei. Hasonlóan, férfi és nő egyenrangúan hivatott Isten képmásává válni.

Az autentikus egyházi szentháromságtanban azonban nincs alá- és fölérendeltség. Ahol ez mégis felismerhető, ott mindenféleképpen olyan szubordinációs elképzelésekkel van dolgunk, melyeket az egyház már az első századokban elutasított. A Szentháromság tana elvileg lerombol minden olyan társadalmi, politikai törekvést, ahol az „egy” a „sok”, vagy ahol az egyik személy a másik személy felett hatalmaskodik. Jézus mindenben az Atyára hagyatkozik (Mk 13,32; Jn 8,27), a Szentlélek pedig csak azután töltetik ki, miután Jézus felment a mennybe, és elküldte Vigasztalóul (Jn 16,7; ApCsel 2), de ez nem a Szentháromságon belüli szubordinációt, hanem a személyek perikhorézisét hivatott kijelenteni. Ahogyan az Atya, Fiú, Szentlélek megváltásban betöltött szerepe nem cserélhető fel, s ahogyan a Szentháromság egyik személye sem zárható ki a másik (másik kettő) munkájából, úgy nem cserélhetőek fel a férfi és női teremtésrendbeli szerepei sem. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy egyikük sem fontosabb vagy magasabb rendű a másikinál, sem a férfi a nőnél, sem a nő a férfinál. Egyikük sem képes a másik nélkül maradéktalanul betölteni rendeltetését (1Móz 1,27; 2,24). A férfi, felelős a nőért, a nő pedig segítőtársa a férfinak. (1Kor 11,11; Ef 5,22-24; Kol 3,18-19; Tit 2,5). Ez az egymásrautaltság nem zárja ki kettőjük egyenlőségét, s nem rontja egyikük esélyét sem a megváltásra. A Bibliához hű egyházi tan nem csupán a férfi és nő egyenlőségét támasztja alá, hanem tulajdonképpen megkérdőjelez minden olyan gondolatmenetet, amely az Atyát a férfival, a Fiút a nővel asszociálja.

Zárszó

A feminizmus, még annak evangéliumi irányzata is, megjelenésének kontextusából adódóan, sokszor kényszerül a keresztyén hagyománnyal szembeni erős demonstratív hangvételre, és sokszor támaszt beláthatatlan következményekkel járó igényeket társadalmi szinten, mégis látnunk kell azt az ösztönző hatást, amelyet kifejt a közömbösség és tradíciók mocsarában elmerülni hajlamos keresztyén egyházra.

¹ BUDAY, Kornélia: *Alma és fája. Nők vallási szocializációja a keresztyén egyházakban – és annak feminista kritikája.* http://www.egyhazforum.hu/kiadvanyok/cikkek/2002_07_02.htm

Vitathatatlan, hogy a mozgalom gyökeres változásokat idézett elő a nyugati gondolkodásban mind a nők társadalmi szerepét, mind a keresztyén apológiát tekintve, még ha magának a mozgalomnak némely tanával azonosulni képtelen vagyok is – talán éppen azért, mert bár buzgó hévvel a Bibliát igyekeznek felszabadítani a férfiközpontú elnyomás alól, legtöbbször éppen a maguk feminin elképzeléseit erőltetik rá a Szentírásra ahelyett, hogy a tiszta Igét szólaltatnák meg.

Látnunk kell, hogy bár a legtöbb, Istennel kapcsolatos analógia és hasonlat férfi jellegű, ez nem zárja ki azt, hogy a Biblia nőies tulajdonságokat is ki mondjon Istenről. Isten tökéletes, nem olyan töredékes, mint földi tapasztalataink férfiakról és nőkről, hiszen mi most tükör által homályosan látunk. Ő alkalmazkodik a mi felfogóképességünkhöz, gondolkodásmódunkhoz, de ez nem jogosít fel bennünket arra, hogy bele akarjuk kényszeríteni Őt saját lehetőségeink szűk kereteibe, s ahol ez nem megy, ott önkényesen változtassunk kijelentésén. Ez természetesen nem csupán a feminista teológiára vonatkozik, hanem minden irányzatra és személyre, amely és aki teológiát művel, illetve hitét gyakorolja.

Irodalom

BARTHA, T.: Keresztyén Bibliai lexikon I-II. Budapest: Kálvin Kiadó, 1993-1995

BIRTALAN, B.: Gondolatok a nők pappá szentelésének lehetőségéről.

http://magyarpaxromana.hu/tevekenysege/kongress/43/birtalan_balazs.html

BUDAY, K.: Alma és fája. Nők vallási szocializációja a keresztyén egyházakban – és annak feminista kritikája.

http://www.egyhaziforum.hu/kiadvanyok/cikkek/2002_07_02.htm

DALY, M.: Jenseits von Gottvater Sohn & Co. Aufbruch zu einer Philosophie der Frauenbefreiung. München: Verlag Frauenoffensive, 1980

Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft – ungekürzte elektronische Ausgabe der III. Auflage. Hrsg. von Kurt Gallig, Berlin: Directmedia, 2000

GÜNTER, A. et. al: Feministische Theologie und postmodernes Denken. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer, 1996

MERCHANT, C.: The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution. San Francisco: Harper&Row, 1980

MINÁRIČOVÁ, K.: Slovenské korenie feminizmu.

<http://www.inzine.sk/article.asp?art=5182>, 2001.05.16.

RUETHER Radford, R.: Isten női arca: napjaink egyik vallásos kihívása. In: Egyház és világ, 1991/11

SÜKÖSD, M. és KRIZA, B.: Feminizmus. In: Magyar Virtuális Enciklopédia, MTA: <http://www.enc.hu/lenciklopedia/mindennapi/feminizmus.htm>, 2005. 01. 31.

TARNAS, R.: A nyugti gondolat stációi. Budapest: AduPrint, 1995

WOLF, H.: Jesus der Mann. Stuttgart: Radius-Verlag, 1975.

ZÁMBÓ, A.: Mondhat-e újat a feminista teológia?. Budapest: Református Zsinati Iroda, 1996

Somogyi Alfréd:

Egyháztagság és választójog

Az egyháztagság és a választójog összefüggéseinek vizsgálata a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház érvényes jogrendjében

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban (SZRKE) – jelenleg – hat évig tart egy választási ciklus¹. Az általános választás az egyházközségekben, a presbitériumok tisztújításával kezdődik és a Zsinat ill. a Zsinati Elnökség (püspök és főgondnok, valamint 2-2 helyettesük) megválasztásával zárul. Ebben a mostani, 2008-ban záródó ciklusban több olyan jogszabályt is hozott a SZRKE Zsinata, amely közvetlenül érinti a tisztújítás menetét. Megváltozott például a püspök és főgondnok, valamint helyetteseik választásának törvényi szabályozása. 2002. előtt a Zsinat „saját kebeléből”² választotta a püspököt, főgondnokot és helyetteseiket. A SZRKE 1/2002-es számú törvénye a püspök és a főgondnok, valamint a püspökhelyettesek és a főgondnok-helyettesek választásáról azonban a jelölést az egyházmegyei közgyűlés hatáskörébe, a választást pedig a presbitériumok jogkörébe utalta. Ez a törvény jelentős változást és az évtizedes joggyakorlattal való szakítást jelentett a SZRKE-ban.

A választójogúság és a választójog vonatkozásában azonban a rendszerváltás utáni jelentős jogi változást, csak érintőlegesen módosította a SZRKE Zsinata az elmúlt tizenöt évben. Pedig megérné újragondolni az érvényes jogrendi szabályozást, mert – elfogadva Szathmáry Béla meglátását – a SZRKE-ra is érvényes, hogy „a hagyományaink tiszteletben tartása mellett elengedhetetlenül szükséges újragondolni a népegyházból a hitvalló egyházba való átmenet lelki és anyagi természetű feladatait”³. Ehhez nyugodt lelkiismerettel hozzátehetjük az egyházi jogi feladatokat is. Munkámmal ezt az újragondolást szeretném – lehetőégeimhez mérten – elősegíteni.

Dolgozatom óhatatlanul érinti a SZRKE Alkotmányának, vonatkozó szabályrendeleteinek és törvényeinek értelmezését. Az én értelmezésem azonban csak elméleti értelmezés és semmiképpen sem tekinthető olyan jogértelmezésnek, amire egyedül a Zsinat hivatott és jogosult. A két értelmezés között az a legszembevetőbb különbség, hogy míg a Zsinat értelmezése az egyetemes érvényű és az egyértelmű végrehajtást segíti elő, addig az én elméleti értelmezésem a jogalkotást, illetve a jogalkotás pontosabbá tételét az elmélet síkján szeretné szubjektív észrevételeivel segíteni.

¹ A SZRKE Alkotmánya 4.§ 4. bek.

² A SZRKE II. Szabályrendelete 80.§ (2002. februárjától hatályon kívül)

³ Szathmáry Béla: Magyar egyházjog; Századvég Kiadó; Budapest 2004.; 5.o.

A témánkat érintő, jelenleg érvényes jogszabályok

A SZRKE-ban jelenleg három olyan szabályozás van érvényben, amely valamilyen összefüggésben érint(het)i a választójogot és konkrétan az egyháztag választójogát.

1. a SZRKE Alkotmánya;
2. a SZRKE II. Szabályrendelete a SZRKE-ban az Egyház szervezetéről és igazgatásáról;
3. a SZRKE 3/2005-ös számú törvénye a SZRKE Segélyalapjáról.

Ezek a jogszabályok nincsenek kellőképpen jogi összefüggésbe hozva egymással. Mind a mondanivaló, mind a jogi szóhasználat tekintetében különbségek és ebből fakadóan egyenetlenségek mutatkoznak köztük. Ez pedig jelentősen megnehezíti az egyértelmű értelmezést és a végrehajtást.

A 2. helyen említett jogszabály az egyháztag esetében már a választójoggal való élés különböző konkrét eseteit szabályozza, míg a 3. pontban említett jogszabály az egyházközségek befizetési kötelezettsége kapcsán említi meg a választójogú egyháztagokat. E két utóbbi szabályozás tehát érdemben nem lesz tárgya a további vizsgálódásunknak.

Az egyháztag választójogáról és jogosultságáról a SZRKE Alkotmánya rendelkezik.

Jogtörténeti kitekintés az egyháztagok választójogának definiálása tárgyában

A Szlovákia Református Keresztyén Egyház, illetve annak hajdani jogelődje, a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, a trianoni békediktátum következményeként, részben állami nyomásra, jött létre. A Csehszlovák Köztársaság azzal a határozott igénnyel lépett fel a – szinte teljességében magyar gyülekezetekből álló – református egyházzal szemben, hogy Magyarországtól elszakadva, szervezze meg önmagát a csehszlovák állam keretein belül. Ezzel valójában a református egyház – az állami kényszernek¹ is engedve – legitimizálta volna a Csehszlovák Köztársaság létét. Az alkotmányozó zsinat 1923. június 17-én nyílt meg Léván. Ez a zsinat az 1904. évi törvényekre alapozva alkotta meg a csehszlovákiai reformátusság jogrendjét. Számos esetben – így például egy egyháztagság kérdésében – változtatás nélkül vette át az 1904. évi törvényi szabályozást. Tehát a SZRKE jogtörténete időben messzebbre nyúlik, mint magának a szlovák államiságnak, illetve a csehszlovák államiságnak a léte-

¹ A csehszlovák állam közvetlenül az egyház önszerveződéséhez kötötte a lelkészek állami támogatásának folyósítását, közvetve pedig a lelkészek állampolgárságának megadását, az egyházi iskolák működtetését. Az időszak egyháztörténeti – és érintőlegesen jogtörténeti – leírásához ajánlom Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938.); Magyar Királyi Állami Nyomda kirendeltsége, Ungvár, 1940. című könyvét.

zése. A SZRKE jogtörténete a magyar reformátusság jogtörténete is, és fordítva. Dolgozatom jogtörténeti visszatekintésében azonban az 1904. évi törvénytárig nyúlok csak vissza, mivel – témánk szempontjából – a legjelentősebb változások éppen ennek a törvénytárnak a megszületése után, vagyis a XX. században mentek végbe.

Az 1904. évi I. törvénycikk „jogosult választó”¹ személyekről beszél. A jogosultságot így határozza meg: „jogosult választó az egyházközség minden férfi, vagy önjögű nőtagja (beleértve a nagykorú hajadont, az özvegy és törvényesen elvált nőt, a vegyes házasságban élő és az olyan nőt, kinek férje egy éven túl külföldön tartózkodik, de egyházi adót fizet), aki 24. életévét betöltötte, vagy törvényesen nagykorúsított, vagy e kor elérése előtt házasságra lépett és az egyházi és iskolai közteherviselésben részt vesz”.

Az 1923. évi Lévai Zsinaton elfogadott Alkotmány, szó szerint átveszi az 1904. évi szabályozást és ugyancsak „jogosult választó”²-ről beszél.

A II. világháború utáni szocialista Csehszlovákiában a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1951-ben, a Pozsonyi Zsinaton fogadta el az új Alkotmányát, amely már a „teljes jogú egyháztag”-ként definiálta a választójoggal rendelkező egyháztagot³: „teljes jogú egyháztaggá válik az, aki hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett, az egyháztagsági fogadalmat letette, akit az Egyházba befogadtak és az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben rendszeresen hozzájárul az egyház szükségleteinek fedezéséhez”. Ezt az Alkotmányt kiegészítette az 1952-ben a Lávai Zsinaton elfogadott I. Szabályrendelet, amely a választójog vonatkozásában ugyancsak „teljes jogú egyháztag”⁴-okat említi.

Majd az 1989-es rendszerváltás után, az 1991. november 20-21-én, a Komáromi Zsinaton elfogadott Alkotmányban, a „jogosult választó” és a „teljes jogú egyháztag” helyébe lép az „önálló egyháztag”⁵ megfogalmazás: „önálló egyháztaggá válik az, aki legalább kétévi előkészület után 13-14. életévében a konfirmációi fogadalmat letette, vagy aki felnőttként hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett, akit az Egyházba befogadtak és az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben gyakorolja vallását, s cselekvőleg részt vesz az Egyház munkájában”. Azóta ez a kifejezés él a SZRKE jogrendjében a választójogság meghatározásával összefüggésben.

Ez azonban nem a legszerencsésebb megnevezés. Az „önálló egyháztag” megnevezéssel a jogalkotó – minden bizonnyal – a jognyelvi összhangot szerette volna biztosítani, hiszen a SZRKE jogrendje ismeri és használja „önálló lelkész”⁶

¹ 1904. évi törvények a Magyarországi Református Egyházban, I. törvénycikk D) pont 18.§

² A Szlovéniai és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház I. törvénye az alkotmányról és az egyházzervezetről D) pont 18.§

³ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya II. fej. 5.§ 2.bek. (1951. augusztus 4-én, a Pozsonyi Zsinaton elfogadott Alkotmány)

⁴ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház I. Szabályrendelete az egyháztagokról 1. és 2.§ (kihirdetve: 1952. augusztus 20-án, Léván)

⁵ A Cseh-Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya 5.§ 2. bek.

⁶ Pl. a SZRKE III. Szabályrendelete 3.§ (2006. február 1-től hatályon kívüli jogszabály)

és az „önálló lelkészi állás”¹ kifejezéseket. Ugyanakkor az egyháztag esetében mást jelent az önállóság, mint a lelkész, vagy a lelkészi állás vonatkozásában. Az egyháztag esetében a választójogot és a választhatóságot fejezi ki, míg a lelkész és a lelkészi állás esetében nem a választójogot és a választhatóságot fejezi ki az „önálló” szó jogi használata. Az egyháztagok esetében helyesebbnek tartanám a „választójogú egyháztag” és a „teljes jogú egyháztag” kifejezések használatának mérlegelését az Alkotmányban. Ez pontosabban kifejezi magát a jogosultságot. Az így kifejezett jogosultság esetleges – pl. fegyelmi úton történő ideiglenes – elvesztése sem vonja maga után – értelmileg – az egyháztag önállóságának elvesztését.

Az 1989-es változásokat követően a SZRKE Zsinata több alkalommal is módosította az Alkotmányt, és a módosítások – kisebb mértékben – érintették a választójogosultság szabályozását is. A módosításokat eddig azonban nem a választójogosultság és az önálló egyháztagság pontosítása motiválta. Az egyes módosításoknak inkább a bevett gyakorlathoz való igazodás, igazítás volt a tényleges kiváltó okuk, nem pedig az egyházjogi megfontolások miatti novelizáció. Érezhető, hogy a SZRKE Zsinata az Alkotmányon keresztül kívánta helyrehozni az egyházi gyakorlat egyes torzulásait, amelyek az istenellenes és egyházleépítő ideológiát valló szocialista rendszerben alakultak ki. A tiltások és korlátozások között élő egyház a kommunista állampárti rendszer négy év fél évtizede alatt csak azt tehette, amit állami jóváhagyással szabad volt tennie. Jogszabályozásában és egyházfegyelmében nem volt szuverén egyház. Így az egyháztagsággal kapcsolatos – korábban életszerű és magától értetődő – feltételek is relativizálódtak. Például nem kellett korábban szabályozni a konfirmáció előkészítés időtartamát, mert senki és semmi sem irányult a konfirmáció gyakorlata ellen. A kommunista időszak évtizedeiben – a gyakorlatban – nem lehetett ténylegesen megvalósítani, hogy legalább két évig járjon a fiatal az előkészítésre. A történelmi szabályok relativizálódását magának az egyháznak az üldözöttsége eredményezte. Hiszen az volt a valós hozzáállás a gyakorlatban, hogy „örülünk, hogy van legalább konfirmandus”. S így a korábban evidenciának számító előkészületi időszak (pl. két év), sok helyen és sok esetben akár néhány alkalomra és „gyorstalpaló hetekre” zsugorod(hat)ott. Van dokumentált egyháztörténelmi példa arra is, hogy még a keresztség sákramentumának kiszolgáltatását is csak otthon, titokban kérték a szülők, nehogy kitudódjon, hogy gyermeküket megkeresztelték². A rendszerváltás utáni alkotmánymódosítások miértjeit keresve, ezeket a gyakorlati okokat is látnunk kell. Vagyis a jogtörténelmi példát nélkülöző módosításoknak a normális egyházi rendszerre való visszaállítás, visszaállítás volt a célja.

Az alábbi táblázatban nyomon követhető a „jogosult”-, a „teljes jogú”- és az „önálló” egyháztag alkotmányos szabályozása az általunk áttekintett időszak Alkotmányában:

¹ Pl. a SZRKE 1/2005-ös számú törvénye a lelkészi szolgálatról 28.§, 29.§, 32.§, 35.§

² „Én népem” c. dokumentumfilm (rendező: Antala Zsuzsa és Somogyi Alfréd; Fórum Film Alapítvány, 1997.)

Feltételek:	1904.	1923.	1951.	1991.	1992.	1995.	2001.	2002.
Nagykorúság	Igen 24. év 18.§	Igen 21. év 105.§	Igen 18., 21. év 6.§	Igen 18., 21. év 6.§	Igen 18., 21. év 6.§	Igen 18., 21. év 6.§	Igen 18., 21. év 6.§	Igen 18., 21. év 6.§
Konfirmáció	---	Igen 105.§	Igen 5.§	13-14. évesen vagy felnőttként 5.§	13-14. évesen vagy felnőttként 5.§	13-14. évesen vagy felnőttként 5.§	13-15. évesen vagy felnőttként 5.§	13-14. évesen vagy felnőttként 5.§
Konfirmációi felkészülés	---	---	---	Legalább 2 év	Legalább 2 év	Legalább 2 év	Legalább 2 év	Legalább 2 év
Egyháztagsági fogadalom	---	---	Igen 5.§	---	---	---	---	---
Befogadás az egyházba	---	Igen 105.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	---	Igen 5.§
Állandó lakhelyhez kötöttség	Igen 105.§	Igen 105.§	Igen 5.§	---	---	---	---	---
Állandó lakhelyén gyakorolja vallását	---	---	---	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§
Egyházi életben való részvétel	---	---	---	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§	Igen 5.§
Egyházi közteherviselés	Igen 18.§	Igen 18.§	Igen 5.§	---	Igen 5.§	Igen 5.§	Nagykorúságától Igen 5.§	Igen 5.§

A jelenleg érvényes Alkotmány szabályozása és annak kritikája

Az egyháztagságról az Alkotmány 5.§-a rendelkezik. Ez kimondja:

„(1) Az Egyház tagja az a személy, akit megkereszteltek.

(2) Önálló egyháztaggá válik az, aki legalább kétévi előkészület után, 13–14. életében a konfirmációi fogadalmat letette, vagy aki felnőttként hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett, akit az Egyházba befogadtak és az állan-

dó lakhelye szerint illetékes egyházközségben gyakorolja vallását, cselekvőleg részt vesz az Egyház munkájában, és folyamatosan hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához.”¹

A SZRKE – mint református népegyház – a gyülekezeteiben élő egyház. Az anyakönyvezésen kívül, az egyházközségi személyi nyilvántartás, eddig rendszerint kétféle jegyzékben történt. Az egyik a gyülekezeti tagok jegyzéke, amely alapján megállapítható a gyülekezet lélekszáma. A másik nyilvántartás a választók névjegyzéke, amelyben a gyülekezet teljes jogú felnőtt tagjait, választóit tartják számon.

A SZRKE Alkotmányának II. fejezetében van szó az egyháztag jogairól és kötelességeiről. A 6.§ rendelkezik a választójogról és a választhatóságról. Mindkét jogot az önálló egyháztag gyakorolhatja. Ez a szabályozás egyértelműen hangzik, ám önmagában jelentős korlátozásokat és hiányosságokat tartalmaz, és megragadhatatlan szabályozást állít fel. A szabályozás megragadható hiányosságait az alábbi alkotmányos feltételek pontatlan megfogalmazásában látom:

1. „aki legalább kétévi előkészület után”. Nincs meghatározva, hogy ez a megkötés csak az Alkotmány érvénybelépése óta, vagy visszamenőlegesen is érvényes-e? Mivel itt és most így van megfogalmazva, ezért itt és most így érvényes. Csakhogy a gyülekezet felnőtt, elsősorban idősebb tagjainak az esetében csak nehezen lehet számon kérni, ellenőrizni, vagy bizonyítani a legalább kétévi előkészület megtartását, amelyet 1991-ben vezetett be a Zsinat. Azok a korosztályok, amelyek ma jelen vannak a gyülekezeteinkben, a konfirmációs előkészítésük vonatkozásában nagyon tarka képet mutatnak. Hiszen a legidősebbek konfirmációi előkészítése még az egyházi iskolák fennállásának idejéhez kötődik, a másik korosztály a II. világháború utáni évek „megtört hittanoktatására” emlékeznek. Vannak, akik az 50-60-as évek fordulójának lelki ébredésének idején konfirmáltak. A mai idősebb szülők és fiatalabb nagyszülők a kemény tiltások idején konfirmáltak és a gyülekezeteinkhez tartoznak azok az ifjú emberek, akik közvetlenül a politikai rendszerváltás utáni években konfirmálhattak. És a legifjabb felnőtt nemzedék az, amelyik huszonévesen már talán nem is emlékszik a szocialista rendszer egyházellenességére. Hogy miért kerülhetett be ez az Alkotmányba, arról már szóltunk. Kérdéses azonban, hogy érdemes-e ott tartani ezt a szabályozást az egyház alaptörvényben? Ezzel a kétéves előkészület alkotmányos meghatározásával kapcsolatban ugyanis egy olyan feltétellel szembesülünk, amelynek a gyakorlatban nemcsak az egyházfegyelmet és a rendet megerősítő hatása van, hanem következik belőle az önálló egyháztagok számának (és ezzel összefüggésben a választójog) törvényi szintre emelt korlátozása is. Ugyanis eszerint a szabályozás szerint nem lehet önálló egyháztag az, akinek az esetében ez a legalább kétévi előkészítés nem teljesült. Azt is le

¹ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Alkotmánya II. fejezet 5.§

kell szögeznünk, hogy sem a presbitériumot, sőt magát a gyülekezeti lelkipásztort sem kötelezi egyéb egyházi jogszabály (közoktatási törvény, lelkészi eskü, konfirmáció-előkészítési útmutató) arra, hogy legalább két éven keresztül készítse fel a konfirmandusokat a vallástételre. Az Alkotmányban megfogalmazott feltétellel valójában csak a „kimenetet” szabályozta le a SZRKE, a „bemenetet” szabadon hagyta. Elméletileg tehát előfordulhat, hogy egy olyan gyülekezetben, ahol másfél évig tart a tisztességes és alapos konfirmációi felkészítés, és bibliás alapokon álló, élő református kegyességben járó egyháztagok vannak, nincs közöttük egyetlen önálló egyháztag sem az érvényes Alkotmány értelmében.

2. „13-14. életévében a konfirmációi fogadalmat letette”. Ugyancsak túlszabályozásról van szó, ami az önálló egyháztaggá válás korlátozását eredményezi. Ez az alkotmányi szabályozás – azzal, hogy a kiskorú egyháztagok esetében konkrét életkorhoz köti az önálló egyháztagság elnyerhetőségét – kettős mércét állít fel a kiskorú egyháztagok között. Mi van ugyanis azokkal a kiskorú egyháztaggal, akik valamilyen oknál fogva nem 13, vagy 14 évesen, hanem csak 15, 16 vagy éppen 17 éves korban konfirmálnak? E szabályozás szerint soha nem lehet belőlük önálló egyháztag. Valójában róluk megfeledkezett az egyházi törvényalkotás. Ők – önhibájukon kívül – „átestek a rostán”. Ez a szabályozás is a rendszerváltás után, az 1991-es Alkotmánnyal került be a SZRKE jogrendjébe. Minden bizonnyal ugyanaz a jó szándék vezette a törvényhozókat, mint a „kétévi konfirmációs előkészület” kapcsán. Ám a túlszabályozásnak a gyülekezeti gyakorlati életben negatív hatása lehet. Ismét modellezhető egy olyan helyzet – és nem kell, hogy ez nagyon távol álljon a valós gyakorlattól – hogy éppen az a gyülekezeti tag nem lesz önálló egyháztag, aki megtért ifjúként, 17 évesen, valóban komolyan véve a vallástételt, konfirmált. Azóta is élő tagja a gyülekezetnek. Csak éppen nem lehet önálló egyháztag, vagyis nem lehet választó és választható.
3. „aki felnőttként hitéről a gyülekezet előtt nyilvánosan vallást tett”. Ebben az alkotmányos meghatározásban is a rendszerváltás utáni rendrakás szándéka érződik leginkább. A Zsinat 1991-ben olyannyira kívánta alkotmányosan előírni az egyházi „jó rendet”, hogy nem volt tekintettel még az érvényes egyházi rendtartásra sem. A felnőttkori vallástételt ugyanis a konfirmációval hozta kapcsolatba, ugyanakkor az egyházunkban érvényes istentiszteleti rendtartás¹, nem ismer olyat, hogy felnőtt konfirmáció. Ismeri azonban az áttérő konfirmálását. Az áttérő konfirmálása azonban nem értelmezhető felnőtt konfirmációnak. Hiszen az áttérő más keresztyén felekezetből, vagy más vallásból tér át a református egyházba. A felnőttként való vallástételt a legújabb istentiszteleti rendtartás sem említi külön liturgiai elemként, hanem a felnőtt keresztséghez kap-

¹ Dr. Ravasz László: *Ágenda, a magyar református egyház liturgiás könyve*, Budapest 1927.; Dr. Ravasz László: *Istentiszteleti rendtartás a magyar református egyház számára*; Budapest, 1930.;

csolja¹. Liturgiai szempontból tehát nem egyértelmű az alkotmányos megfogalmazás. Ezt az – elméletileg – összehangolatlan helyzetet ugyancsak túlszabályozásnak lehet minősíteni.

4. „az állandó lakhelye szerint illetékes egyházközségben gyakorolja vallását”. Érthető és logikus szabályozás, hiszen egyfelől a igei „illendőséget és rendet”² védi, másfelől pedig a parochiális jogot erősíti. Ugyanakkor a korábbi – kiindulási alapnak és mértékadónak tekinthető – egyházi törvények ezt a jelenséget is pontosabban szabályozták, szem előtt tartva az egyháztagság és választójog biztosíthatóságát. Ez a direkt szabályozás a gyakorlatban ugyancsak azt a következményt eredményezheti, hogy a hitben járó és egyháztagságra, és egyházi választójogra méltó személy, egy adminisztratív rendelkezés miatt kikerül az önálló egyháztagok nyilvántartásából. A korábbi szabályozások nem kötötték ennyire szigorúan az egyháztagságot az állandó lakhelyhez. Az állandó lakhelyhez az egyházközségben való cselekvő részvétel kötődött. Az 1904. évi törvényi szabályozás értelmében az olyan településen élő reformátusokat, ahol nincs gyülekezet, az egyházmegyei közgyűlés sorolta be egy, a környéken élő gyülekezetbe³. Ilyen besorolás a SZRKE-ban a rendszerváltás óta nem volt. A Zsinat nem foglalkozott ezzel a kérdéssel és a Szlovákia területén lévő településeket nem csoportosította az egyházi közigazgatás szerint az egyes egyházközségekhez. Ennek minden bizonnyal gyakorlati okai lehettek. Ez a kérdés akkor sem vetődött fel a Zsinat előtt, amikor a Zsinat megszabta az új egyházmegyéket és azok határait⁴. A történelmi szabályozás az egyháztagságot a lakhelyhez való kötődésnél erőteljesebben kapcsolta az egyházi teherviselés tényéhez⁵. A most érvényes szabályozás szigorú betartása az önálló egyháztagság elvesztését eredményezheti számos esetben. Ugyanakkor önálló egyháztagságát – csak a lakhelye miatt – névlegesen megtarthatja sok olyan, főleg a fiatalabb felnőtt egyháztag, aki az európai uniós – szó szerinti – határtalanságot kihasználva nem az állandó lakhelyén él, csak alkalomszerűen jelenik meg lakhelyén és lakhely szerinti gyülekezetében.
5. „cselekvőleg részt vesz az Egyház munkájában”. Érthető és indokolt szabályozás, amely feltételként fontosabb, mint több más adminisztratív jellegű feltétel. Kár, hogy a „cselekvőleg” kifejezés ismét túl általános, és a jogrend még támpontot sem ad abban az értelemben, hogy mi minősülhet a cselekvő részvételnek? Ez a szubjektív megítélésre van bízva. Ráadásul az alkotmányos megfogalmazás az Egyház munkájáról beszél. S ez így

¹ A Magyar Református Egyház Istentiszteleti Rendtartása; A Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának kiadása, 1998.

² 1Kor 14,40.

³ 1904. törvény I. törvénycikk 105.§

⁴ Komáromi Zsinat, 1995. június 14. Lásd: 1995. évi Alkotmány 13.§

⁵ 1904. törvény I. törvénycikk 106.§

leírva nem csupán a helyi gyülekezetet, hanem a SZRKE-at jelenti. Ki dönti el, hogy a „gyülekezet élete” és az „Egyház munkája” egy és ugyanazt jelenti-e az alkotmányos megfogalmazás szerint? A jelenlegi megfogalmazásban jogilag nem tudni, hogy a cselekvő részvétel templomtakarítást, harangozást, templomkerti fűkaszálást, gyermekfoglalkozás vezetését, hittantanítást, vagy istentisztelet során liturgusi szolgálatot, vagy pusztán jelenlétet jelent-e? És ha azt jelentené akkor az elégséges a saját gyülekezetben, vagy valóban a SZRKE munkájába is cselekvőleg kell részt vállalnia annak, aki egy konkrét gyülekezetben szeretne önálló egyháztaggá lenni? Az sem tisztázott, hogy cselekvő részvétel a gyülekezeti éneklésbe való bekapcsolódás is? És egyáltalán ki ítél(het)i meg a „cselekvő”-ségét, a gyülekezetéért és egyházáért pl. otthonában imádkozó idős, mozgásképtelen egyháztagnak?

6. „és folyamatosan hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához”. Ebben a feltételben két pontatlanság is nehezíti az érvényesítést. Nincs definiálva az „Egyház terheinek hordozása”. Az 1904. évi és az 1923-as Alkotmány az egyházadó megfizetését szabta feltételül. Az 1951. Alkotmány már nem használja az „egyházadó” kifejezést, de magát a jelenséget megtartja a „rendszeresen hozzájárul az egyház szükségleteinek fedezéséhez” megfogalmazással. Ebben még egyértelmű, hogy valamiféle anyagi hozzájárulásról van szó. A rendszerváltás utáni egyházi törvények közül csak az 1991. évi alkotmány hagyta ki ezt a szabályozást. Az összes többi alkotmány az önálló egyháztagság feltételül szabja azt, hogy „hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához”. Azonban ez a – korábbi szabályozáshoz képest sokkal általánosabb – megfogalmazás nehezen ragadható meg. Mert mit jelent az egyház terheinek hordozása? Az egyházadó (vagy újabb megnevezéssel az egyházfenntartói járulék) megfizetését? Az Isten dicsőségére történő adakozást? A templom perselypénzt? Egyáltalán csak a pénzbeli adományt? Vagy jelenti a gyülekezetben elvégzett kedvezményes, vagy teljesen ingyenes munkát is? Egy-egy esetben, például egy templomépítő gyülekezetben, ha a gyülekezethez tartozó festők, vagy a villanyszerelők ingyen végzik el szakmunkájukat a templom építésénél, akkor ezzel jogilag hozzájárultak az egyház terheinek hordozásához? Mi lehet, mi legyen az egyértelmű értelmezése ennek a feltételnek? Itt meg kell említeni azt is, hogy az egyház terheivel kapcsolatban, vagyis az egyházi adománygyűjtéssel kapcsolatban az Alkotmány egy más helyen így rendelkezik: „Az Egyetemes Egyház, az egyes egyházmegyék és egyházközségek önállóan vagyont szerezhettek belföldi vagy külföldi személyektől és intézményektől, adományokat fogadhatnak el. Saját szükségleteik, illetve megbízottaik szolgálati terheinek fedezésére egyházi járulékokat szedhetnek tagjaiktól, és szabad gyűjtéseket indíthatnak olyan

célra, amely az Egyház küldetésével összhangban van”¹. Ebben a megfogalmazásban a „járulékokat szedhetnek tagjaiktól” megfogalmazás jelenti a gondot. Mert az önálló egyháztagságnál feltételként áll az, ami itt csak lehetőség és nem kötelező dolog. Ezt a nyelvi, vagy megfogalmazásbeli pontatlanságot azonban nem lehet nagy hiányosságnak tekinteni, hiszen a történelmi és a jelenkori gyakorlat is azt mutatja, hogy az adománygyűjtés lehetőségével minden egyes gyülekezet él. A másik pontatlanság a teherhordozás rendszerességének megfogalmazása. A korábbiakban használt „rendszeresen” kifejezés helyett, a ma érvényes Alkotmány a „folyamatosan” kifejezést használja. De nincs definiálva, hogy a folyamatosság milyen időintervallumban valósuljon meg? A logikus értelmezés azt mondja, hogy pl. egy éven belül lehetne a folyamatosságot vizsgálni, hiszen a választójog jogosultságát a presbitériumok évente felülvizsgálják a választók névjegyzékének elkészítésével, aktualizálásával. Ez volna a logikai magyarázat. Csakhogy itt nem a választójogról és a választói névjegyzékről szól az Alkotmány, hanem az önálló egyháztagságról rendelkezik. Ebben a megragadhatatlan megfogalmazásban az is kérdés, hogy például folyamatosnak tekinthető-e az, ha egy egyháztag évente két alkalommal, az istentiszteleten megjelenve, a templomi perselyen keresztül teszi meg hozzájárulását az egyház teherviseléséhez, míg más egyháztag megnevezetten adakozik az egyház fenntartására. De a folyamatosság lehet heti adomány is, vasárnapról vasárnapra a perselyen keresztül. És lehet pl. ötven évet átfogóan tekintve, a tíz esztendőnként tett adomány is folyamatos. Ugyanakkor a fent modellezett példa ellentéte is igaz lehet és ez a rosszabb lehetőség a mi szempontunkból. Ha a teherviselést – a régi szokásjog értelmezésével – ma egyházfenntartásnak nevezzük, akkor előfordulhat az is, hogy egy rendszeresen templomba járó és perselyen keresztül adakozó egyháztag, aki évente több alkalommal Isten dicsőségére is tesz adományt, valami oknál fogva legalább egy adományát nem könyvelteti egyházfenntartó járulékként, vagy egyházadóként. Akkor már nincs teljesítve ez a helyileg így értelmezett alkotmányos feltétel és ez a személy nem tekinthető önálló egyháztagnak.

7. Összességében: az Alkotmányban tételelesen felsorolt feltételek egy időben és egy személyre vonatkozó teljesülése egy adott gyülekezetben, jelentősen túlszabályozza az önálló egyháztagságra való jogosultság megítélését, ill. megadását. Ez a jelenleg érvényes rendszer lehetőséget ad arra, hogy az egyházi adminisztrációban, lélekszámát tekintve sokkal kisebbé váljon egy gyülekezet, mint amilyen a valóságban.

Az utóbbi évben a gyakorlat azt hozta elő a Szlovákiai Református Keresztény Egyházban, hogy a választói névjegyzékek elkészítésére nem is a tisztújítások miatt, hanem az egyházi önsegélyező rendszer, az ún. segélyalapi járulék befi-

¹ SZRKE Alkotmánya 18.§

zetése miatt helyeződött jelentős hangsúly. Ez a fizetési kötelezettség minden egyházközséget érint, függetlenül annak jellegétől, vagy anyagi lehetőségeitől. A vonatkozó törvény ugyanis csak „egyházközség”-ként emlegeti az egyházi szervezeteket, és nem pontosítja azok (anya- ill. leányegyházi) jellegét. Ennek indoka az, hogy minden egyházközség – függetlenül jellegétől, vagy anyagi lehetőségeitől – igényelhet támogatást az egyházi önszervezésből. Tehát a segélyalap potenciális kedvezményezettje legyen aktív résztvevő is az egymás terhének hordozásában. A SZRKE Zsinata – hosszú évtizedek gyakorlatával szakítva – 2001-ben a korábbi összeg ötszörösére emelte¹ a lélekszám utáni befizetnivalót. 2006-tól pedig ezt a megemelt összeget is újra emelte több, mint 100%-kal². Ennek a zsinati döntésnek az lett a gyakorlati eredménye, hogy több gyülekezetben jelentős mértékben megfogyatkozott a választók névjegyzékében nyilvántartott egyháztagok száma. Vagyis a segélyalapi törvény – értelemszerűen bár nem szabályozza az egyházi névjegyzékek és az egyházi nyilvántartások ügyét, mégis – közvetlen hatással volt a névjegyzékek és nyilvántartások – több konkrét esetben megragadható – radikális megváltozására. Természetesen a választók névjegyzéke – a befizetési kötelezettség jelentős emelése okán – elsősorban többségben úgy változott, hogy az azokon vezetett egyháztagok száma csökkent egy-egy gyülekezetben.

A jelenleg érvényes jogrend gyakorlati „következése”

Hogyan is változott az egyháztagok száma az előző néhány évben a SZRKE-ban? A legutóbbi népszámlálás alkalmával, 2001-ben, 109.735 személy vallotta magát reformátusnak a Szlovák Köztársaságban. A SZRKE saját, belső nyilvántartása szerint ezek a számok az alábbiak szerint alakultak az utóbbi három évben:

	népszámlálási adat a gyülekezetek saját tudomása szerint	egyháztagok száma a gyülekezetek saját nyilvántartásainak összesítése	választói névjegyzékekben szereplő egyháztagok száma
2004-ben	91.489	59.504	42.123
2005-ben	91.483	62.391	42.641
2006-ban	97.722	54.831	44.682

adatforrás³

Az adatokat összesítő Zsinati Iroda, adatkérésem teljesítésekor arra az esetleges pontatlanságra is figyelmeztetett, ami a gyülekezeti adatszolgáltatás

¹ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1/2001-es számú törvénye a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Segélyalapjáról.

² A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 3/2005-ös számú törvénye a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Segélyalapjáról.

³ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája

elmulasztásából, vagy – az egyes évek közötti tendenciát vizsgálva – éppenséggel az adatszolgáltatási kötelezettségnek való jobb megfelelésből adódhat¹. Hogy a statisztikai adatok hitelesebb képet mutassanak, vizsgáljuk meg azok arányait.

	népszámlálási adat	a népszámlálás reformátusaiból hány százalékyi az egyházttag	egyházttag	az egyházttagból hány százalékyi a választói névjegyzékben szereplő	választói névjegyzékben szereplő
2004-ben	91.489	65,03 %	59.504	70,79 %	42.123
2005-ben	91.483	68,18 %	62.391	68,34 %	42.641
2006-ban	97.722	56,10 %	54.831	81,49 %	44.682
		2004 és 2005 átlaga: 66,60 %		2004-2005 átlaga: 69,56 %	
		mindhárom év átlaga: 63,10 %		mindhárom év átlaga: 73,54 %	

Az arányok azt mutatják, hogy 2006-ban több egyházközségtől érkezett adat az egyház központi irodájába, mint korábban. Ezért „nőtt meg” a reformátusok száma a „népszámlálási adat” oszlopában. Hiszen minden egyházközség a 2001. évi népszámlálás rá vonatkozó (települési) adatait tudja csak feltüntetni ebben az oszlopban. Ez a szám csak akkor nőhet, ha több adatlap érkezik be feldolgozásra. Itt jegyzem meg, hogy a 97.722, még mindig 12.013-mal kevesebb, mint az országos összesítés. Tehát ennyi reformátust „nem talál” az egyház az adminisztráció szintjén, vagy ennyi reformátust tömörítő egyházközség nem tesz eleget adatszolgáltatási kötelezettségének. Az igazság talán a két megállapítás között van, hiszen nem minden református személyt lehet egyházközséghez kötni a SZRKE-on belül.

Már látszik, hogy a több reformátusból, arányaiban mégis kevesebb az egyházban nyilvántartott reformátusok száma. A legérdekesebb jelenség azonban az, hogy nem a választói jogosultság megítélésének szigorítását lehet kiolvasni az egyházttagok és a választói névjegyzékben nyilvántartottak között, hanem azt, hogy eleve az egyházttagok száma igazodik, „redukálódik” a választójoggal ren-

¹ A Zsinati Iroda magyarázata: „A számbeli növekedés hátterében azonban nem a valós növekedés látható, hanem a statisztikai adatlapok leadásában történt rend egyre nagyobb fokú betartása. Az idei év (2006) volt a legjobb arányszámú leadás, de ez is csak kb. 95 %-os arány”

delkezők számához. Ezt mutatja a 2006. évi 81,49%-os arány. Minden bizonnyal néhány egyházközségben csak a választói névjegyzéket vezetik és nincs külön gyülekezeti nyilvántartás. A választójog megadásának szigorúságát az jelezné leginkább, ha az egyháztagek száma nem változna, ám a választójogú egyháztagek száma csökkenne. Így viszont a választójogúság és az egyháztagság megragadhatóan összekeveredik a számok által mutatott gyakorlatban.

Az alábbi modellezésben a 2004. és 2005. évek, valamint mindhárom évnek arányátlagait vetítem ki a 2006. év számadataira:

2006. év modellezése	népszámlálási adat	a népszámlálás reformátusaiból hány százaléki az egyháztage	egyháztagok modellezett száma az előző arányátlag felhasználásával	az egyháztageból hány százaléki a választói névjegyzékben szereplő	az előző arányátlag felhasználásával, ennyi személynek kellene szerepelnie a választói névjegyzékben
		= arányátlag =	= modellezett szám =	= arányátlag =	= modellezett szám =
2004. és 2005.	97.722	66,60	65.082	69,56 %	45.271
mindhárom év	97.722	63,10	61.662	73,54 %	45.346

Míg a választói névjegyzékben szereplő 2006. évi valós adatok és a modellezett számok között csupán cca. 600 főnyi eltérés mutatkozik a valóság rovására, addig a SZRKE saját nyilvántartású egyháztagejainak száma – a jobbik arányt figyelembe véve is – ennek legalább tízszerese. Holott 2004. és 2005. között növekvő tendenciát láttunk, pedig az adatszolgáltatás nagyon azonos mértékű lehetett a két évben.

Mindebből következően, alapja van annak a feltételezésnek, hogy a radikálisan megemelt segélyalapi befizetés miatt, az egyházközségek adminisztratív úton csökkentik a választójogú egyháztagek számát, és ezzel összefüggésben az egyháztagek számát is. Erre pedig a törvényi túlszabályozás és a SZRKE jogrendjében mutatkozó törvények, és szabályozások közötti összehangoltság hiánya miatt van – törvényes – lehetőség. Az történhetett, hogy a választók névjegyzékében csak azokat az önálló egyháztagekat tartották meg, illetve vették föl, akik:

- valóban legalább kétévi előkészület után konfirmáltak; és/vagy
- valóban 13-14 évesen konfirmáltak, és/vagy
- felőttként nyilvánosan, a gyülekezet előtt tették vallást; és/vagy
- az Egyházba befogadtattak, vagyis kijelentették róluk, hogy egyháztagek; és/vagy

- e) vallásukat állandó lakhelyük szerint illetékes gyülekezetben gyakorolják; és/vagy
- f) presbitériumi helyi szubjektív megítélés szerint cselekvőleg részt vesznek az Egyház munkájában; és/vagy
- g) presbitériumi helyi szubjektív megítélés szerint folyamatosan hozzájárulnak az Egyház terheinek hordozásához.

Mindezek kötelező betartásával – értelemszerűen – nem kerülhetett fel a választói névjegyzékre pl. az a személy:

- a) aki kevesebb, mint 2 évig tartó előkészítés után konfirmált;
- b) nem volt még 13 éves, vagy 15-18 éves kora közötti éveiben, tehát még nem felnőttként konfirmált;
- c) aki – bármilyen hűséggel is, de – nem az állami közigazgatás szerinti állandó lakhelyéhez tartozó gyülekezetben éli hitéletét;
- d) aki – bármily rendszerességgel is ott van a gyülekezeti alkalmakon, de – csak hallgató, befogadóként és nem cselekvőleg vesz részt az egyház életében.
- e) aki évente legalább két alkalommal (a „folyamatos” semmiképpen sem lehet egyetlen alkalom) nem adakozik a saját nevében. Vagyis, ha a gyülekezetben pl. az a szokás, hogy családok fizetnek egyházfenntartási járulékot, akkor – a fenti feltételek teljesülése esetén – csak azt a családfenntartó, ill. családot képviselő személyt lehet a jegyzékbe venni, akinek a nevére az adott évben legalább két alkalommal bevételi bizonylatot állított ki az egyházközség az adományai nyomán. Családtagjai nem kerül(het)nek a jegyzékbe.

Az egyháztagság és a választójog kérdésének a gyakorlatban kimutatható közeledése, vagy erőteljesebb „összemosódása” felveti az egyháztagság egyházi jogi újragondolásának fontosságát. Lehet teológiai polémiát kezdeni a népegyházhoz és a hitvalló egyházhoz való tartozás kérdéséről. Az egyházjognak azonban a szentírási alapok betartását és a hitelvi igazságok érvényesítését kell szavatolnia. A jelenlegi helyzetben rejlő veszélyeket az alábbiakban látom:

1. „hűtlenség”. A radikálisan megemelt segélyalapi befizetési összeg lefaragása érdekében, az egyházi ügyek kompetens és legitim intézését szavatoló joggal „élve”, vagy „visszaélve”, több egyházközség jelentősen lecsökkentette a lélekszámát. Ebben az a szomorú, hogy a SZRKE egyetemes egyházi szervei még nem is szólhatnak, hiszen az önálló egyháztagok, illetve az egyháztagok számát lecsökkentő egyházközségekben csak a hatályos alkotmányt és a hatályos törvényeket tartják be – de azt szó szerint és szigorúan. Ez pedig ahhoz a többszörösen is megalázó helyzethez vezet, hogy az önmagukat reformátusoknak valló személyek (a SZRKE potenciális önálló egyháztagjai) a népszámlálás alkalmával felvállalják felekezeti hovatartozásukat, s ezt a vállalásukat éppen az általuk felvállalt egyház

utasítja vissza a belső adminisztrációjában. S teszi ezt kizárólag anyagi megfontolásból.

2. „pártosodás”. Ez alatt a politikai pártoknál látható gyakorlatot értem, ami azt jelenti, hogy egy pártnak vannak tagjai és vannak szimpatizánsai, támogatói. A politikai párt iránti kapcsolatát tehát kétféle módon mutathatja ki a „választó”. A párt tagjai jelentik a döntéshozás táptalaját. Közülük kerülnek ki a pártkongresszusi küldöttek, akik szavazatukkal tevőlegesen befolyásolják a pártnak az életét. A szimpatizánsok pedig szavazataikkal biztosítják a párt erejét. Ha erre az útra lépne az egyház, azzal a világ tendenciáit egészségtelen mértékben engedné be az egyházba. Hiszen az egyház nem lehet ilyen értelemben személyválogató! A választójog megadhatóságának jelenlegi szigorúsága sajnos előmozdítja ennek a „kettős viszonyulásnak” a meghonosodását. Ez az egyházban úgy nyilvánul(hat) meg, hogy különbség lesz (vagy már van is) a felnőtt egyháztag és felnőtt egyháztag között. Lenne olyan felnőtt egyháztag, aki a választói névjegyzékben szerepel és olyan, aki nem. Mikor melyik nyilvántartást vegye elő az egyház, és melyik lélekszámot használja a SZRKE? Feltételezés szerint: amikor a társadalmi tekintélyről, a kormányzattal való tárgyalásról, az országban bejegyzett egyházak lélekszám szerinti nagyságáról van szó, akkor – minden bizonnyal – az „egyszerű” egyháztagok számát lenne célszerűbb elővenni, ami közelít a népszámlálási adatokhoz. Ám amikor az egyházon belüli adminisztrációban célszerűbb „kisebbnek” láttatni egy egyházközséget, akkor elővennénk az önálló egyháztagok, vagy a választók névjegyzékét? Ez a megoldás nem erősítené az egyház egyetemes jellegét és nép-egyházi voltát, és távol áll a hitvalló egyház lelki talajától is!
3. „választójogi különbségtétel”. A Szlovák Köztársaság törvényhozása elfogadta az egyházak és vallási közösségek állami bejegyeztetésének szigorítását. A korábbi jogszabály¹ szerint egy vallási közösség állami bejegyzéséhez az érintett vallási közösségnek 20.000 támogató aláírásra van szüksége. A még idén hatályossá váló módosítás² értelmében, nem volna elég a támogatók aláírása, hanem 20.000 tagot kellene felmutatni a bejegyezhetőséghez. Sokkal szigorúbb lenne ez az új feltétel, mint a jelenleg érvényes szabályozás. Valami hasonló dolog történhet a SZRKE-ban is, amennyiben a jelenlegi – megkülönböztetést eredményező – törvényi szabályozás nem változik. Miután az egyháztagság és az önálló egyháztagság között nem hitéleti jellegű, hanem csak „külsőségnek” nevezhető feltételek jelen-

¹ A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának, a Vallásszabadságról, valamint az egyházak és vallási közösségek jogállásáról szóló 308/1991 számú, többször módosított törvénye

² A Ján Podmanický és Ludmila Mušková képviselők által kezdeményezett törvény módosítást a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2007. március 29-én fogadta el. Tanulmányom írásának idején a jogszabály már a köztársasági elnök irodájában van aláírásra, s majd ezt követően jelenik meg a Törvénytarban. Ezért most még nem tudom jelezni a hivatkozásban a törvény pontos számát. A parlamenti tárgyalás idején 187. számmal tárgyalta az anyagot a szlovák törvényhozás. Hozzáférhetősége (2007. áprilisában): <http://www.nrsr.sk/exeIT.NRSR.Web.Webclass/Tmp/vlastnymat.rtf>

tik a különbséget, ezért előfordulhat, hogy a hitét ugyanúgy vállaló és megélő, hűségesen templomba járó, egyházáért cselekvő és fenntartásához is folyamatosan hozzájáruló két egyháztagnak közül az egyiknek lehet szavazati joga, a másiknak nem. Az egyik tehát ott lehet az egyházközségi nyilvántartás mellett a választók névjegyzékben is, a másik pedig „csak” az egyházközségi nyilvántartásban lesz. S mindez mondjuk azért, mert egyikük 13 évesen, szülői és nagyszülői unszólásra konfirmált, majd vált hitét megélő egyháztaggá. A másik pedig 17 évesen saját elhatározásából, megtért, hívó emberként konfirmált. Az egyház a maga belső életében nem tehet ilyen különbséget egyháztagnak és egyháztagnak között! Nem vezetheti be a „választójoggal rendelkező tag” és a „támogató tag” intézményét. Márpedig, ha a jelenlegi szabályozás érvényben marad, akkor sokkal kevesebben lesznek a szavazati joggal rendelkezők, mint a felnőtt egyháztagnak. És nem lesz ritka eset az sem, hogy – valamiféle adminisztratív szempont miatt – éppen az marad majd ki a választói névjegyzékből, s veszíti el választójogát, aki erre méltó volna hitéletét tekintve. Ez az irány másodrangúsító, személyválogatáshoz vezethet, és nem szolgálja a gyülekezetek épülését, megerősödését.

4. „személyválogatás”. A jelenlegi szabályozásnak olyan következménye is lehet, amely egy gyülekezeten belül a „dolgozók” és a „döntéshozók” csoportját alakítja ki. A „döntéshozók” azok, akik szavazati joggal rendelkeznek, ők mondják meg, hogy mit lehet, vagy mit kell, s a többi – egyébként ugyanolyan felnőtt – egyháztagnak, ebbe nem lehet(ne) beleszólása az egyháztagságukkal járó jogaik korlátozottsága miatt. Ebből pedig az következik, hogy a potenciális presbiterek is csak a „döntéshozók” csoportjából kerülhetnének ki. Valójában az isteni elhívás és kiválasztás mellé (vagy annak helyébe) emberi, illetve egyházigazgatási adminisztratív szempontokat emelne be a jogrenden keresztül az egyház. Ez azonban nincs, és nem lehet összhangban az Úrtól való elrendeléssel, amint azt Pál apostol fogalmazza meg az Efezusi levél 4. fejezetében¹. A szolgálatba való állítás, és ezzel együtt a felelősség felvállalása tehát elsősorban Istentől való elrendelés, amelyet nem lehet adminisztratív rendelkezésekkel teljes mértékben „leszabályozni”! Ugyanis a „döntéshozók” és a „dolgozók” csoportjának esetleges kialakulása a mindennapi gyakorlatban, semmiképpen sem szolgálja a gyülekezet egységét! Egy effajta megosztottságból előbb utóbb szakadás következik be, ez pedig – a gyülekezetekre nézve – egyetlen keresztyén egyháznak sem lehet érdeke, vagy célja!
5. „szekularizáció belső előmozdítása”. Az egyházi élet mindennapos gyakorlata arra a következtetésre vezet, hogy az egyháztagnak fent vázolt megosztása jelentősen előmozdítaná az egyház – egyébként is érezhető – sze-

¹ „És ő „adott” némelyeket apostolokul, másokat prófétákul, ismét másokat evangélistákul, vagy pásztorokul és tanítókul, hogy felkészítse a szenteket a szolgálat végzésére, a Krisztus testének építésére” (Ef 4,11-12)

kularizációját. Bár furcsának tűnhet, de a felnőtt egyháztag és a választójogú felnőtt egyháztag közötti adminisztratív szempontok szerinti különbségtétel, meghonosítaná és felerősíthetné az egyházban az ún. lobbytevékenységet. Például jelentősebb gazdasági kérdésekben (például gyülekezeti ingatlan eladása) ma hiába „lobbyzik” valaki a presbitereknél, a végső döntést az egyházközségi közgyűlésnek kell kimondania, s ott minden választójogú egyháztag véleményét mondhat a szavazatával is. A „döntéshozók” és „dolgozók” „jogállásának” kialakulásával, a „döntéshozók” egyfajta gyülekezeti „arisztokráciává” fejlődhetnek, hiszen nekik vannak jogaik, ők hozzák a döntéseket. Egy ilyen egyház – a maga intézményes voltában – inkább hasonlítana egy gazdasági társaságra, amelynek stratégiai tervezői osztálya, igazgatótanácsa, döntéshozó fóruma és végrehajtó (gyártó) része van. Ennek a „vízióknak” semmi közössége sem lehet az egyház jövőjével!

6. „alternatív presbitérium”. Amennyiben egy gyülekezetben az egyháztagsággal járó választójogot külső egyházigazgatási tényezők (pl. befizetési kötelezettség) befolyásolhatják, úgy a történelmileg kialakult egyházstruktúránk is alapjaiban rendülhet meg. Hiszen a törvényi szigor miatt sokkal kevesebben lehetnek választójogú egyháztagok, mint ahányan felnőtt egyháztagok egy gyülekezetben. Vagyis idővel az egyházközségi közgyűlésnek, vagy akár a presbitériumnak is átveheti a felelősségét és jogkörét a választójoggal rendelkező „döntéshozók” szűkebb csoportja.
7. „kegyes szimónia”. Vannak – ma még – elképzelhetetlennek látszó helyzetek, amelyeknek azonban, ha megvan a bekövetkezési esélyük, akkor előbb vagy utóbb – a ma még irreálisból – reális helyzetekké válhatnak. Amennyiben az egyházi nyilvántartás – és ezzel összefüggésben a választójoghoz való jog – egy befizetési kötelezettséget kimondó egyházi törvény hatása alatt marad, úgy az is előfordulhat, hogy egy választójog nélküli felnőtt egyháztag megvásárolja a maga választójogát. Kifizeti még tíz, vagy száz gyülekezeti tag helyett a vonatkozó illetéket, cserébe a maga ügyének (egyháztagságának) az elrendezését kéri a gyülekezetétől.
8. „hitelvi alapok meggyengülése”. Az első kérdésünk fejtegetésénél számadatok mutattak rá, hogy a jelenlegi szabályozás a gyakorlatban a gyülekezeti lélekszám egyházon belüli lecsökkentését eredményezte. Valójában ezek szerint nem az „*Egymás terhét hordozzátok: és így töltsétek be a Krisztus törvényét*” (Gal 6,2) igei útmutatás nyert gyakorlati megvalósítást, hanem valami más. Az egyházban a jognak a bibliai és a hitelvi alapok megszilárdítását kell munkálnia, nem pedig annak az ellenkezőjét! Egyházi törvényeknek nem lehet olyan hatásuk, hogy az egyháztagokat, testvéreket pénzben, fejkvótában, vagy befizetési illetékekben fejezze ki bármely szintű egyházi testület is! Ezt a két dolgot – az egyháztagság és a választójog kérdését, valamint az egyházi önszegélyezés kérdését külön kell

- választani, és elkülönítve is kell kezelni ahhoz, hogy a bibliai és a hitelvi alapjaink ne sérüljenek.
9. „két úrnak szolgálni”. Ez a legszomorúbb következmény. Elméletileg ugyanis törvényes lehetőség nyílt arra, hogy pénzben, illetékben, befizetési tételben legyen kifejezve egy-egy gyülekezet. Az egyházközség erejét mérhető ismérvvé tette a befizetési kötelezettség teljesítése. Nagy gyülekezet, jól fizető gyülekezet. Kis gyülekezet, rosszul fizető gyülekezet. És egyáltalán: fizető gyülekezet jó gyülekezet, nem fizető gyülekezet rossz gyülekezet. Ebben a következményben az a legfájóbb, hogy egyháztagoikat, s azok választójogát lehet „eladni” olyan áron, ami az egyházközség pénztárában marad. Vagyis az egyházközség – anyagi szempontból – abban érdekelt, hogy minél kisebb lélekszámú legyen. Valójában pedig abban lenne érdekelt, hogy gyarapodjon, növekedjen, Krisztus evangéliumát hirdetve az élő Isten dicsőségére. A jelenlegi vonatkozó egyházi törvények, következményekkel járó jogi összekapcsolását már csak azért is fel kellene számolni, mert magának az Egyháznak a feje emlékeztet bennünket arra, hogy *„Senki sem szolgálhat két úrnak, mert vagy az egyiket gyűlöli, és a másikat szereti, vagy az egyikhez ragaszkodik, és a másikat megveti: nem szolgálhattok Istennek és a mammonnak”* (Mt 6,24).
 10. „lelkészközpontúság”. Az egyháztagság és a választójog megítélésével kapcsolatban, a gyakorlati tapasztalatom és a reprezentatívnak nem nevezhető „terepszmlém” azt mutatja, hogy a SZRKE-ban ezen jogi kérdések megítélése jelentősen függ a lelkész jogértésétől és törvényértelmezésétől. Már az egyháztagság alapfeltételeinek kérdésében is így áll a helyzet, hiszen alapkövetelmény: a keresztség sákramentuma. Szomorú tapasztalat pedig az, hogy a keresztség sákramentuma kiszolgáltatásának, vagy kiszolgáltatathatóságának kérdése az adott lelkész döntésére van bízva. Ha nem így volna, egyházunkban nem jelentene parochiális jogot is érintő gyakorlati problémát az ún. „átkeresztelések” gyakorlata.

Következtetések, megoldási lehetőségek

Az egyházi jogalkotás szintjén újra kellene gondolni az önálló egyháztagság definiálását a SZRKE Alkotmányában. Az egyházi alaptörvény módosításával meg kellene szüntetni a jelenlegi túlszabályozást és a túl általános megfogalmazásokat. Ebben a jogalkotási folyamatban – előre tekintve – már figyelembe kellene venni azt is, ami a nyugat-európai keresztyén egyházak életében már tapasztalat: hogy az egyházzal szemben határozott igényt támasztanak az emberek és az egyház munkaterületét gyakorlatilag „szolgáltatásnak” tekintik. Egyetértek azokkal a gondolkodókkal, akik az egyháztagság kérdésének jogi definiálásában az emberi igényeket is látószögükben tartják. Hiszen az egész üdvtörténet azt a példát adja elénk, hogy az Isten szövetsége újra és újra változik a külsőségeiben és feltételeiben, hogy alkalmas legyen a megtérő ember befogadására. A jognak is

követnie kell ennek az isteni kegyelemnek a nyomvonalát. Egyetértek azzal a megállapítással, hogy „ma az emberek nagy többsége egészen különleges megfogalmazással definiálja azt az igényt és helyzetet, amit az egyháztól vár, és amiben egyháztagságát megélni szeretné:

- a lelki töltekezés színtere
- a nyugodt légkör biztosítója
- az állandóság jelképe
- a közösség megélésének kulturált formája
- a szentségek hatóterülete
- ahol egy bizonyos elrejtettségben vagyok, mégis ismert és nyilvántartott

Mindenképpen számolnunk kell azzal, hogy az emberek rákérdeznek, főként pedig ráéreznek arra, hogy

- érdemes-e egyháztagnak lenni
- tartalmaz-e az egyháztagság
- életet őrző, építő, mentő kötődés-e
- értékteremtő tényező-e.”¹

A törvényi szabályozás újragondolásakor ezeket a valós tényezőket is szem előtt kell tartani, hiszen európai élő példa előttünk a történelmi keresztyén egyházakból való tömeges kilépés, a gyülekezet-megszűnés, templomlebontás. A német evangélikusoknak már templombezárási liturgiájuk is van...

Egy esetleges alkotmánymódosítás lehetőséget teremtene egyházunkban az egységesebb jogi nyelv meghonosítására is. A jelenlegi „önálló egyháztagnak” kifejezés – első hallásra összhangban áll az „önálló lelkész”², „önálló lelkészi állás”³ kifejezésekkel. Ugyanakkor az egyháztagnak esetében mást jelent az önállóság, mint a lelkész, vagy a lelkészi állás vonatkozásában. Az egyháztagnak esetében a választójogot és a választhatóságot fejezi ki, míg a lelkész és a lelkészi állás esetében nem a választójogot és a választhatóságot fejezi ki az „önálló” szó jogi használata. Az egyháztagnak esetében helyesebbnek tartom a „választójogú egyháztagnak” és/vagy a „teljes jogú egyháztagnak” kifejezések használatát az Alkotmányban. Ez pontosabban kifejezi a jogosultságot, vagyis a választójogot és a választhatóságot. Az így kifejezett jogosultság esetleges – pl. fegyelmi úton történő ideiglenes – elvesztése sem vonja maga után – értelmileg – az egyháztagnak önállóságának elvesztését.

A választójogra való jogosultság vonatkozásában a bibliai és a hitelvi feltételek mellett pontosan kellene szabályozni az egyéb egyházi jogi kötelezettségeket. Amennyiben szükséges, hogy a választójog az egyházfenntartás anyagiakban kifejezhető módjához is kötődjön, úgy ezt pontosan kell megfogalmazni az egyház jogrendjében. Bevezethető pl. az „egyházfenntartás”, vagy „egyházfenntartói

¹ Szabó Lajos: Az egyháztagság mai kérdései; Lelkipásztor c. folyóirat 1990. I. 14.; 12-15.

² Pl. a SZRKE III. Szabályrendelete 3.§ (2006. február 1-től hatályon kívüli jogszabály)

³ Pl. a SZRKE 1/2005-ös számú törvénye a lelkészi szolgálatról 28.§, 29.§, 32.§, 35.§

járulék” fogalma. Esetleg az „adomány” szó is kifejezőbb, mint a jelenleg használt túlságosan általános megfogalmazás¹.

Ugyanakkor a választójog megadását nem volna jó egyetemes érvénnyel szabályozni, hogy ezzel ne csorbuljon a presbitériumok és az egyházközségek autonómítása és a helyi szokásjogok gyakorlása. Egy egyházi szinten általánosan érvényes minimális kritériumrendszer jogszabályi meghatározásán túl, hadd mondja meg a presbitérium, hogy az adott gyülekezetben kinek lehet felelősségteljes beleszólása az egyházközség ügyeinek intézésébe. A jog ne szabjon korlátokat, és ne adjon alapot a megosztásra az évszázados helyi szokásokkal szemben. A gyakorlatban is tiszteletben tartható az, hogy az egyik gyülekezetben az egyházfenntartói járulék egyéni befizetése lesz a mérce, a másik gyülekezetben pedig a családonkénti adományok a család összes választójogú egyháztagját ténylegesen választójogú ill. választható egyháztaggá teszik. Ez a szabadság megtartásának elve nem mond ellent az Alkotmánytól várt pontos megfogalmazásnak. És nem csorbítja az egyháznak sem az egységét, sem a tekintélyét. Sőt megerősíti azt a történelmi református gyakorlatot, hogy a mi egyházunk a gyülekezeteiben élő egyház, nem pedig felülről irányított, római típusú hierarchia.

Elképzelhető akár egy olyan megfogalmazás is, hogy pl. választójogú egyháztag az, aki „egyházfenntartói járulékát fizeti, vagy akinek egyház fenntartásához való hozzájárulását egyházközségének presbitériuma elismeri”. S így már az Isten dicsőségére végzett munka, vagy a családi egyházfenntartás fizetése is személyre lebontott egyházfenntartássá válhat a gyakorlatban.

Zárszó

A SZRKE jogrendje átalakulóban van. Sokszor a gyakorlati igény kényszeríti ki egy-egy törvény megszületését, s ebből a kényszerhelyzetből fakadnak az olyan ellentmondások és az olyan lehetséges következmények, amelyek közül néhányat ebben a munkámban megneveztem, illetve modelleztem. Az egyháztagság és a választójog jogrendi újragondolása elmaradhatatlan teendő. Már csak azért is, mert részben ránk is áll az a szomorú megállapítás, amit majd két évtizeddel ezelőtt a magyarországi evangélikus testvérekkel kapcsolatban fogalmazódott meg: „furcsa, de megérdemelt ítélet rajtunk, hogy míg 40-80 fős közösségek más keresztyén felekezetben új gyülekezetet alapítanak, addig nálunk 400-800 fős tradicionális területek lelkeszlakása üresen áll, templomáról pedig potyognak a cserepek. Míg pár családos közösségek óvodát nyitnak, a miénk nagyobb részt külföldi segélyekre és állami támogatásra építkezik a jövőjét illetően”².

Lehet szabadságot biztosítani az egyháztagság törvényi újrafogalmazásának vonatkozásban. Még a választójog kérdésében is, hiszen önmagában a választójog még nem jelenti a joggal való élést. Azonban a jog létezésének egyéni tudatosítása ugyancsak eszköz lehet gyülekezeteink 21. századi missziójában. A jó

¹ „...hozzájárul az Egyház terheinek hordozásához” SZRKE Alkotmánya 5.§ (2) bek.

² Szabó Lajos: Az egyháztagság mai kérdései; Lelkipásztor c. folyóirat 1990. I. 14.; 12-15.

törvénynek és a jognak nemcsak szigorú korlátként kell megállnia, hanem erős kapaszkodóként is, hogy egyfelől a rontást és romlást akadályozza meg, másfelől pedig segítse és erősítse az építkezést.

Erdélyi Pál:

A történelmi Komáromi egyházmegye XX. századi változásai

A Komáromi egyházmegye a Magyarországi Református Egyház 1912-es Egyetemes Névtára szerint, a Dunántúli egyházkerület kilenc egyházmegyéjéből a negyediket képezi. Kiterjed: Árva vármegye egész területére, Bars vármegye Oszlányi járására, Esztergom vármegye Párkányi járásából: Bátorkeszi, Béla, Dunamocs, Gyiva, Kisújfalú, Sárkány községekre. Győr vármegye Tósziget-csilizközi járásából a csilizközi részre, Komárom vármegye Csallóközi- és Udvardi járására, Liptó, Nyitra, Pozsony, Trencsén és Túróc vármegyék egész területére, továbbá Komárom és Pozsony szabad királyi városokra.

Az 1918. évi statisztikai adatok szerint az egyházmegyében 46 anyaegyház, 3 missziói jellegű anyaegyház (Pozsony, Nyitra, Ruttka), 11 társegyház és 7 leányegyház van. Ezekben a gyülekezetekben 49 rendes és 6 segédlelkész végez szolgálatot. Összesen 10 énekkar működik és az egyházmegyében 48 769 reformátust tartanak számon.

Az 1918. évi októberi összeomlás előtt a Magyar Református Egyház öt egyházkerületbe osztva élte a maga életét. A trianoni békediktátum folytán az addig egységes Magyar Református Egyház is részeire bomlott. A 2.086 gyülekezetből 1.078 kiszakított. Az I. világháború után következő szomorú időkben, a megszállás folytán a Dunántúli egyházkerület teljesen elvesztette a Barsi és Komáromi egyházmegyét, területet veszített a Drégelypalánki- és az Őrségi egyházmegye: mindkettő egy-egy anyaegyházat veszített el. A megszállt területekre került 75 anya-, 3 missziói- és 21 leányegyház, amelyekben a lélekszám kb. 73.500 lelket jelentett. Így szakadt el az anyaországi egyetemes egyháztól a Dunántúli egyházkerületből a Komáromi egyházmegye is 48 anyaegyházközséggel.

Lassú szervezői munka után, az 1923. évi június 17-én Léva városában tartott törvényhozó Zsinaton, megalakult a szlovenszkói Dunáninenni-, Tiszáninenni- és Kárpátaljai egyházkerületeknek magasabb egyházi szervezetbe tömörüléséből a: Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, amely 3 egyházkerületből és 10 egyházmegyéből állt. Első egyetemes konventi lelkészi elnöke Pálóczi Czinke István lett.

Az 1937-es kimutatás szerint a Dunáninneri egyházkerület lélekszáma: 69.353 fő, rendes lelkészi állás: 80, egyházmegyéék száma: 2, ebből a barsi 31, a komáromi pedig 48 anyaegyházközséggel rendelkezik. Püspöke: Balogh Elemér, pozsonyi lelkipásztor. Ebben az egyházkerületben a cseh megszállás 20 éve alatt csupán kétszer volt püspökválasztás: Balogh Elemér halála után Sörös Béla, losonci lelkipásztort választották püspökké 1938. július 4-én.

A csehszlovák államnak a református egyházzal szembeni magatartása merev és ellenséges volt, mind anyagi és nyelvi, mind kulturális vonatkozásban. Ezt a magatartást az egyház magyar hagyományokhoz való következetes hűsége vonta maga után. A csehszlovák állam az egyetemes egyház hivatalos elismerését különböző ürügyeket és kifogásokat hangoztatva sosem tette meg. Az egyházpolitikai gyakorlat az volt, hogy a hivatalos politikai deklarációban elvileg támogatta az egyházat, intézkedéseiben azonban minden lehetséges módon ellene dolgozott. Az egyház mindezek ellenére a hívek, s a magyarországi és egyéb külföldi testvéregyházak adakozásából megnyitotta saját lelkészképző főiskoláját (Losonci Teológiai Főiskola 1925, 22 hallgató). 1934-ben az egyház, ugyancsak közadakozásból Pozsonyban diákinternátust és menzát, 1935-ben pedig Komáromban a komáromi gyülekezet közadakozásából a Komáromi Tanítóképző Intézet névvel magyar református tanítóképzőt hozott létre, amelyet 1942-ig működtetett.

Ennek a kornak az egyházi írásbeliséget a Soós Károly által Búcsón szerkesztett Református Sion (1928-1934), valamint a Csekes Béla, szapi lelkipásztor által szerkesztett és negyedévenként megjelentetett Református Világszemle (1931-1935) című folyóiratok képezték. Ez utóbbit Csekes Béla missziós lelkész nemcsak felvidéki, hanem az egész világban szétszóródott magyar reformátusoknak szánta, és a folyóiratnak valóban a világ számos országából voltak megrendelői és levelezői. A református magyar diákság ugyancsak próbálkozott saját újság kiadásával (Református Szó, Református Élet). E két ifjúsági kiadvány mellett Marcelházán, Tárnok Gyula lelkész és felesége szerkesztésében jelent meg a Református Leány (1931-1934) című újság és egy további ifjúsági lap Komáromban, Tóth Kálmán szerkesztésében Református Ifjú (1933-1934).

A két háború közötti szlovákiai református egyház belső életében jelentős lépésnek számított a megújulás útján a „kiskoszmályi mozgalom”, melyet 1928-ban Nehézy Károly kisújfalusi lelkipásztor indított el. Ennek eredményeként árvaházak kezdtek meg működésüket. Az egyiknek Komáromban is volt egy fiókintézménye. Nehézy Károly nevéhez fűződik az eredményesebb belmissziós munka érdekében a Hajnal (1931-1938) címmel, havonta megjelenő missziós folyóirat kiadása is. A hagyományosan színvonalas tevékenységet kifejtő helyi gyülekezetek közül is kiemelkedett a komáromi, amely Kis Tükör (1928-1944) címmel, külön hivatalos havi lapot is megjelentetett, Galambos Zoltán, helyi lelkipásztor szerkesztésében.

Az 1938-as bécsi döntés után, a három felvidéki egyházkerület közgyűlése, 1939-ben kimondta saját megszűnését. Ezzel visszatért a korábbi, anyaországi

egyházkerületek irányítása alá. A Komáromi egyházmegye is visszakerült a Dúnántúli egyházkerületbe, 2 gyülekezet – Pozsony és Nyitra – kivételével, melyek a Szlovák Köztársaság területére kerültek.

Az 1942. évi egyházmegyei adattár szerint a komáromi egyházmegyében 47 anya- és 7 leányegyházközséget tartottak számon. A gyülekezetekben 48 rendes és 8 segédlelkész, 58 tanító és 38 tanítónő végezte a szolgálatát. 11 nőegylet és 25 énekkar működött. Az egyházmegyében 47.878 reformátust tartottak nyilván. 1943-ban az egyházmegye megszervezte a missziói lelkészi állását is, amelyet Tóth Kálmán töltött be.

A II. világháború után a csehszlovákiai magyarság és reformátusság ismét kisebbségi sorba került. Sőt rövidesen kiderült, hogy a korábbiaknál is nehezebb sors vár rá: bekövetkeztek a hontalanság évei. Az egyház irányítását a korábbi időszakban alakult Csehszlovákiai Egyetemes Egyház Szervező Bizottsága vette kezébe. Gyülekezeteink és egyházmegyéink teljes számban visszakerültek a Csehszlovák Köztársaság kötelékébe, de a nemzetiségi kérdésnek a kassai kormányprogram szellemében való megoldására irányuló intézkedések, s az egyház nagy többségét alkotó magyar hívek állampolgárságának elvesztése, lehetetlenné tették az egyházszervezet helyreállítását és az egyházi élet rendes menetét. A szervező bizottság körlevélben bejelentette az egyházmegyék kialakítását, melyek közé három szlovák egyházmegyét is beiktatott. Ezzel tehát megszüntette az egyházmegyék kötődését a magyar nyelvű egyházmegyékkel.

A politikai hatalom pokolian abszurd megoldással igyekezett megoldani a „magyar kérdést”: értelmiségtől való megfosztás, kitelepítés, lakosságcsere, széttelepítés és reszlovakizáció. Mindezek a magyarellenes intézkedések elérték a református egyházat is. Iskoláit bezárták és államosították, jól működő egyesületeit feloszlatták, vagyonát elkobozták. Az egyházkerületek élére „felülről” megbízott espereseket jelöltek ki. A kitelepítések és deportálások a református gyülekezeteket is megtizedelték. A felvidéki magyar református hívek lélekszáma a lakosságcsere következtében egyharmadával esett vissza.

1946. novemberének végén megkezdődött a magyarok Csehországba való deportálása ún. munkaszolgálatra. Ez az akció 99 napig tartott és a Komáromi egyházmegyét is érintette. Az egyházmegyéből kb. 1.200 család, hozzávetőleg 4.800 lélek volt ilyen munkaszolgálaton. Ez több mint 10%-a az egyházmegye lélekszámának, 48 gyülekezet közül 40-et érintett.

A deportált hívek között, Csehországban szolgált Tóth Kálmán a Komáromi egyházmegye missziós lelkésze, 1947. január 1-jétől, 1949. január 10-ig. Különböző helyen 87 alkalommal tartott istentiszteletet és egyéb palástos szolgálatot. Az ő nevéhez fűződik az egész egyház területén a belmissziós munka megszervezése, így mozgásba hozta a többi egyházmegyében is a lelki építő munkát. Ezt a szolgálatot hathatósan támogatta Galambos Zoltán komáromi lelképásztor is, aki minden hónapban, Komáromban, körzeti konferenciát rendezett magyar nyelven, ezzel is erősítve a felvidéki magyarság öntudatát.

A rendezés első szakasza azzal kezdődött, hogy Antonín Zápotocký miniszterelnök eljött Pozsonyba. Szlovákia akkori vezetői előtt 1948. június végén beszédet mondott, amelyben felvázolta az új viszonyt Magyarország és Csehszlovákia között. Bejelentette, hogy a kitelepítés után az itt maradt magyarok – akik nem vétettek Csehszlovákia ellen – törvényes intézkedéssel megkapják a csehszlovák állampolgárságot. A viszonyok konszolidálódása után az egyházra nehezedő közvetlen elszlovákosító nyomás ugyan megszűnt, de a központi intézkedések jól láthatóan arra irányultak, hogy a református egyház korábbi magyar jellegét megszüntessék.

Az 1952-es lévai zsinat új egyházmegyei beosztást hozott létre, és állami kívánságra, egyúttal megszüntette a régi egyházmegyék történelmi elnevezéseit, arra hivatkozva, hogy ezek feudális csökevények. Érdekes, hogy ugyanakkor a szlovák evangélikus egyház hagyományos elnevezései megmaradhattak. Ennek értelmében a református egyház a mai Szlovákia területén, a korábbi hagyományos beosztást elvetve, 7 egyházmegyéből épült fel. Ebből világosan látszik, hogy több egyházmegyét megszüntettek ill. egybeolvasztottak, egy egyházmegyét, a komáromit pedig kettéválasztották. A volt Komáromi egyházmegyéből tehát kialakult a Pozsonyi- és a Dél-nyitrai egyházmegye.

A református egyház a két világháború közötti időszakhoz viszonyítva a kommunista uralom évtizedeiben válságos időszakot élt át. Ennek több oka között itt most a belmissziós munka akadályozását, az egyházvezetés munkájának és a külkapcsolatok építésének korlátozását, a hivatalos szervek egyházellenes politikáját és a vallásos világnézet presztízsvesztését említhetjük meg.

Az 1989-es csehszlovákiai rendszerváltás a református egyház és benne a Dél-nyitrai, 1995-től ismét Komáromi egyházmegye számára is meghozta a megújulás reményét.

Felhasznált irodalom

- A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Névtára 1912.
- A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Névtára 1941.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Névtára 1937.
- Tárnok Gyula: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban (1938-39)
- Csomár Zoltán: Húszéves történet (1918-1938)
- Csémy Lajos, Előszó- Kúr Géza: a Komáromi Református Egyházmegye
- A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története (1918-1998)
- Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története (1. és 2. rész) Régió: kisebbségtudományi szemle (1990 szept.-1990 dec.)
- Levéltári adatok a Vágfarkasdi Református Egyházközségtől

Nagy László:

A dzsihad

Bevezetéként: egy mindennapos hír:

In the news, the Islam is a religion of the war, and all muslim are soldiers of the “jihad”, the “Holy War”. The linguistic and Islamic historical research of the word “jihad” can give us surprise. The author demonstrates a “new kind of word”, writing about the Arabic language, the interpretation of the words “holy” and “war” (also: fight and violence); about the past of the “jihad”; about its role in the religion and everyday life; and about the Islam as a religion, which is not only a faith but a special way of life, too.

A napi hírek alapján az iszlám egy militarista vallás, és a muzulmánok a dzsihad, szent háború katonái. A dzsihad szó nyelvészeti, és iszlám történeti kutatása érdekes meglepetéseket tartogat. A szerző egy új világot, felfogást bemutató írásában, általában az arab nyelvről, a szent és a háború (a harc, az erőszak) szavak értelmezéséről; a dzsihad múltjáról; a vallásban és a hétköznapiakban betöltött szerepéről; továbbá az iszlám vallásról szól, amely nemcsak hit, hanem egyben életforma is.¹

A terrorista akciók szereplőinek motivációja többféle lehet. Az egyik megközelítés szerint megkülönböztethetünk ideológiai, etnikai, vallási alapon szerveződött és pszichológiailag motivált, haszonszerző globalizáció-ellenes terrorizmust². A következőkben az egyik ismertnek vélt motiváció egyik elemével foglalkozunk.

„Dicsősség Istenének, a teremtmények Urának! Az egek, a föld, a fény, és a sötétség Megteremtőjének. Isten békéje legyen a mi Urunkon Mohameden, a Próféták és a Küldöttek Pecsétjén, Aki elhozta nekünk a Jó Hírt, és óvva figyelmeztett. Vele és a Koránnal az Isten megmentett bennünket az el-

¹ Al-Ahram (egyiptomi napilap), 2002. október 11., 12.o.: al-dzsihad masrúa lildifaa an al.nafsz va al-vatan

² Padányi József: A Magyar Honvédség lehetőségei, feladatai a terrorizmus elleni harcban. Tanulmány 2003. ZMNE Központi Könyvtár KV 440.

tévelyedéstől, és Mohamed az Isten Igaz Útjára vezetett minket. Annak az Istennek az útjára, Akié minden ami a Földön és az egekben, és általa lesz minden.

(Szafi ar-Rahmán al-Mabárkafúri: *al-Rahiq al-makhtúm*, 5.o)¹

A napi hírek alapján az iszlám egy militarista vallás, és a muzulmánok terroristák, (öngyilkos) merénylők, fanatikus gyilkosok. Tagadhatatlan, a muszlimok világában az „ummá”-ban – amely 1,4 milliárd embert számol – élnek olyanok, akik a problémák megoldásának eszközt a fegyverekben, és a gyilkosság(ok)ban látják, mégis a hívők döntő többsége békében él Keleten és Nyugaton. A vallás tudósai – „ulemá” – és a vallásjog tudói – „fuqhá” – könyvek sokaságát írják a hit és az „umma” védelmében, de sajnos ezek a művek ritkán jutnak el hozzánk. A holdsarló világából érkező tudósítások egyik leggyakoribb szava a dzsihad, melyet a kommentátorok „szent háborúnak” szoktak fordítani.

Az arab nyelvről röviden

Az arab, és más sémi nyelvek jellegzetessége, hogy a szavait mássalhangzókból, úgynevezett gyökmássalhangzókból építi fel; „S” – „R” – „B”². A gyökmássalhangzókat magánhangzókkal ellátva egy igét kapunk, amely egyes szám, harmadik személyű, befejezett (múlt idő), és hímnemű; „SaRiBa” = ivott. A nyelv az alapigékből olyan további igéket képez(het), amelyek jelentése összefüggésben van a legelsőével. A képzés során a gyökmássalhangzók sorrendje nem változik, legfeljebb bővül „SaRRaBa” = itatott, „taSaRRaBa” = felszívódott. A szótárakban az igék mellett találjuk a cselekvés(ek)hez kapcsolódó szavakat, fogalmakat. Persze ez nem mindig érthető elsőre. Az „ivott” (SaRiBa) és a „bajusz” (SáRiB) szavak között első hallásra nincs összefüggés, de ha belegondolunk, hogy az ivás során gyakran képződik egy kis bajusz az ember szája körül, akkor minden érthető lesz.³

A „szent” szó az arab nyelvben

Az iszlám, vallás, és kultúra alapja a Korán. A Korán, Allah szava, melyet Allah arabul nyilatkoztatott ki Mohamednek, Gábrriel arkangyal által. Tehát az arab nyelv egy *lingua sacra*, azaz szent nyelv, az iszlám szaknyelve. Természetesen az iszlám is átvett a környező és meghódított népektől szavakat, kifejezéseket, de gyakran már egy meglévő, használt szónak a jelentését bővítette.

Az arab világban két „bank” van: „bank” (szóátvétel) és „maszrif” (szóképzés), azaz a pénzváltás helye. A példák segítségével akarom illusztrálni a ta-

¹ A témának megfelelően kicsit iszlamizáltam az írásom. Az arab szavakat mindig fonetikusán írom át.

² A példákban említett szavaknál a gyökmássalhangzókat mindig nagybetűvel írom.

³ Arab eredetű a „sörbet”, a „szörp” és a „szirup” szavunk.

nulmányomban előforduló arab szavak jelentését és eredetét. Sokszor egy szó, sokkal többet mond, mint amit más ért rajta. A „testvér” szavunk igazi, mély értelmű csak a nyelvünk ismerője előtt tárul fel. Azt gondolom, hogy ilyen szépen egy nyelv sem határozza meg a „test-vér”-t.

A Larousse szótár szerint az araboknál háromféle „szent” van: „haram”, „muqaddasz”, „veli”.

HaRuMa – megfosztott, kizárt, megtagadott

HaRRaMa – megtiltott

HaRaM – szent, tilos¹

A „haram” egy olyan szent hely, ahonnan valaki(k) ki van(nak) zárva. A két legismertebb „haram” – „al-haramáni” – az iszlám két szent városa, Mekka, és Medina. Ezekbe a városokba csak muzulmánok léphetnek be. De „haramok” a hétköznapiakban is vannak. Haramnak nevezik a lakás azon részét, ahová a nem családtagoknak tilos a bement. A Koránban a szent mecset – „al-maszdzsid al-haram – kontextusban szerepel a szó.²

QaDDaSZa – megszentelt

QuDSZi, QaDíSz, muQaDDaSz – szent

Ezek azok a mellékevek, amelyek a mi „szent” szavunkat tükörfordításban visszaadják. Az iszlám harmadik szent városa Jeruzsálem – „al-Qudsz” – de ide már bárki bemehet, bemehetett még akkor is, amikor a város az iszlámé volt.³

A Biblia arabul, „al-kitáb al-muqaddasz”, azaz Szent Könyv. A Koránban, a különböző ó- és új testámentomi hivatkozásoknál ezek a szavak olvashatóak: Jézust az Isten a Szentlélekkel – „al-rúh al-qudúsz” – küldte el.⁴ A zsidó törzsek Izraelbe való bevonulásával kapcsolatban a Korán „Szent Földet”, „al-árd al-muqaddasza” ír. „Ó népem! Lépjetek be arra a Szent Földre, amelyet az Isten megírt nektek, és ne forduljatok vissza, mert akkor, elkárhözöttként fogtok visszatérni.”⁵ (Ebből következik, hogy amikor egy muzulmán megtagadja Izrael létét, akkor a Koránnak mond ellent.) „Én vagyok a te Urad. Vedd le sarudat! Tuvában vagy, a szent völgyben (al-vádi al-muqaddasz)” – mondta az Isten Mózesnek.⁶

¹ A magyar nyelvben az arab *HaRáMi* – rabló, tolvaj – szónak a többes számú változata él – *HaRáMijja* – egyes számban.

² Korán – 2:217, 5:2, 8:34, 22:25, 2:144,149, 2: 191,196, 9:7, 19:28. Az első szám mindig a fejezet (szúra) száma, míg a második a szúrában lévő sort (ája) jelöli. (forrás: Simon R.: A Korán, Helikon, 1987,491.o.).

³ Mohamed idejében (megh.Kr.u. 632) Jeruzsálemet az arabok a régi latin neve – Aelia – alapján Ilijának hívták.

⁴ Jézus és a Szentlélek kapcsolatáról még a következő helyeken lehet olvasni a Koránban: 2:87, 2:253, 5:110, 16:102. Az arab nyelvben nincsenek nagybetűk.

⁵ Q 5:21. A Korán rövidített jelzése a „Q” betű.

⁶ Q 20:12.

Az iszlám a hellyel kapcsolatban szakretizál, de ezt nem teszi meg az emberrel. Az iszlám és a keresztyénség közötti egyik nagy különbség, hogy a hivatalos iszlám nem, csak a népi iszlám ismeri el a szenteket. Ezek a nők és férfiak a vallás által el nem fogadottak – azaz nem kanonizáltak – és nem univerzálisak, hanem lokálisak. Egy szír szent sírjához nem zárandokolnak el Marokkóból, és egy egyiptomi szent sírját sem fogja felkeresni egy szaúdi. Az arab vallással foglalkozó tudósoknak (teológusoknak)¹ keresniük kellett egy szót a „szent” ember megnevezésére. A „valik” (a nyelvjárásokban „velik”) feladata hasonló a keresztyénség szentjeihez. A hívők hozzájuk imádkozva kérik Allah (Isten) segítségét. Ők a közbenjárók.

VaLiJa – közel van, határos

Vali – barát, patrónus, szent

A „háború” szó jelentése az arab nyelvben

Kicsit nehezebb a háború szó elemzése, mivel több szinonimája van, mint a „szentnek”.

HaRB – háború

KáFaHa – harcolt, küzdött

KiFáH – harc, küzdelem

NáDaLa – harcolt, küzdött, rivalizált, kompetens volt

NiDáL – harc, küzdelem, rivalizálás

QaTaLa – megölt, meggyilkolt

QáTaLa – harcolt

QiTáL – harc, csata

MaARaKa – csata, harc, küzdelem, hozzádörzsölődés valamihez

A Koránban a legtöbb helyen a „qatala”, „qátala” igékkel találkozunk, melyek, eredetükből adódóan magukba foglalják az ölést is.

„Aki szándékosan öl meg („jaqtulu”) egy hívőt, örökké a Gyeheennában (= pokol, a ford.megj.) marad. Dühös rá az Isten és szörnyű bűne lesz.”²

„Harcoljatok („qátuluhum”) ellenük (hitetlen, politeista arabok, a ford.megj.), amíg nem lesz több kísértés, és csak Isten vallása lesz. Ha megtérnek, ne tartsátok őket ellenségnek, csak a hitetleneket.”³

„Megíratott nektek a harc („al-qitál”), pedig ez ellenetek van. Vannak dolgok, melyek rosszak nektek, mégis jók, és bizonyos dolgokat szerettek, mégis rosszak. De bármi jót is tesztetek, Isten tudja azt.”⁴

¹ Csak átvitt értelemben használhatjuk a teológus szót. A keresztyén vallások tudományával foglalkozó tudósok elnevezése a teológus.

² Q 4:93.

³ Q 2:193.

⁴ Q 2:216.

Az arab nyelvben a különböző fegyveres konfliktusokra a legáltalánosabb szó, a „*harb*”. A 36 példa közül csak néhány:

„*harb iqtisádijja*” = „gazdasági háború”;
 „*al-harb al-bárida*” = „hidegháború”;
 „*harb difáijja*” = „defenzív háború”;
 „*harb nafsízijja*” = „pszichológiai háború”; magyarosan:
 „pszichológiai hadviselés”
 „*al-harb al-muqaddasza*” = „szent háború”.¹

Tehát a „szent háború” arabul „*al-harb al-muqaddasza*”, és nem „*dzsihad*”. A fenti példák bizonyítják, a „*dzsihad*” szó eredeti jelentése nem „szent”, nem „háború”, és nem is „szent háború”. Az arab nyelv és az iszlám számára annyira idegen a „szenttel” ellátott jelzős szerkezet, hogy a Korán tanításából levezetett „szent törvényt”, a „*sarijá*”-t is egy szóval fejezi ki.² A példák bizonyítják a szentségek a keresztyén és zsidó vallással kapcsolatban jelennek meg. A *dzsihad* szó pedig a legáltalánosabban a „jóért való küzdelemnek” fordítható. Természetesen a küzdelmet már mindenki másképp értelmezi (értelmezheti).

A „DZS” – „H” – „D” gyökmássalhangzók:
DZSaHaDa – szorgalmasan, nagy erőfeszítéssel, buzgalommal dolgozott;
DZSaHD – erőfeszítés, szorgalom, iparkodás, erő, nehézség, fáradtság;
DZSáHaDa – harcolt, küzdött, szent háborút folytatott;
DZSiHáD – erő, erőfeszítés, felszólítás az igazi vallássosságra, szent háború a hitetlenek ellen;
aDZSHaDa – kifárasztott;
iDZStaHaDa – erőfeszítéseket tett, keményen dolgozott, igyekezett, törekedett.

Tagadhatatlan, a „*DZSáHaDa*” ige összefügg a „*dzsihad*” szóval, amiről nap, mint nap hallunk a médiában, de elgondolkasztató a „DZS” – „H” – „D” fogalomkör csak egyszer fedti le a „szent háborút”. Az „*idzstihad*” – törekvés, erőfeszítés – az iszlám egyik alapfogalma. „*Idzstihadnak*” nevezik, amikor a vallás tudói egy komoly kérdést megvitatta közmegegyezéssel döntenek.

A Koránban 6 helyen találkozunk a „*dzsihad*”-dal.³

¹ A dictionary of diplomacy and international affairs (English – French – Arabic), 536-537. o.

² *SaRaA* – előírt, törvényt hozott; *SaRíAa* – az iszlám törvényjoga, *SáRiA* – út, utca (mivel egy utcában az ember nem arra megy amerre akar, hanem meg van szabva „törvényesítve” az irány).

³ <http://www.islamicity.com/QuranSearch>

„Bizony elmagyaráztuk nekik a (Vallást), hogy emlékezzenek. De a legtöbbje visszautasította, és hitetlen maradt. Ha akartuk volna, minden városba küldtünk volna egy figyelmeztetőt. Ne engedelmeskedj a hitetleneknek! Harcolj ellenük keményen tusakodva!” (dzsáhiduhum = harcolj ellenük, dzsihadán = dzsiháddal, azaz felszólítván őket, hogy fogadják el az iszlámot, kabirán = nagyon)¹

(Q 20:50-52)

„Biztos!, akik értünk küzdenek (dzsahadú), azokat Mi vezetjük az útjainkon. Isten a jót akarókkal van.”

(Q 29:69)

„Bizony az igaz hívők azok, akik hisznek Istenben, a Küldöttében, nem kételkednek, és küzdenek (dzsahadú) a javaikkal, és a személyükkel az Isten útján. Ők az őszinték.”

(Q 49:15)

„Ti hívők! Ne fogadjátok vezetőiknek az Én ellenségemet és a tiéteket. Barátsággal fordultok hozzájuk, de ők nem hisznek az Igazságban, ami hozzátok eljött. Elűzték a küldöttet és titeket, mert hittetek az Istenben, az Uratokban. Ha kivonultok, és harcba szálltok az utamon (haradzstum = kivonultatok, dzsihadán = erőfeszítéssel, térítéssel, fí szabíli = az utamon), a tetszésemet keresve. Azt kérem Én, hogy rejtétek el az irántuk érzett barátságot? Jobban tudom én, hogy mit titkoltok, és mit híreszteltek. Aki hasonlóképpen cselekszik közöttetek, az eltévelyedett.”

(Q 60:1)

„Ha hisztek Istenben és az Ő küldöttébe, és küzdötök az Isten útján (tudzsáhidúna fí szabíli-olláhi) a javaitokkal, és a személyetekkel, tudhatjátok, ez a legjobb nektek.”

(Q 61:1)

„Ó próféta! Harcolj (dzsahid) a hitetlenek, és a képmutatók ellen! Légy velük szemben határozott, és kitartó. A Gyehenna (pokol, a ford. megj.) lesz a lakhelyük, és borzalmas lesz a sorsuk.”

(Q 66:9)

¹ Ez a nyelvtani szerkezet – ige + az igéből képzett főnév – a magyar nyelvben nem ismert, a sémi nyelvekben a cselekvés intenzivitását jelöli. De hasonlóval találkozunk a Bibliában. Valaki szörnyű halált halt, azaz „halálnak halálával halsz.”

Dzsihád a vallásban

Mohamed életének a leghitelesebb forrása a Korán. A próféta Mekkában született, és Medinában halt meg. A muszlin vallás tudósai a Korán fejezeteinek (szúra) sorait (ája) a keletkezési helyüket tekintve, két nagy csoportra osztják: mekkaiak és medinaiak.

Mekkában Mohamed egy olyan próféta, aki az Egyetlen Isten tiszteletére, a szegényeknek való adakozásra, a szeretetre, és a végítélet Napjának közeledésére figyelmezteti a bálványimádó arabokat. Nagyon sokan nem szeretik, megvetik, sőt a tevékenységét elutasító nemzetségek vezetői kitalálják, hogy meggyilkolják. Ezért Mekka elhagyására kényszerül. Nincs mögötte hatalom, gazdagság, hadsereg, tömegbázis. Ezt tükrözik az első idézetek.

Miután átköltözött – „hidzsra” – Medinába, már nem egy eszkatológikus látomású próféta, hanem bíró, hadvezér, egy közösséget irányító férfi, mai szóval élve politikus. Már van hadserege, hívei száma gyarapodik, az ellenséges Mekka elleni hadjáratok sikeresek, egyre vagyonosabb. A Q 60:1-től az idézetek már egy egészen más társadalmi helyzetű emberről szólnak. Tevékenységének sikerét bizonyítja, mindeztől az iszlám az egyetlen világvallás, amely megteremtette a maga birodalmát, és nem egy meglévőben fejlődött ki (kereszténység, Római birodalom). És Mohamed az egyetlen próféta, aki megbecsülésében, szerető hívei között halt meg nyugalomban, békében.

Mohamed élete alapján a teoretikusok négyféle „dzsihád” olvastak ki a Koránból:

- sérelmek megbocsátása, meggyőzés erejével kezdeményezés az iszlámra való áttérésre;
- harc hirdetése az agresszió, iszlámot ért támadás visszaszorítására;
- támadás kezdeményezése az iszlám előtti arab kalendárium szent hónapjaiban;
- harc kezdeményezése.

A dzsihád – törekedés, erőfeszítés – gyakran a „fi szabíl-illáhi” – az „Isten útján” kifejezéssel párosul. Az iszlám univerzalizmusának egyik alapja. Egyesek a vallást öt alappillére¹ után, a hatodiknak sorolják. A „dzsihád az iszlám szerzetessége!” – mondta Mohamed, a „Paradicsom egyik kapuja.” A dzsihád egy életen át tartó, offenzív tevékenység a rossz ellen, mellyel a hívő önmagát, és környezetét megpróbálja tökéletesíteni. Tehát nem végcél, hanem folyamat. Mo-

¹ 1 – hitvallás, a hívő tanúsítja, nincs más Isten csak az Isten, és Mohamed az Ő prófétája; 2 – napi öt ima; 3 – szegényeknek adakozás; 4 – Ramadán havi böjt; 5 – Háddzs, azaz zarándoklat Mekkába.

hamed egyik mondása alapján a dzsihadnak két fajtája van: kicsi és nagy. Mekka békés bevétele után (Kr.u. 630), amikor a próféta seregével visszatért Medinába s így szólt: „Most kisebb dzsihadból visszatértünk a nagyobb dzsihadba.” (Martin Lings: Az iszlám prófétája, 341-342). A szunnita iszlám szerint kisebb dzsihad amikor a hívő a környezetét akarja megjavítani, a nagy dzsihad során pedig önmagát. A siita teoretikusok szerint a nagy dzsihad a lélek, míg a kis dzsihad a test tökéletesítésére vonatkozik.

A dzsihadnak négy fajtája van – olvasható Qajm imám könyvében: a lélek, a sátán, a hitetlenek, és a képmutatók elleni dzsihad. A hitetlenek, és a képmutatók ellen négyféle dzsihad lehetséges: szívvel, nyelvvel, pénzzel, és lélekkel. De a hitetlenek elleni dzsihad történhet még kézzel is. Ugyanakkor az iszlám határozottan elutasítja az erőszakkal való térítést.

„Nincs kényszer a vallásban! Meglehet különböztetni a Jó Utat a rossztól. Aki megtagadja a bálványokat, és hisz az Istenben, annak olyan kapaszkodója van, mely sohasem szakad el. És az Isten meghallja, amit mond.”¹

Magát a dzsihadot az iszlám vallás tudósai sokféleképpen értelmezik. A XIX. században megszületett Ahmedijja mozgalom, pedig kimondottan tagadja a létét.

Dzsihad a hétköznapiakban

A fentiekből kiderül, a dzsihad egy olyan törekvés a jó győzelmének érdekében, amely bizonyos körülmények között háború is lehet. Az iszlám számára a dzsihad volt az egyedüli, elfogadott fegyveres harc, mivel a vallás abból a szép gondolatból indult ki, hogy a muszlimok között mindig egyetértés volt, van, és lesz, tehát a muszlimok nem harcolnak egymás ellen, csak a más vallásúak, illetve a hitetlenek ellen.

Mohamed halála után (Kr.u. 632) problémák keletkeztek. Ugyanis az egységes közösségben szakadás történt és a teoretikusok nem tudták eldönteni, hogy a muszlimok ellen indított harcokat hogyan nevezzék. Néhány arab törzsfőnök a hagyományos törzsi gondolkodásnak megfelelően, megtagadta az iszlámot, mondván, meghalt az a férfi, akivel szövetséget kötött, akit elfogadott vezetőnek (törzsfőnöknek) és Mohameddel együtt a rendszer, az iszlám is halott. Elkezdődött az „umma” szakadása. A legelső kalifa Abú Bakr (Kr.u. 632-634) a hitehagyottak ellen, „ridda”² harcokat vívott. Sikertelenül az eltávozókat „visszaterelnie a nyájba”. Egy ilyen helyzetben, az „umma” megvédésének legkézenfekvőbb megoldása volt a hit győzelmétől megerősödött, „unatkozó” sivatagi, nomád harcosok hódító útra indítása. A muszlimok magukkal vitték a Korán tanítását, melynek egyik alap gondolata:

¹ Q 2:53

² radda – visszatérített

„Bizony, akik hisznek! A zsidók, a keresztyének, és a szábeusok (keresztyén közösség Irakban, a ford. megj.). Akik hisznek Istenben, a Végítélet Napjában, és helyesen cselekednek, jutalmat fognak kapni az Uruktól. Ők nem félnek, és nem szomorúak.”

(Q 2:62)

A keresztyéneket és a zsidókat az arabok „dzimmiknek” nevezték. Mivel a „dzimmik” ugyanazt az Istent tisztelték, mint a muzulmánok, ezért nem bántották őket, csak az iszlám uralom elfogadását és a kötelező adó megfizetését várták el tőlük. Később Irakban, Iránban, Zoroaszter követői is megkapták a „dzimmi” státuszt. Természetesen időben és térben előfordult, hogy agresszíven léptek fel a „dzimmik” ellen.

Napjainkban két nagy térítő világvallás van; a keresztyénség, és az iszlám. De az iszlám elfogadja a másik két monoteista világvallást (judaizmus, keresztyénség), azaz az iszlám nem törekszik hegemoniára. A két vallás hitvitáiba sohasem szól bele, nem is érdekli. Csak azt nem érti, hogy a zsidók miért tagadták meg Jézust, amikor ő is az Isten egyik prófétája volt, illetve a keresztyénség szentháromság tanát nem tudja elfogadni. Az iszlám számára természetes, vannak muzulmánok, nem muszlinok, Istenhívők, és hitetlenek. Cél a hitetlenek meggyőzése, erőszak nélkül, a hívők megvédése.

Seregeihez Abú Bakr a következő szavakat intézte:

*„Emberek! Tíz szabályt parancsolok meg nektek!
Ne legyetek árulók!
Titokban ne vegyetek el magatoknak a hadi zsákmányból!
Ne szegjétek meg a szavatokat, és senkit se csonkítsatok meg!
Ne öljétek meg a fiatalot, az öreget, és az asszonyt!
Ne tépjétek ki gyökerestül a pálmákat, és ne gyűjtsátok fel azokat, ne vágjátok le a fák gyümölcseit!
Csak akkor öljétek meg egy bárányt, egy tehenet vagy tevét, ha megeszítetek!
Ha olyan emberekkel találkoztok, akik visszavonultan élnek a remetelakjukban, ne bántsátok őket!
Ha olyan emberekkel találkoztok, akik étellel és itallal kínálnak benneteket, osszátok meg velük, miután megszenteltétek azt az Isten nevében!
Ha olyan emberekkel találkoztok, akiknek a homloka hajkoronával fedett, és borotvált az arcuk, vágjátok le őket a kardotokkal.¹
Menjétek az Isten nevében! Ő vezessen titeket!”*

(B.L.: La langage, 116-17. o.)

¹ Sajnos még nem sikerült kiderítenem, hogy kik ők.

A dzsihad múltjáról

Dzsihadot, a klasszikus arab irodalom korában, csak a kalifa hirdet(het)ett ki. Az arabok az ortodox kalifák (632-61)¹ és az Ommajjáda kalifák (61-750)² alatt a muszlinok dzsihadot folytatva foglalták el a Földközi-tenger déli medencéjét, Ázsiát, és Európa déli részét. A sors különös fintora, hogy a nyugati hódításokat pont Mohamed halála után száz évvel, 732-ben állította meg Martell Károly, a franciaországi Potiers mellett. A kalifa politikai hatalmának gyengülése után a dzsihadot már a szultánok is meghirdették.

A klasszikus arab birodalom bukása előtti (1258) utolsó nagy és eredményes iszlám támadás az európai történelemben is jól ismert, a legendás kurd származású hadvezér nevéhez, Szaladinhoz kötődik.³ „A dzsihad kötelességek minden emír uralma alatt, legyen az hívő, vagy hitetlen, még akkor is, ha halálos bűnei vannak.” (B.L.: La language, 114.o.). Mohamed mondását a teoretikusok úgy értelmezik, a kalifátus intézményének megszűnése óta (1924) a dzsihad hirdetésének joga a különböző uralkodók jogkörébe tartozik, de magánember – pl. Oszama bin Láden – soha sem szólíthatja fel a muszlinokat dzsihadra.

A birodalom bukása után alig telt egy emberöltő és a mai Törökország területéről elinduló Oszmán török seregek, sorra foglalták el a szomszédos kis királyságokat, majd a Balkánt. A szultánok „gázinak”, azaz hitharcosnak nevezték magukat. Miután Hódító Szelim 1517-ben elfoglalta Egyiptomot és Kairót, megszerezte a kalifa titulust és a török szultánok egészen 1924-ig kalifiként irányították a birodalom ügyeit.

A „rida” harcok után, jogtudósok – „fuqahá” – megfogalmazták azt a négy esetet, amikor törvényes a muzulmán(ok) fegyveres harca a muszlin(ok) ellen: bandita, lázadó, hitetlen, és hitehagyott.

A bandita, vagy lázadó az iszlám állam ellensége, ellenük nem vallási alapon harcolnak, hiszen tevékenységükkel az ország és a lakosság biztonságát veszélyeztetik. Bandita természetesen az útonálló, a kalóz és bárki, aki ezekre a cselekedetekre felbérel az embereket. A lázadó a fennálló rendszer ellensége. Ezek a harcok viszont nem minősülnek dzsihadnak.

Természetesen a hitetlenek elleni harc dzsihad, amely minden muzulmánnak kötelessége. De nem agresszióval és nem fegyverrel. A „hitetlen” szó értelmezése a térben és az időben mindig változott, változik. Az iszlám 1400 éves történelme során ritkán ugyan, de előfordult, hogy a hitetlenek alatt a keresztyéneket és a zsidókat is értette a hatalom. A hitetleneket meg kell győzni, de ha ez nem sikerül, akkor hagyni kell őket, remélve, hogy megnyílik a szívük.

A XI. század végén a keresztyén Európa egy kollektív támadást indított az iszlám világa ellen. Ezt, illetve a keresztes hadjáratok következményeit az

¹ A Mohamed utáni 4 kalifát nevezi így az iszlám történelem. Abu Bakr (632-634), Omar (634-644), Oszmán (644-656), Ali (656-61).

² Az Ortodox kalifák utáni uralkodócsalád, mely Damaszkuszról irányította a birodalmat.

³ Jeruzsálem visszafoglalása, 1187.

iszlám sohasem tudja elfelejteni. Még napjainkban is az iszlám ellenségét az arab „szalbí” = „keresztes” szokták jelölni. Afganisztánban és Irakban az európai katonák sokak szemében keresztetek, akik csak azért vannak ott, hogy elpusztítsák és kizsákmányolják a holdsarló világot. A közel-keletre érkező európaiak szent háborút vívtak a muzulmánok ellen. Természetesen a muszlinok erre a dzsiháddal válaszoltak, és akkor ott, a dzsihád szó jelentése, keresztyén hatásra, a „szent háborúval” bővült. Azóta, ha a muzulmánok dzsihádöt vívnek, mindenki szent háborúról beszél. A folyamat ezer év alatt semmit sem változott. Akkor sem, és most is csak ritkán kérdezik meg a muzulmánokat és a többi népet, hogy bizonyos szavak alatt mit értenek. Egyszerűbb a saját fogalmainkkal megmagyarázni mindent...

A jogtudósok – „fuqahá” – számára az egyik legnagyobb probléma, milyen érvek alapján lehet egy muzulmán ellen dzsihádöt hirdetni?

A XIV. században Egyiptom – Szíria mameluk urai, az Iránt uraló mongolok ellen akartak harcolni, de gondban voltak, mivel a mongolok felvették az iszlám vallást. Végül a jogtudósok azzal érveltek: igaz, hogy a mongolok muszlinok, de nem az iszlám jogrendszere, a „saría” szerint élnek, hanem az ősi mongol törvénykezést („jasza”) követik.

Dzsihádöt folytatott a szunnita Oszmán török állam a keleti szomszédja, a síita Szafávida Irán ellen a XVI. században. Az első világháború kitörésekor a szultán, minden muzulmán kalifája, dzsihádra szólította fel a muszlinokat a török nép ellenségei ellen, a szövetségesek, a keresztyén Németország, Ausztria-Magyarország, és Olaszország oldalán.¹ Sokkal keményebben lép fel a „saría” a hitehagyottal szemben.

Az iszlám nem csak vallás, hanem életforma is

Ennek a vallásnak a gyakorlása nemcsak a mecsetben történik imádkozáskor, vagy Mekkában a zarándoklat során, hanem a mindennapokban is: étkezéskor, utazáskor. Ez a vallás átszövi az ember életét a születéstől a halálig. Az aposztata olyan ember, aki elhagyta az iszlámot valamilyen oknál fogva, azaz megtagadja hitét. Ő az iszlám számára nem egyszerű renegát, hanem áruló, aki elárulta az Istent, a vallást, és a muszlinok közösségét, az ummát. Ez az oka annak, hogy az iraki mészárosok sokkal brutálisabban lépnek fel a szerintük áruló muzulmánokkal szemben, mint a más vallásúakkal. Egy hitehagyottnak („murtadd”) nem lehet megkegyelmezni, nem lehet neki menlevelet adni, nem lehet vele szövetséget kötni. Ha megadja magát, nem lehet háborús fogoly, számára két megoldás van: vagy visszatér az iszlámhoz, vagy meghal.

A XIX. század európai vívmányai, amelyeket az Oszmán Birodalomban is bevezettek, természetesen a konzervatív muzulmán vallási vezetők haragját váltotta ki. Az 1855-ös isztambuli reformok – rabszolgaság eltörlése, vallási

¹ Budapesten, a Kozma utcai köztemetőben található az I. világháborúban Magyarországon meghalt török közkatonának a sírja.

egyenjogúság a birodalom különböző felekezetei között, női egyenjogúság – kiváltotta a mekkai muftik haragját. „Megengedni a nőknek, hogy kendő nélkül járjanak, jogot adni nekik, hogy elválhassanak és más jogokat adni nekik, ellentétes a tiszta isteni törvénnyel. A törökök hitetlenekké lettek.” – írták a fetvájukban (jogi döntvény), majd dzsihádra szólították fel a muszlinokat a kalifátus ellen.

„Murtadd”-nak minősítették Egyiptom 1981. október 6-án meggyilkolt államfőjét, Anvar Szadatot a gyilkosai. Szadat „bűne” a Nyugat felé való nyitás volt és a békekötés Izraellel.

A kalifátus megszűnése óta a muzulmánoknak nincs vallási vezetőjük. Nincs egy ember, aki hivatalosan képviselne 1 milliárd 400 millió embert. Az umma két nagy táborra oszlik: szunniták 90%, és síiták 10%. A szunnita muzulmánok spirituális vezetője a Karióban lévő al-Azhar mecsetegyetem nagysejkje, Szajjid Tantávi. Ő az „iszlám pápája”, az ő gondolatait több 100 millió ember követi.¹ Az al-Azhar Mecsetegyetem nyilatkozata szerint a dzsihád eszköze fegyver és agresszió nem lehet, tehát csak békés úton történhet.

„Az iszlám számára elfogadott a dzsihád, minden embernek joga, hogy megvédje önmagát, a környezetét, a földjét, a hazáját és a vallását. Aki ezekért a nemes eszmékért hal meg, az vértanú. De aki igazságtalanul elfoglalja más földjét, megöli a gyerekeket, az terrorista. Az égi vallások – judaizmus, keresztyénség és az iszlám – az ellenségeskedés ellen vannak és mindhárom az együttműködésre, a kölcsönös tiszteletre és a békés egymás mellett élésre figyelmezteti a híveit. Amikor a próféta seregei harcra mentek, Mohamed a következőket mondta nekik: „Ne öljetek gyereket, asszonyt, öreget, ne vágjátok ki a fákat, és ne tegyétek tönkre a termést! ”... Az iszlám mindenkivel békés, aki vele szemben is az. A földi élet nem más, mint a jó és a rossz, az igazság és a hazugság, az erény és a becstelenség örökös küzdelme.”

Az idézetből egyértelműen következik az, ami a keresztyénség kezdetén az ókeresztyén egyházaknak komoly problémákat okozott: a vallás védelme fegyveres eszközökkel is elfogadható az iszlám számára.

A keresztyénség és az iszlám között van még egy fontos különbség!

A keresztyénség vértanúja Szent Jakab, akit Heródes Agripa végeztetett ki Kr.u. 43-ban. A VII. században kezdett elterjedni az a legenda, hogy a mai Spanyolországban is prédikált. A hagyomány szerint a holttestét egy hajóra tették, amelyet egy angyal Galícia partjaihoz repített. A történet a feledés homályába veszett, de 813-ban egy csillag a szent sírjára irányította a figyelmet („csillag helye” azaz „campusz stellae”, Comostella). A hagyomány szerint indulatos Jakabnak és fivérének Jézus a „Boanerges” nevet adta.² Amikor az európaiak az andalúziai arabokkal csatáztak – 844, Clavijo – megjelent a szent és győzelemre

¹ Tantávi nagysejk olyan híres, és fontos ember, hogy leírt nevét a számítógép nem húzta alá pirossal! Al-Ahram (egyiptomi napilap), 2002. október 11., 12.o.: Al-dzsihád masrúa lildifáa an al-nafsz va al-vatan

² Az arámi „beni rages”, „menydörgés fiai” szóból ered.

segítette a keresztyéneket. Így kapta Jakab a „Matamoros” azaz „mór ölő” melléknevet, és így lett a muzulmánok ellen harcoló keresztyének védőszentje.

Felhasznált irodalom

- Al-Ahram (egyiptomi napilap), 2002. október 11., 12.o.: al-dzsihad masrúá lildifáa an al-nafsz va al-vatan
- Bassam Tíbor: Keresztes háború és dzsihad (Az iszlám és keresztény világ), Corvina 2003.
- Bernad Lewis: Le langage politique de l' Islam, Gallimard, 1988.
- Imám Ibn al-Qajm: al-dzsihad fí szabil-illáh.
- Larousse (as- Sabil al-Wasit), Dictionnaire arabe-francaise. A következő címszavak: haruma, qaddasza, valija, harb, káfaha, nádala, qatala, maaraka, saraa, dzsahada.
- L'Enciklopedie de l' Islam prófétája, Salam Könyvek, 2003. al-Qurán.
- Samouhi Fawq El' Adah: A Dictionary of diplomacy and international affairs (English – French – Arabic).
- Simon Róbert: A Korán; Helikon, 1987.
- Simon Róbert: A Korán világa; Helikon, 1987.
- Szafí ar-Rahmán al-Mabárkafúri: ar-rahíq al-makhtúm, Dár al-Tadmúrijja, 200.
- Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története. Ecclesia, 1985.

Theológiai Fórum

A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara
és a Calvin János Teológiai Akadémia tudományos folyóirata

Főszerkesztő: Doc. PhDr. Molnár János, a SJE RTK dékánja

Szerkesztőség levélcíme: P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.

Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Somogyi Alfréd

Nyomja: Silvester kft., Révkomárom

A Theológiai Fórum I. évf. 1. számának megjelenését a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériuma támogatta

Egy szám ára: 50,- Sk

Bejegyzés: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

Theológiai Fórum

Vedecký časopis Reformovanej teologickej fakulty Univerzity J. Selyeho a
Teologickej akadémie J. Calvína.

Šéfredaktor: Doc. PhDr. Molnár János, dekan RTF UJS

Poštová adresa redakcie: P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.

Redakčná práca a príprava na vydanie: Somogyi Alfréd

Tlač: Silvester sro. Komárno

1. číslo I. roč. Theológiai Fórum bolo vydané s podporou Ministerstva školstva
Maďarskej republiky

Cena čísla: 50,- Sk

Registrácia: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519